

๘. จกุกวากชาดก (๔๓๔)

๖๙. "กาสายวตุเถ สกฺเณ วทามิ
 ทฺเว ทฺเว นนฺทมนเ จรฺนฺเต
 กั อณฺทชฺชั อณฺทชฺชา มานุสฺเสสุ
 ชาตี ปสฺสฺสนฺติ ตทิงฺฆ พฺรุธ.
๗๐. อเมห มนุสฺเสสุ มนุสฺสฺสฺหีส
 อณฺพพฺเต จกุกฺวาเก วทฺนฺติ
 กฺลฺยณภาวเมห ทิเชสุ สฺมมฺตา
 อภีตฺรฺฐปา วิจฺราม อณฺณเว
 น ฆาสฺเหตฺปิ กโรม ปาปี.
๗๑. กิ อณฺณเว กานิ ผลานิ ภูณฺเช
 มัสสิ กุโต ชาทถ จกุกฺวาเก
 กิ โภชนํ ภูณฺชถ โว อโนมา
 พลญฺจ วณฺโณ จ อนปฺปฺรฺฐโป.
๗๒. น อณฺณเว สฺนฺติ ผลานิ ฐก
 มัสสิ กุโต ชาทิตฺถุ จกุกฺวาเก

๘. จักกวากชาดก (๔๓๕)

๖๙. "ข้าพเจ้าขอพูดกับนก ที่มีสี่ส่วยสด
 เหมือนผ้าเหลือง มีใจเพลิดเพลिन
 เทียวไปเป็นคู่ ๆ พวกนกสรรเสริญ
 ชาติกำเนิด (ของท่าน) ว่านกอะไร
 ในหมู่มนุษย์ ขอได้โปรดบอก
 ชาติกำเนิดนั้น.
๗๐. กาเอ๋ย ในหมู่มนุษย์เขาเรียกพวก
 เรารว่า นกจากพราก ซึ่งชอบหากิน
 เป็นคู่ ๆ ในหมู่นก เขาตั้งชื่อพวกเรา
 ว่า กัลยณภาพ (ผู้มีภาวะที่ดีงาม)
 พวกเราไม่กลัว เทียวไปที่สระน้ำ
 พวกเราไม่ทำบาป แม้เพราะการกิน
 เป็นเหตุ.
๗๑. จากพรากเอ๋ย อาหารของท่านคือ
 อะไร ท่านกินผลไม้อะไรในสระ
 ท่านกินเนื้อจากที่ไหน ท่าน
 สมบูรณ์นัก กินอาหารอะไร ทั้ง
 กำลังและผิวพรรณก็งามมิใช่น้อย.
๗๒. กาเอ๋ย ที่สระไม่มีผลไม้ดอก นก
 จากพราก จะเอาเนื้อที่ไหนมากิน

เสวาลภกขมฺห อปานโกชนา
น ฆาสเหตุปี กโรม ปาปี
อภิตฺรฺปา วิจราม อนฺณเว.

พวกเรามีสำหรัย และน้ำเป็น
อาหาร และไม่ทำบาปแม้เพราะ
การกินเป็นเหตุ เราไม่หวาดกลัว
เที่ยวไปที่สระ.

๗๓. น เม อิหิ รุจฺจติ จกฺกวาเก
อสุมี ภาเว โภชนสนฺนิกาโส
อโหสิ ปุพฺเพ ตโต เม อญฺญถา
อิจฺเจว เม วิมฺติ เอตฺถ ชาตา.

๗๓. ข้าพเจ้าไม่ชอบอาหารนี้ ของนก
จากพราก ท่านเป็นผู้สมควรกับ
อาหารในภพนี้ แต่ก่อนนั้นข้าพเจ้า
มีความคิดเห็นอย่างหนึ่ง ต่อจาก
นั้นมา ข้าพเจ้ามีความเห็นเป็น
อีกอย่างหนึ่ง ข้าพเจ้าเกิดความ
สงสัยในเรื่องอาหารนี้เป็นอย่างนี้แหละ.

๗๔. อหฺมปิ มํสาณิ ผลานิ ภูฏเช
อนฺุณานิ จ โลณฺิยเตลฺิยานิ
รลํ มนฺุสฺเสสฺสุ ลภามิ โภตฺตุ
สุโรว สงฺคามมฺุขํ วิเซตฺวา
น จ เม ตาทิโส วณฺุณเณ
จกฺกวาก ยถา ตว.

๗๔. ส่วนข้าพเจ้าก็จะกินเนื้อ ผลไม้
และข้าวที่เจือรสเค็ม และเจือน้ำมัน
ข้าพเจ้าเอารสของมนุษย์ มากินได้
เหมือนทหารหาญ พิษิตสงคราม
แนวหน้า (ถึงแม้ว่าข้าพเจ้าจะกิน
เช่นนั้น) ผิพรรณของข้าพเจ้าก็ยังไม่
เหมือนท่านอยู่ดี.

๗๕. อสุทฺถภกฺโขสิ ขณานฺุปาตี
กิจฺเชน เต ลพฺภติ อนฺุณปานํ
น ตฺุสฺสสิ รุกฺขผลฺลหิ ธงฺก
มํसानิ วา ยานิ สฺุสานมฺุชฺเณ.

๗๕. ท่านเป็นสัตว์ ที่กินอาหารไม่
บริสุทธิ์ ชอบโอบลงขณะที่เขาผล
ได้อาหารและน้ำ มาโดยลำบาก
กาเอ่ย ท่านไม่ชอบเนื้อที่มีอยู่ใน
ท่ามกลางป่าข้าพพร้อมทั้งผลไม้.

๗๖. โย สาหเสน อธิคมม โภเค
 ปริภุชชติ ธงก ขณานุปาทิ
 ตโต อุปกุโธสตี นัง สภาโว
 อุปกุฏฏโจ วณฺณพลํ ซหาคี.

๗๖. กาเอ้อย ผู้ใดได้อาหารมากิน โดย
 ความรุนแรง ชอบใจบchwยเอาชนะ
 ที่เขาเผลอนั้น ตัวเองก็ตำหนิผู้นั้น
 ได้ในภายหลัง ผู้ที่ถูกตำหนิ ย่อม
 ละมิวพรรณและกำลัง.

๗๗. อปฺปมฺปิ เจ นิพฺพุตี ภุชชติ ยถิ
 อสาหเสน อปรูปชาติ
 พลลฺลจ วณฺโณ จ ตทสฺสุ โหติ
 นหิ สพุโพ ออาหารมเยน วณฺโณ”ติ.

๗๗. อาหารที่เย็น (คือได้มาโดยชอบ)
 ถึงหากจะมีน้อย แต่ถ้าผู้บริโภค
 มิได้เบียดเบียนคนอื่น บริโภคโดย
 มิได้บีบบังคับผู้คน ให้เดือดร้อน
 กำลังและมิวพรรณ ก็ย่อมมีแก่เขา
 ในเวลานั้น เพราะว่า มิวพรรณ
 ทั้งหมดนั้น มิได้มีเพราะเหตุที่เกิด
 จากอาหาร”.

จกฺกวางชาติกั อฏฺฐมํ.

จักกวางชาติก ที่ ๘.

๔. จกุกวากษาทกถวณณา
(๔๓๔)

กาสายวตเถติ อิทํ สตุถา เขตวเน
วิหรรนุโต เอกํ โลลภิกุขุ อารพุก กเถสิ.

โส กิร โลโล อโหสิ ปจฺจยลฺลฺลฺล
อํจริยฺชฺชฌายวตฺตาทีนิ จฑฺเตตฺวา
ปาโตว สวตฺถิยํ ปวิสิตฺวา วิสาขาย
เคเห อเนกขาทนียปริวารํ ยาคุํ ปิวิตฺวา
นนานคฺครสสลิมํโสหนํ ภูณฺชิตฺวาปิ
เตนาตฺตโต ตโต จุลลอนาถปิณฺฑติกสฺส
มหาอนาถปิณฺฑติกสฺส โกสลรณฺโณติ
เตสํ เตสํ นิเวสนานิ สนฺธาย วิจฺรติ.

อถกทิวสํ ตสฺส โลลภาวํ อารพุก
ธมฺมสภายํ กถํ สมฺภูจาเปสฺสุ. สตุถา
อาคณฺฑวาทา "กาย นุตฺถ ภิภฺชเว เอตฺรหิ
กถาย สนฺนิสินฺนา"ติ ปุจฺฉิตฺวา "อิมาย
นามา"ติ วุตฺเต ตํ ภิภฺชํ
ปุกโกสาเปตฺวา "สจฺจํ กิร ตวํ ภิภฺช"

๔. พรรณนัจักกวากษาดก
(๔๓๕)

พระศาสดาประทับอยู่ที่พระเชตวัน
มหาวิทยาลัย ทรงปรารภภิกษุผู้มากรูปหนึ่ง
จึงตรัสพระธรรมเทศนานี้ว่า **เหมือน**
ผ้าเหลือง ดังนี้ เป็นต้น.

เล่ากันว่า ภิกษุรูปนั้นเป็นผู้มักมาก
โลกในปัจจุบัน ทอดทิ้งอาจารย์วัตรและ
อุปัชฌายวัตรเป็นต้นเสีย เข้าไปเมือง
สาวัดดีแต่เข้าทีเดียว ตีเมียคู่ซึ่งมีของ
ขบเคี้ยวมากมายเป็นส่วนประกอบที่เรือน
ของนางวิสาขา ถึงจะฉันทข้าวสุกข้าวสาลี
ปนเนื้อที่มีรสอร่อยต่าง ๆ รส ก็ยังไม่รู้จัก
พอด้วยอาหารนั้น ถัดจากนั้นก็เที่ยวมุ่งไป
ยังบ้านของคนนั้น ๆ คือ บ้านท่าน
จุลลอนาถปิณฺฑติกะ บ้านท่านมหาอนาถ-
ปิณฺฑติกะและพระราชวังของพระเจ้าโกศล.

ต่อมาวันหนึ่ง พวกภิกษุได้พูดเรื่องที่ภิกษุ
รูปนี้ เป็นคนมักมากขึ้นในธรรมสภา.
พระศาสดาเสด็จมาตรัสถามว่า "ภิกษุ
ทั้งหลาย เวลานี้พวกเธอกำลังนั่งสนทนา
กันถึงเรื่องอะไรอยู่" เมื่อภิกษุทั้งหลาย
กราบทูลว่า "ด้วยเรื่องชื่อนี้" จึงรับสั่ง

โลโลสี"ติ ปุจฉิตวา "สจจํ ภนฺเต"ติ
 วุตฺเต "ภิกฺขุ กสฺมา โลโลสี ปุพฺเพปิ
 ตวํ โลกภาเวน พาราณสียํ
 หตฺถิถุณฺปาทีหิ อติตฺโต คโต นิขฺมิตฺวา
 คงฺคากุลฺเล วิจฺรฺนฺโต หิมวฺนฺตํ ปวฺภูโจ"ติ
 วตฺวา อตีตํ อหริ

อตีเต พาราณสียํ พุรฺหมตฺเต
 รชฺชํ กาเรนฺเต เอโก โลกกาโก
 พาราณสียํ หตฺถิถุณฺปาทีนิ ชาทิตฺวา
 วิจฺรฺนฺโต เตหิ อติตฺโต "คงฺคากุลฺเล
 มจฺจํ ชาทิสฺสามิ"ติ คนฺตฺวา ตตฺถ
 มตฺมจฺเจ ชาทฺนฺโต กติปาหํ วสิตฺวา
 หิมวฺนฺตํ ปวิสิตฺวา นานาวิธานิ
 ผลาผลานิ ชาทฺนฺโต พุหมจฺจกฺจฺอปี
 มหนฺตํ ปทุมสรี คนฺตฺวา ตตฺถ
 สุวณฺณวณฺณเณ เทว จกฺกฺวาเก เสวาเล
 ชาทิตฺวา วสนฺเต ทิสฺวา "อิเม อตีวีย
 วณฺณสมฺปนฺนา โสภคฺคฺปฺตฺตา อิเมสํ
 โภชนํ มนาปี ภวิสฺสตี อิเมสํ โภชนํ
 ปุจฉิตฺวา อหฺมปี ตเทว ภฺนฺชิตฺวา

ให้เรียกภิกษุรูปนั้นมาแล้ว ตรัสถามว่า
 "ภิกษุ เธอว่า เธอเป็นคนมักมากจริงหรือ"
 เมื่อภิกษุรูปนั้นทูลรับสารภาพว่า "จริง
 พระเจ้าข้า" จึงตรัสว่า "เพราะเหตุไรเธอ
 จึงเป็นผู้มักมากเล่าภิกษุ แม้ในกาลก่อน
 เพราะความเป็นผู้มักมาก เธอก็ไม่รู้จักพอ
 กับศพข้างเป็นต้น ที่เมืองพาราณสี จึง
 ออกจากเมืองพาราณสีนั้น เทียวอยู่ตาม
 ริมฝั่งแม่น้ำคงคาเข้าไปถึงป่าหิมพานต์"
 แล้วทรงนำอดีตนิทานมา (ตรัสว่า)

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 เสวยราชสมบัติอยู่ ณ นครพาราณสี
 กาโลมากตัวหนึ่ง เทียวหากินศพข้าง
 เป็นต้นที่เมืองพาราณสี ก็ไม่รู้จักพอกับ
 ศพเหล่านั้น จึงไปด้วยหมายใจว่า "จะ
 กินปลาตามริมฝั่งแม่น้ำคงคา" แล้วกิน
 ปลาตายที่นั่นอยู่ ๒-๓ วัน ก็เข้าป่า
 หิมพานต์กินผลไม้ชนิดทั้งเล็ก และ
 ชนิดใหญ่ นานาชนิด แล้วไปยังสระ
 บัวใหญ่ ซึ่งมีปลาและเต่ามาก ได้พบนก
 จากพราภสีทองซึ่งกำลังกินสาหร่ายอยู่ที่
 ที่นั่นเข้า ๒ ตัว คิดว่า "นอกจากพราภ
 ๒ ตัวนี้สี่ส่วยเหลือเกิน มีความงามเป็น
 ยอด อาหารของมันคงน่ากิน เราจะต้อง

สุวณฺณวณฺณเณ ภวิสฺสามี"ติ จินฺนเตตฺวา
เตสํ สฺนฺติกํ คนฺตฺวา ปฏิสฺนฺถารํ กตฺวา
เอกสฺมี สาขาปริยฺนฺเต นิสฺสีทิตฺวา เตสํ
ปสฺสณปฏิสฺยตฺตํ ปจฺมํ คาถมาห

ถามถึงอาหารของนกจากพราภทั้งสองนี้ดู
แล้วจะกินอาหารชนิดนั้นอย่างเดียว แล้ว
คงจะมีสีทองบ้าง" แล้วก็เข้าไปใกล้นก
จากพราภ ๒ ตัวนั้น และทักทายปราศรัย
โดยจับอยู่ยอดไม้ยอดหนึ่ง กล่าวคาถา
แรก ซึ่งเกี่ยวกับการยกยอนกจากพราภ
๒ ตัวนั้นว่า

๖๙. "กาสาวยวตฺเถ สกฺุณเณ วทามิ
ทฺุเว ทฺุเว นนฺทมนเณ จรฺนฺเต
กํ อณฺุทฺทํ อณฺุทฺทชา มานุเสสฺสุ
ชาติํ ปสฺสณฺุติ ตทิงฺุฆ พฺุรฺุถา"ติ.

๖๙. "ข้าพเจ้าขอพูดกับนก ที่มีสีสวยสด
เหมือนผ้าเหลือง มีใจเพลิดเพลिन
เที่ยวไปเป็นคู่ ๆ พวกนกสรรเสริญ
ชาติกำเนิด (ของท่าน) ว่านกอะไร
ในหมู่มนุษย์ ขอได้โปรดบอก
ชาติกำเนิดนั้น".

ตตฺถ กาสายวตฺเถติ สุวณฺณวณฺณเณ
กาสาวยวตฺเถ วิย. ทฺุเว ทฺุเวติ ทฺุเว
ทฺุเว หุตฺวา. นนฺทมนเณติ ตฺุฏฺุจจิตฺเต.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เหมือน
ผ้าเหลือง หมายความว่า มีสีทองเหมือน
ผ้าเหลือง. คำว่า เป็นคู่ ๆ หมายถึง
(เที่ยวไป) เป็นสอง ๆ. คำว่า มีใจ
เพลิดเพลिन หมายถึง (เที่ยวไป) มีใจ
ยินดี.

กํ อณฺุทฺทํ อณฺุทฺทชา มานุเสสฺสุ
ชาติํ ปสฺสณฺุตีติ อมฺุโภา อณฺุทฺทชา ตฺุเมห
มานุเสสฺสุ ปสฺสณฺุตา กํ อณฺุทฺทํ กตฺริ
นาม อณฺุทฺทชนฺุติ วตฺวา ปสฺสณฺุติ กํ

คำว่า พวกนกสรรเสริญชาติ
กำเนิดในหมู่มนุษย์ว่านกอะไร ความว่า
ท่านพี่น้องทั้งหลาย นกเมื่อจะยกย่อง
พวกท่านในหมู่มนุษย์ กล่าวยกย่องว่า

สกุณา นามาติ วตฺวา ตฺเมห มนุสฺसानิ อนุตฺเร วณฺณนุตีติ อตุโธ.
“กั อณฺทชฺชํ อณฺทชฺชมานุสฺเสสุ”ติปิ
ปาโง. ตสฺสตุโธ ตฺเมห อณฺทชฺเชสุ จ
มนุสฺเสสุ จ กตฺริ อณฺทชฺชนฺติ วตฺวา
ปลฺสฺสนฺตีติ.

ตี สุตฺวา จกฺกวาโก ทฺติยํ
คาถมาห

๗๐. “อเมห มนุสฺเสสุ มนุสฺสํหีส
อนุพฺพเต จกฺกวาเก วทฺนฺติ
กฺลฺยาณภาวเมห ทิเชสุ สมฺมตา
อภิตฺตฺฐปา วิจฺราม อณฺณเว
น ฆาสเหตุปี กโรม ปาปนฺ”ติ.

ตตฺถ มนุสฺสํหีสํติ กาโก
มนุสฺเส หีสฺติ วิเหเจติ เตน ตํ เอวํ
อาลปฺติ.

อนุพฺพเตติ อญฺญมณฺณํ อนุคเต
สมฺมุทมาเน ปิยสฺวาเส. จกฺกวาเกติ

นกอะไร คือ ชื่อว่านกชนิดไหน อธิบาย
ว่า เขากล่าวยกย่องพวกท่านในหมู่มนุษย์
ว่า นกชื่ออะไร. พระบาลีว่า กั อณฺทชฺชํ
อณฺทชฺชมานุสฺเสสุ ก็มี. ความพระบาลีนั้น
ว่า ในหมู่นกและหมู่มนุษย์ทั้งหลาย เขา
กล่าวยกย่องพวกท่านว่า นกอะไร.

นอกจากพรากได้ฟังดังนั้น จึงกล่าว
คาถาที่ ๒ ว่า

๗๐. “กาเอ๋ย ในหมู่มนุษย์เขาเรียกพวก
เราว่า นกจากพราก ซึ่งชอบหากิน
เป็นคู่ๆ ในหมู่นก เขาตั้งชื่อพวกเรา
ว่า กัลยาณภาพ (ผู้มีภาวะที่ดีงาม)
พวกเราไม่กลัว เทียวไปที่สระน้ำ
พวกเราไม่ทำบาป แม้เพราะการกิน
เป็นเหตุ”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า กาเอ๋ย
มีวิเคราะห์ว่า กาย่อมเบียดเบียน คือ
รบกวนพวกมนุษย์ เพราะเหตุนั้น นก
จากพราก จึงเรียกกันนั้นอย่างนี้ คือ
เรียกว่า มนุสฺสํหีส ผู้เบียดเบียนมนุษย์.

คำว่า หากินเป็นคู่ๆ ความว่า ติดตาม
กันไป คือ อยู่ร่วมกันด้วยความรักใคร่

จกุกวากา นาม สภา อณฺหุชชาตีติ
ปลฺสฺสนฺติ วัฒนฺณนฺติ กถนฺติ.

ทิวฺเสสุติ ยตฺตกา ปกฺขิโน นาม เตสุ
มยฺ "กัลยาณภาวา"ติปิ มนุสฺเสสุ
สมฺมตา.

ทฺติเย อตฺตวิกฺปเป มนุสฺเสสุ
อเมฺห "จกุกวากา"ติ วัฒนฺติ ทิวฺเสสุ
ปน "มยฺ กัลยาณภาวา"ติ โน ทิวฺชา
วัฒนฺติ.

อณฺณเวติ อิมสฺมี จานเ สโร
"อณฺณโว"ติ วุตฺโต อิมสฺมี ปทุมฺสโร
มยฺเมว เทว ชนา ปเรสฺ อหีสฺนโต
อภิตฺรูปา วิจฺจามาติ อตฺถิ. อิมิสฺสา
จ ปน คาถาย จตฺตตฺถปิ "น
ฆาสเหตุปิ กโรม ปาปนฺ"ติ ปจฺนฺติ.
ตสฺสตฺถิ ยสฺมา มยฺ ฆาสเหตุ ปาปิ
น กโรม ตสฺมา "กัลยาณภาวา"ติ
อเมฺห มนุสฺเสสุ จ ทิวฺเสสุ จ
สมฺมตาติ.

บันเทิงใจ. คำว่า นกจากพราก ความว่า
เขายกย่อง คือ พรรณนาคุณ ได้แก่
เรียกว่า นกประเภทนั้น ชื่อนกจากพราก.

คำว่า ในหมูนก ความว่า บรรดานก
เท่าที่มีอยู่ จะมากเท่าใดก็ตาม พวกเรา
ได้รับเรียกในหมูนุชชฺว่า "กัลยาณภาพ"
(ผู้มีภาวะที่ดีงาม).

ในความหมายนัยที่ ๒ ในหมูนุชชฺ
เขาเรียกพวกเราว่า "นกจากพราก"
แต่ในหมูนก นกเรียกพวกเราว่า "พวกเรา
ชื่อกัลยาณภาพ" (ผู้มีภาวะที่ดีงาม).

คำว่า ในสระ ความว่า นก
จากพรากเรียกสระน้ำว่า "อรรณพ" ในที่นี้
อธิบายว่า เราทั้งสองตัวเท่านั้นไม่กลัว
เที่ยวไปที่สระบัวนี้ เพราะมิได้เบียดเบียน
บุคคลอื่น. ส่วนบาทที่ ๔ ของคาถานี้
ท่านสวดกันว่า "น ฆาสเหตุปิ กโรม
ปาปิ". ความแห่งคาถานั้นว่า เพราะเหตุ
ที่พวกเราไม่ทำบาป เพราะการกิน
เป็นเหตุ ฉะนั้น เขาจึงตั้งชื่อให้เรา
ในหมูนุชชฺและหมูนกว่า "กัลยาณภาพ"
(ผู้มีภาวะที่ดีงาม).

ตี สุตฺวา กาโก ตติยํ คาคมาห

กาได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวคาถาที่ ๓

ว่า

๗๑. "กั อณฺณเว กานิ ผลานิ ภูณฺเช
มํสํ กุโต ขาทถ จกฺกวากา
กั โภชนํ ภูณฺชถ โว อโนมา
พลญฺจ วณฺโณ จ อนปฺปรูปา"ติ.

๗๑. "จากพรากเอ๋ย อาหารของท่านคือ
อะไร ท่านกินผลไม้อะไรในสระ
ท่านกินเนื้อจากที่ไหน ท่านสมบุรณ์
นัก กินอาหารอะไร ทั้งกำลังและ
ผิวพรรณก็งามมิใช่น้อย".

ตตฺถ กิณฺติ ปุจฺฉาวเสน อาลปฺนิ.
กั โภชนํ จกฺกวากาติ วุตฺตํ โหติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า กั เป็น
คำทักด้วยอำนาจคำถาม. อธิบายว่า
อะไรเป็นอาหารของท่าน จากพรากเอ๋ย.

อณฺณเวติ อิมสฺมี เส. ภูณฺเชติ
ภูณฺชถ ภูณฺชิตฺถาติ วา อตฺถ. มํสํ
กุโต ขาทถาติ กตฺรปาณินํ มํสํ ขาทถ.
ภูณฺชถ โวติ โวกาโร นิปาตมตฺตํ
ปรปเทน ตสฺส สมฺพนฺโร "พลญฺจ โว
วณฺโณ จ อนปฺปรูปา"ติ.

คำว่า ในสระ คือ ที่สระนี้. คำว่า
ภูณฺเช คือ ภูณฺชถ อีกนัยหนึ่ง ความว่า
ภูณฺชิตฺถ. คำว่า ท่านกินเนื้อจากที่ไหน
ความว่า ท่านกินเนื้อสัตว์อะไร. โว อักษร
ในคำว่า ภูณฺชถ โว เป็นนิบาต ฟัง
เชื่อม โว อักษรนั้นเข้ากับบทท้ายว่า
"พลญฺจ โว วณฺโณ จ อนปฺปรูปา"
(ทั้งกำลังและผิวพรรณก็งามมิใช่น้อย).

ตโต จกฺกวากโก จตฺตฺถํ คาคมาห

ทีนั้น นอกจากพรากจึงกล่าวคาถาที่ ๔ ว่า

๗๒. "น อณฺณเว สนฺติ ผลานิ ธงฺก
มํสํ กุโต ขาทิตฺถํ จกฺกวาก

๗๒. "กาเอ๋ย ที่สระไม่มีผลไม้ดอก นก
จากพราก จะเอาเนื้อที่ไหนมากิน

เสวาลภกขมฺห อปาณโกชนา
น ฆาสเหตุฏี กโรม ปาปี
อภีตรูปา วิจราม อณฺณเว"ติ.

ตตฺถ จุกฺวาเกติ จุกฺวากสุส.
อปาณโกชนาติ วิภฺลหิตอุทกโกชนา.
อมฺหากมฺหิ เสวาโล เจว อุทกญฺจ
โกชนฺนฺติ ทสฺเสติ.

น ฆาสเหตุติ ตฺมฺหาทิสา วีย
มยฺ ฆาสเหตุ ปาปี น กโรม.

ตโต กาโก เทว คธา อภาสิ
๗๓. "น เม อิหฺ รุจฺจติ จุกฺวาเก
อสุมี ภเว โภชนสนฺนิกาโส
อโหสิ ปุพฺเพ ตโต เม อณฺณธา
อิจฺเจว เม วิมฺติ เอตฺถ ชาตา.

พวกเรามีสาหร่าย และน้ำเป็น
อาหาร และไม่ทำบาปแม้เพราะ
การกินเป็นเหตุ เราไม่หวาดกลัว
เที่ยวไปที่สระ".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า จุกฺวาเก
คือ จุกฺวากสุส. คำว่า มีน้ำเป็นอาหาร
ความว่า มีน้ำที่เว้นจากความบกพร่อง
เป็นอาหาร (มีน้ำธรรมดาเป็นอาหาร).
นอกจากพราภที่แจ้งว่า เพราะว่า สาหร่าย
และน้ำเป็นอาหารของพวกเขา.

คำว่า ไม่ทำบาปเพราะการกิน
เป็นเหตุ ความว่า พวกเราไม่ทำบาป
เพราะเหตุของการกิน เหมือนสัตว์
เช่นท่าน.

ลำดับนั้น กาจิงกล่าว ๒ คธาว่า
๗๓. "ข้าพเจ้าไม่ชอบอาหารนี้ ของนก
จากพราภ ท่านเป็นผู้สมควรกับ
อาหารในภพนี้ แต่ก่อนนั้นข้าพเจ้า
มีความคิดเห็นอย่างหนึ่ง ต่อจาก
นั้นมา ข้าพเจ้ามีความเห็นเป็น
อีกอย่างหนึ่ง ข้าพเจ้าเกิดความ
สงสัยในเรื่องอาหารนี้ อย่างนี้
แหละ".

๗๔. อหฺมปี มํสานิ ผลานิ ภูฏเช
อนฺวานิ ๑ โลณียเตลฺลียานิ.
รลํ มนุสฺเสสฺสุ ลภามิ โภตตุํ
สุโรว สงฺคามมฺขํ วิเชตฺวา
น ๑ เม ตาทีโส วนฺโณ
จกฺกวาก ยถา ตวา"ติ.

๗๘. ส่วนข้าพเจ้าก็จะกินเนื้อ ผลไม้
และข้าวที่เจี๋อร์สเค็ม และเจี๋อร์น้ำมัน
ข้าพเจ้าเอารสของมนุษย์ มากินได้
เหมือนทวารหาญ พิษิตสงคราม
แนวหน้า (ถ้าแม้ว่าข้าพเจ้าจะกิน
เช่นนี้) ผิพรรณของข้าพเจ้า
ก็ยังไม่เหมือนท่านอยู่ดี".

ตตฺถ อิทฺตติ ตุมฺหากํ
ภูฏชนโกชนํ มยฺหํ น รุจฺจติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า นี้
ความว่า อาหารที่พวกท่านกิน ข้าพเจ้า
ไม่ชอบ.

อสุมี ภเว โภชนสนฺนิกาไสติ อิมสุมี
ภเวสุ โภชนสนฺนิกาไส^๑ ยํ อสุมี
จกฺกวากภเว โภชนํ ตวํ เดน
สนฺนิกาไส ตัสทีโส ตทฺนฺรุโป
อติวีย ปสฺนฺนสรโรสฺสีติ อตฺโต.

คำว่า ท่านเป็นผู้สมควรกับอาหารใน
ภพนี้ ความว่า ท่านเหมาะสมกับโภชนะ
ที่ดีในภพนี้ คือ โภชนะในภพของนก
จากพรากนี้อันใด ท่านเป็นผู้เหมาะสมกับ
โภชนะอันนั้น คือ คู่ควรกับโภชนะนั้น
ได้แก่ สมควรกับโภชนะนั้น อธิบายว่า
ท่านจะมีร่างกายสดใสยิ่งนักเพราะโภชนะ
นั้น.

ตโต เม ขณฺณถาติ อयํ มยฺหํ
ปฺพุเพ ตุมฺเห ทิสฺวา เอเต เอตฺถ
นानาวิธานิ ผลานิ เจว มจฺจมฺสฺสว.

คำว่า ต่อจากนั้น ข้าพเจ้าก็มีความคิด
เป็นอย่างหนึ่ง ความว่า แต่ก่อนนั้น
เพราะได้เห็นพวกท่าน เรามีความสงสัย

^๑ ม. ภเว อโภชนสนฺนิกาไส.

ชาทนต์ เตน เอว โสภคคฺปุตฺตาทิ
อโหสิ อิทานิ เม อิตฺ อญฺญถา
โหตีติ อตุโถ.

อิจุเจว เมติ เอเตเนว เม การณน
เอตฺถ ตุมฺหากํ สรีรวณฺณณ วิมฺติ ชาตา
"กถํ นุ โข เอเต เอวรูปํ ลฺลขโกชนํ
ภฺยฺยชฺชุตฺตา สุวณฺณณวณฺณา ชาตา"ติ.

อหํปิตฺติ อหํ หิ อยเมว วา ปาโส.
ภฺยฺยชฺชุตฺติ ภฺยฺยชฺชามิ. อญฺญานิ จาติ
โกชนานิ จ. โลณฺนิยเตลฺลียานีติ
โลณฺนเตลฺลยฺยตุตฺตานิ.

รสฺสนฺติ มนฺุสฺเสสุ มนฺุสฺสปริโภคํ ปณฺีตรสํ.
วิเชตฺวาติ ยถา สุโร วิริโย เต
สงฺคามมฺุขํ วิเชตฺวา วิลฺลุมฺปิตฺวา
ปริภฺยฺยชฺชุตฺติ ตถา วิลฺลุมฺปิตฺวา ปริภฺยฺยชฺชามิติ
อตุโถ. ยถา ตฺวาติ "เอวํ ปณฺีตโกชนํ
ภฺยฺยชฺชุตฺตฺตฺสสาปี มม ตาทีโส วณฺุณเณ
นตฺถิ ยาทีโส ตว ตว วจฺณํ น

นี้ว่า นอกจากพรากเหล่านี้กินผลไม้ต่าง ๆ
และเนื้อปลาที่สระนี้ ดังนั้นจึงมีความงาม
เป็นยอดเช่นนี้ แต่เวลานี้ความสงสัยของ
เราเป็นอย่างอื่นจากความสงสัยเดิม.

คำว่า เรามีความสงสัยอย่างนี้นั้นเทียว
ความว่า ความสงสัยในเรื่องนี้ คือ ใน
ผิวพรรณแห่งร่างกายของพวกท่านเกิดขึ้น
แก่เรา เพราะเหตุนี้เองว่า "นอกจากพราก
เหล่านี้ กินอาหารแล้ว ๆ เช่นนี้อย่างไร
กันนะ จึงมีผิวพรรณเหมือนทองคำได้".

คำว่า อหํปิตฺติ คือ อหํ หิ แปลว่า เราแล
อีกนัยหนึ่ง บาลีก็อย่างนี้เหมือนกัน.
คำว่า ภฺยฺยชฺชุตฺติ คือ ภฺยฺยชฺชามิ แปลว่า
เรากิน. คำว่า ข้าว คือ อาหาร. คำว่า
ที่เจือด้วยรสเค็ม และเจือด้วยน้ำมัน
ได้แก่ ที่ปรุงด้วยรสเค็มและน้ำมัน.

คำว่า รส ความว่า รสอันประณีตซึ่ง
เป็นของบริโภคของมนุษย์ ในหมู่มนุษย์
ทั้งหลาย. คำว่า ชนะแล้ว ความว่า
ผู้กล่าวหาญ คือ ผู้มีการกระทำเยี่ยงวีรชน
ของท่าน ชนะสงครามแนวหน้า คือ
ปล้นเขามากินฉันใด ข้าพเจ้าก็ปล้นเขา
มากินฉันนั้น. คำว่า เหมือนท่านกา

พลญจ วรรณ จ ตทสุส โหติ
 น หิ สพุโพอาหารมเยน วรรณ"ติ.

มิได้เบียดเบียนคนอื่น บริโภคโดย
 มิได้บีบบังคับผู้คน ให้เดือดร้อน
 กำลัง และผิวพรรณก็ย่อมมีแก่เขา
 ในเวลานั้น เพราะว่า ผิวพรรณ
 ทั้งหมดนั้น มิได้มีเพราะเหตุที่เกิด
 จากอาหาร".

ตตถ อสุทฐภักโขสีติ ตวั
 เถเนตฺวา วญฺเจตฺวา ภกฺขนโต
 อสุทฐภักโข.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ท่าน
 กินอาหารไม่บริสุทธิ์ ความว่า ท่าน
 ชื่อว่า มีอาหารไม่บริสุทธิ์ เพราะขโมย
 หลอกหลวงเขามากิน.

ขณานุปาตีติ ปมาทฺขุณเณ อนุปตนสีโล.
 กิจฺเณ เตติ ตสฺส ตว ทฺกุเชน
 อนุนปานํ ลพฺภติ.

คำว่า ชอบใจบลงขณะที่เขาเผลอ
 ความว่า ชอบใจเบียดเขาไปในขณะที่
 เจ้าของเขาเผลอ. คำว่า ท่านได้ด้วย
 ความลำบาก ความว่า ตัวท่านนั้นได้
 ข้าวและน้ำมาด้วยความลำบาก.

มंसานิ วาติ ยานิ วา สุสถานมฺชฺเณ
 มंसานิ เตหิ น ตฺสฺสสิ.

คำว่า เนื้อ ความว่า อีกอย่างหนึ่ง
 ท่านไม่ชอบเนื้อที่มีอยู่ในบริเวณป่าช้า.

ตโตติ ปจฺฉา. อฺปฺกฺโกสฺติ นํ สภาโวติ
 อตฺตาว ตํ ปุคฺคํ ครอบฺติ. อฺปฺกฺกฺกุจฺโจะติ
 อตฺตนาปี อปฺเรหิปี อกฺกฺกุจฺโจะ ครอบฺติโต
 วิปฺปฏิสาริตาย วรรณณฺญจ พลญจ
 ขหาติ.

คำว่า ตโต คือ ปจฉา แปลว่า
 ภายหลัง. คำว่า ตนเองย่อมมิเตียน
 ผู้นั้น ความว่า ตนเองย่อมตำหนิบุคคล
 นั้นได้. คำว่า ผู้ที่ถูกติเตียน ความว่า
 ผู้ที่ถูกตนเองก็ติ คนอื่น ๆ ก็ติ ตำหนิคือ

ติเตียน ย่อมละผิวพรรณและกำลังวังชา เพราะความร้อใจ (ไม่สบายใจ) ได้.

นิพพุตี ภูษติ ยพิติ ยพิ ปน ปรี อวิหเสตวา อปฺปกมฺปิ ฐมฺมลทฺธํ นิพพุตี โภชนํ ภูษติ. ตทสฺส โหตีติ ตทา อสฺส ปณฺชิตสฺส สรีเร พลญจ วณฺณญจ โหติ.

คำว่า ถ้ากินอาหารที่เย็น ความว่า ถ้ากินอาหารที่ได้มาโดยชอบธรรม ซึ่งเรียกว่าอาหารเย็นเล็กน้อย เพราะไม่ได้ทำคนอื่นให้ลำบาก. คำว่า ตทสฺส โหตีติ ความว่า ในเวลานั้นกำลังและผิวพรรณ จะมีในร่างกายของบัณฑิตนั้น.

อาหารมเยนาติ นานปฺปกาเรน อหาเรเนว. อิทํ วุตฺตํ โหติ "โภ กาก วณฺเณ นาเมส จตุสมฺภูจาโน โส น อหαρมตฺเตเนว โหติ อุตฺตจิตฺตกมฺเมหิปี โหติเยวา"ติ.

คำว่า เพราะเหตุที่เกิดจากอาหาร ความว่า อาหารชนิดต่าง ๆ เท่านั้น. นอกจากพรากอธิบายความหมายไว้ดังนี้ "ณะกะกาผู้เจริญ ความจริงผิวพรรณนี้มี สมฺภูฐานถึง ๔ ประการ มิใช่เกิดจากเหตุ เพียงแต่อาหารเท่านั้น คือ จะมีขึ้นแม้ จากฤดู จิต และกรรม^๑ อีกด้วยอย่าง แน่นอน".

เอวํ จกฺกวาโก อเนกปริยาเยน กากํ ครหิ. กาโก หรายิตฺวา "น มยฺหิ ตว

นอกจากพรากตำหนักามากมายหลาย ประการดังกล่าวมานี้. กาละอายุจึงพูดว่า

^๑ เหตุให้เกิดผิวพรรณ คือ

- ๑) อาหารมีคุณภาพดี (อาหารชั้นรูป)
- ๒) ฤดูที่สบาย (ฤดูชั้นรูป)
- ๓) จิตใจที่สบาย (จิตดีชั้นรูป)
- ๔) กรรมดีที่ทำไว้มาให้ผล (กัมมัชั้นรูป)

วณฺเณน อตุโถ"ติ "กา กา"ติ วสุสนฺโต
ปลายิ.

สตฺถา อิมิ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
สจฺจานิ ปกาเสตฺวา ชาตํ สโมธาเนสิ.
สจฺจปริโยसानเ โลลภิกฺขุ อนาคามิผล
ปติฏฺฐหิ. ตทา กาโก โลลภิกฺขุ อโหสิ,
จกฺกวากิ ราหุลมาตา, จกฺกวาโก ปน
อหเมวาติ.

จกฺกวากชาตกวนฺณนา นิฏฺฐิตา.

"เราไม่ต้องการผิวพรรณอย่างท่าน" ร้อง
"กา ๆ" แล้วก็หนีไป.

พระศาสดาทรงนำพระธรรมเทศนา
นี้มาแล้ว ก็ประกาศสัจจะประชุมชาดก.
ในเวลาจบอริยสัจ ภิกษุผู้มักมากได้ดำรง
อยู่ในอนาคามิผล. กาในครั้งนั้นคือภิกษุ
ผู้มักมาก, นางนงจากพราภคคือมารดา
ของราหุล, ส่วนนงจากพราภคคือเรา
ตถาคตแล.

พรรณนาจักกวากชาดก จบ.

๙. หลัทธิพรากชาติก (๔๓๕)

๗๘. "สุตติกขั อรณฺณมฺหิ
 ปนฺตมฺหิ สยนาสเน
 เย ๑ คาเม ติตฺติกฺขนฺติ
 เต อุฬารตรา ตยา.
๗๙. อรณฺญา คาเมมาคฺคฺม
 กีสํลํ กิวตํ อหิ
 ปุริสํ ตาต เสเวยฺยํ
 ตํ เม อภฺษาหิ ปุจฺฉิตฺโต.
๘๐. โย เต วิสุสฺสาสเย ตาต
 วิสุสฺสาสญฺจ ขเมยฺย เต
 สุสุสุสึ ๑ ติตฺติกฺขี ๑
 ตํ ภเชหิ อิตฺโต คโต.
๘๑. ยสุสฺ กาเยน วาจาเย
 มนสา นตฺถิ ทฺวักกฺกํ
 อุรฺสึว ปตฺติฏฺจาย
 ตํ ภเชหิ อิตฺโต คโต.
๘๒. โย ๑ ธมฺเมเน จรติ
 จรนฺโตปี น มณฺณตฺติ
 วิสุทฺธการี สปุปฺปณฺนํ
 ตํ ภเชหิ อิตฺโต คโต.

๙. หลัทธิพรากชาติก (๔๓๕)

๗๘. "ผู้ที่อดกลั้นอยู่ในหมู่บ้านนั้น เป็น
 ผู้ยิ่งใหญ่กว่า การที่ท่านอดกลั้น
 อย่างหนักอยู่ในป่า ซึ่งมีที่นอนและ
 ที่นั่งอันเรียบง่าย.
๗๙. พ่อ ลูกออกจากป่าไปหมู่บ้านแล้ว
 ควรคบคนที่มีความประพฤติอย่าง
 ไร มีนิสัยใจคออย่างไร พ่อถูก
 ลูกถาม จึงบอกชื่อนั้นแก่ลูกด้วย.
๘๐. ลูกเอ๋ย ผู้ใดรักเจ้า และประคอง
 ความรักของเจ้าไว้ได้ ทั้งเป็นคน
 รับฟังด้วยดี เป็นคนอดกลั้นได้ เจ้า
 ไปจากที่นี่แล้วจงคบคนชนิดนั้น.
๘๑. ผู้ใดไม่ทำชั่วทางกาย วาจา ใจ
 เจ้าไปจากที่นี่แล้ว จงยอมตัว
 เสมือนเป็นบุตร คบคนชนิดนั้น.
๘๒. ผู้ใดประพฤติตามธรรม ขณะที่
 ประพฤติอยู่ก็ไม่ถือตัว เจ้าไปจาก
 ที่นี่แล้ว จงคบคนชนิดนั้น ที่ชอบ
 ทำแต่สิ่งที่เป็นบริสุทธ์ เป็นคนมีปัญญา.

๘๓. หลิททราคัม กปิจิตต์
 ปุริสั ราชคิราคินิ
 ตาทิสั ตาต มา เสวิ
 นิมฺมนุสฺสุมฺปิ เจ ลียา.
๘๓. คนที่มีน้ำใจ เหมือนน้ำย้อมขมิ้น
 (คบไม่ยึดจิตจางเร็ว) ใจคอเหมือน
 ลิง(ใจไม่แน่นอน) รักง่ายหน่ายเร็ว
 เช่นนี้เจ้าอย่าคบนะ ลูกนะ ถึงแม้
 ว่าแผ่นดินนี้จะไ้มีมนุษย์ก็ตาม.
๘๔. อาสิวิสัว กุปีตัม
 มิพฺหฺลิตฺตัม มหาปถัม
 อารกา ปริวชฺเซหิ
 ยานิว วิสมัม ปถัม.
๘๔. คนที่โกรธง่ายเหมือนงูพิษ จงเว้น
 เสียให้ห่างไกล เหมือนทางที่เปื้อน
 อุจจาระ เหมือนกับผู้เดินทางโดย
 ยวดยาน หลบหลีกทางที่ขรุขระ.
๘๕. อนตฺถา ตาต วฑฺฒนฺนุติ
 พาลัม อจฺจุปเสวโต
 มาสฺสุ พาเลน สงฺคฺจฺฉิ
 อมิตฺเตเนว สพฺพทา.
๘๕. ลูกเอ๋ย ความฉิบหายย่อมเจริญแก่
 ผู้คบคนพาลอย่างสนิทนั้น เจ้าอย่า
 คบคนพาล ซึ่งเปรียบเสมือนคั้ตรู
 อยู่ทุกเวลาอย่างเด็ดขาด.
๘๖. ตัม ตาหิ ตาต ยาจามิ
 กรสฺสุ วจันม มม
 มาสฺสุ พาเลน สงฺคฺจฺฉิ
 ทฺกุโข พาลเอหิ สงฺคโม"ติ.
 หลิททราคชาตกัม นวมัม.
๘๖. เพราะฉะนั้น ลูกเอ๋ย พ่อจึงขอร้อง
 เจ้า ขอให้เจ้าจงทำตามคำของพ่อ
 เจ้าอย่าคบคนพาลอย่างเด็ดขาด
 การคบคนพาลจะนำทุกข์มาให้".
 หลิททราคชาดก ที่ ๙.

๙. หลิตทราดชาดกวรรณนา

(๔๓๕)

สุตติกุขนุติ อิทํ สตุถา เขตวเน
วิหระนุโต อุลกุมาริปโลภนํ อารพุก
กเถสิ. วตุถุ เตรสนิปาเต จุลลนารท-
ชาตเก^๑ อาริภวิสุสสิ.

อดีตวตุถุมุหิ ปน ส่า กุมาริกา
ตสฺส ตาปสกุมารสฺส สึลลํ ภินุทิตฺวา
อตุตโน วเส จิตฺถาวํ ฅตุวา "อิมํ
วณฺเฑตฺวา มนุสฺสปถํ เนสฺสสามิ"ติ
จินฺเตตฺวา "รูปาทิกามคุณวิริหิต
อรณฺเฑ รกฺขิตสึลลํ นาม น มหปฺผลํ
โหติ มนุสฺสปเถ รูปาทินํ ปจฺจุปฺภูจฺจาเน
มหปฺผลํ โหติ เอหิ มยา สทฺธิ
ตตุถ ฅนุตุวา สึลลํ รกฺขาหิ ภินุเต
อรณฺเฑนา"ติ วตุวา ปจฺมํ ฅาถมาห

๙. พรรณนาหลิตทราดชาดก

(๔๓๕)

พระศาสดาประทับอยู่ ณ พระ
เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภถึงการ
ประเล้าประโลม โดยหญิงสาวร่างอ้วน
คนหนึ่ง จึงตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า
การที่ท่านอดกลั้นอย่างหนัก ดังนี้
เป็นต้น. เรื่องจักมีแจ่มแจ้งในจุลลนารท-
ชาดก เตรสนิปาต.

ในเรื่องอดีต หญิงสาวคนนั้นได้
ทำลายศีล^๑ ของดาบสหนุ่มรูปนั้น
ทราบว่าได้ดาบสอยู่ในอำนาจของตนแล้ว
จึงคิดว่า "จะล่อหลอกเอาดาบสพาไปยัง
ถิ่นมนุษย์" จึงพูดว่า "ความจริงศีลที่
รักษาอยู่ในป่าที่เว้นจากกามคุณมีรูปเป็นต้น
มีผลไม่มาก แต่ศีลที่รักษาในถิ่นของ
มนุษย์ มีรูปปรากฏอยู่เฉพาะหน้า
รูปารมณฺ์เป็นต้น มีผลมาก มาเถอะไป
กับดิฉัน แล้วรักษาศีลที่ถิ่นมนุษย์นั้นเกิด
ท่านอยู่ป่าไปทำไม" แล้วก็กล่าวคาถา
แรกว่า

^๑ เลขที่ ๔๓๗.

^๑ หมายถึง ยั่วยวนจนดาบสศีลขาด คือได้เสีย
กับตน.

๗๘. "สุตติติกุขิ อรณฺณมฺหิ
 ปนฺตมฺหิ สยนาสเน
 เย จ คาเม ติตฺติกฺขนฺติ
 เต อุพฺพารตรา ตยา"ติ.

ตตฺถ สุตฺติกฺขนฺติ สุฏฺฐุ อธิวาสนํ.
 ติตฺติกฺขนฺตีติ สีตาทีนํ อธิวาเสนฺติ.

ตี สุตฺวา ตาปสฺกุมาโร "ปีตา
 เม อรณฺณํ คโต ตสฺมี อาคเต ตํ
 อาปฺจุฉิตฺวา คมิสุสामी"ติ อาห. ส่า
 จินฺเตสิ "ปีตา กิรสฺส อตฺถิ สเจ มํ
 โส ปสฺสิสฺสตี กาทโกฏฺยิวา ไปเถตฺวา
 วินาสํ ปาเปสฺสตี มยา ปจฺมเมว
 คนฺตพฺพนฺ"ติ. อถ นํ อาห "เตนหิ
 อหํ มคฺคสณฺณํ กุรฺมานา ปจฺมตรํ
 คจฺฉามิ ตวํ ปจฺฉา อาคจฺฉาหิ"ติ. โส
 ตสฺสา คตกาเล เนว ทารุณี อาหริ
 น ปานียํ น ปริโกชนียํ อุปฺภูจฺวาเปสิ
 เกวลํ ปชฺฌายนฺโตว นิสฺสีทิ. ปีตุ
 อาคมนกาเลปี ปจฺจุคฺคมนํ นากาสิ.

๗๘. "ผู้ที่อดก้นอยู่ในหมู่บ้านนั้น เป็น
 ผู้ยิ่งใหญ่กว่า การที่ท่านอดก้น
 อย่างหนักอยู่ในป่า ซึ่งมีที่นอนและ
 ที่นั่งอันเจียมเจียม".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า การที่
 ท่านอดก้นอย่างหนัก ได้แก่ การ
 อดก้นด้วยดี. คำว่า อดก้น หมายถึง
 อดทนความหนาวเป็นต้น.

ดาบสหนุ่มได้ฟังดังนั้น จึงพูดว่า
 "บิดาของฉันไปป่าเสียแล้ว เมื่อท่านมา
 แล้ว ฉันจะลาท่านไป". หญิงสาวนั้น
 คิดว่า "ดาบสรูปนี้มีบิดา ถ้าบิดานั้น
 เจอเราเข้า ก็คงหวดด้วยปลายไม้คาน
 ทำให้เราถึงความพินาศ เราไปเสียก่อน
 ดีกว่า". นางจึงพูดกับดาบสหนุ่มนั้นว่า
 "ถ้าเช่นนั้น ดิฉันจะทำเครื่องหมายไว้
 ตามทางแล้วล่วงหน้าไปก่อน ท่านจงตาม
 มาที่หลัง". เวลาหญิงสาวนั้นไปแล้ว
 ดาบสหนุ่มไม่ยอมชวนเพื่อนมา ไม่ยอมจัด
 น้ำดื่ม น้ำใช้ไว้ เอาแต่นั่งเฝ้าอยู่อย่างเดียว
 เท่านั้น. ถึงแม้ในเวลาทีบิดามาก็ไม่
 ต้อนรับ.

๘๑. ยสุสฺส กาเยน วาจา
 มนสา นตฺถิ ทฺวํ
 อรุสฺสํ ปตฺติฏฺจาย
 ตํ ภเชหิ อิตฺถ คโต.

๘๒. โย จ ธมฺเมเน จรติ
 จรฺนุโตปี น มณฺเฑติ
 วิสุทฺธการี สฺปฺปณฺณํ
 ตํ ภเชหิ อิตฺถ คโต.

๘๓. หลิทฺทวราคํ กปฺจิตฺตํ
 ปุริสํ ราควิราคินํ
 ตาทิสํ ตาต มา เสวิ
 นิมนฺนุสฺสุมฺปิ เจ สียา.

๘๔. อาสิวิสฺว กุปิตํ
 มิพฺพฺหิตฺตํ มหาปถํ
 อารกา ปริวชฺเชหิ
 ยานีว วิสมํ ปถํ.

๘๕. อนตฺถา ตาต วทฺธมนฺติ
 พาลํ อจฺจุปเสวโต
 มาสฺสุ พาลเณ สงฺคฺจฺฉิ
 อมิตฺเตเนว สฺพฺพทา.

๘๑. ผู้ใดไม่ทำชั่วทางกาย วาจา ใจ
 เจ้าไปจากที่นี่แล้ว จงยอมตัว
 เสมือนเป็นบุตร คบคนชนิดนั้น.

๘๒. ผู้ใดประพฤติตามธรรม ขณะที่
 ประพฤติอยู่ก็ไม่ถือตัว เจ้าไปจาก
 ที่นี่แล้ว จงคบคนชนิดนั้น ที่ชอบ
 ทำแต่สิ่งที่ดีบริสุทธิ์ เป็นคนมีปัญญา.

๘๓. คนที่มีน้ำใจ เหมือนน้ำย้อมขมิ้น
 (คบไม่ยึดติดจางเร็ว) ใจคอเหมือน
 ลิง(ใจไม่แน่นอน) รักง่ายหน่ายเร็ว
 เช่นนี้เจ้าอย่าคบนะ ลูกนะ ถึงแม้
 ว่าแผ่นดินนี้จะไร้มนุษย์ก็ตาม.

๘๔. คนที่โกรธง่ายเหมือนงูพิษ จงเว้น
 เสี้ยให้ห่างไกล เหมือนทางที่เปื้อน
 อุจจาระ เหมือนกับผู้เดินทางโดย
 ยวดยาน หลบหลีกเลี่ยงที่ขรุขระ.

๘๕. ลูกเอ๋ย ความฉิบหายย่อมเจริญแก่
 ผู้คบคนพาลอย่างสนิท เจ้าอย่าคบ
 คนพาล ซึ่งเปรียบเสมือนศัตรูอยู่
 ทุกเวลาอย่างเด็ดขาด.

๘๖. ตํ ตาหํ ตาต ยาจามิ
กรสุสุ วจัน มม
มาสุสุ พาเลน สงฺคจฺฉิ
ทุกฺโข พาเลหิ สงฺคโม”ติ.

ตตฺถ โย เต วิสุสฺสาสเยติ โย
ตว วิสุสฺสาสเยย. ขเมยฺย เตติ โย ๑
อตฺตนิ ตยา กตํ วิสุสฺสาสํ ขเมยฺย.

สุสุสุสี ๑ ติตฺติกฺขี จาติ ตว วจัน
สุสุสุสาย เจว วจนาธิวาสเนน ๑
สมนฺนาคโต โย ภเวยฺยยาติ อตฺถ.

จฺรสีว ปตฺติฏฺจายาติ ยถา มาตุ
โอรโส ปฺตฺโต ปตฺติฏฺจาติ เหว
ปตฺติฏฺจหิตฺวา อตฺตโน มาตริ ฺวีย
มณฺญมาโน ตํ ภเชยฺยาสีติ วทติ.

โย ๑ ธมฺเมเน จรฺตีติ โย ติวินฺสุจฺริต-
ธมฺเมเนว อิริยติ. น มณฺญตีติ ตถา
จฺรณฺโตปี ๑ “อนํ ธมฺมํ จรามิ”ติ
มานํ น กโรติ. วิสุทฺถการินฺติ วิสุทฺถานํ
ทสนฺนํ กุสลกมฺมปถานํ การกํ.

๘๖. เพราะฉะนั้น ลูกเอ๋ย พ่อจึงขอร้อง
เจ้า ขอให้เจ้าจงทำตามคำของพ่อ
เจ้าอย่าคบคนพาลอย่างเด็ดขาด
การคบคนพาลจะนำทุกข์มาให้”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า โย เต
วิสุสฺสาสเย ได้แก่ ผู้ใดรักเจ้า. คำว่า
ประคองความรักของเจ้า ความว่า ผู้ใด
อดทน(ประคอง)ความรักที่เจ้าทำต่อเขาได้.

คำว่า ผู้ฟังด้วยดี และอดกลั้น ความว่า
ผู้ใดประกอบด้วยการรับฟังคำ (แนะนำ)
ของเจ้าด้วยดี และด้วยการอดกลั้นต่อ
ถ้อยคำนั้น.

คำว่า ยอมตัวเสมือนเป็นบุตร ดาบสผู้
บิดากล่าวไว้ว่า ลูกในอก(ในไส้)ของ
มารดา ตั้งตัวฉันใด เจ้าควรตั้งตัวฉันนั้น
สำคัญเขาเหมือนมารดาตน ฟังคบบุคคล
นั้น.

คำว่า ผู้ใดประพฤติโดยธรรม ความว่า
ผู้ใดประพฤติตามธรรม คือ สุจฺริต ๓
ประการเท่านั้น. คำว่า ย่อมไม่ถึงตัว
ความว่า อนึ่ง เขาเมื่อประพฤติเช่นนั้น
ก็ไม่ถือตัวว่า “ฉันประพฤติธรรม”. คำว่า

ภาควิราคินนุติ ภาคินนุจ วิราคินนุจ
 รชชิตวา ตัณฑเมว วิรชชนสภาว์.
 นิมนนุสฺสมฺปิ เจ สียาติ สเจปิ
 สกลสมฺพุทฺธิปตลํ นิมนนุสฺสํ โหติ
 โสเยเวโก มนุสฺโส ติฏฺฐติ ตถापि
 ตาทิสํ มา เสวิ.

มหาปถนุติ คุถมกฺขิตํ มคฺคํ วยิ.
 ยานีวาติ ยานเนน คจฺจนฺโต วยิ.
 วิสมนุติ นิมนนุณฺณตฺขานุปาสานาทิ-
 วิสมํ. พาลํ อจฺจุปเสวโตติ พาลํ
 อปถญํ อติเสวนฺตสฺส.

สพฺพทาติ ตาต พาเลน สทฺธิํ สํวาโส
 นาม อมิตฺตสํวาโส วยิ สพฺพทา
 นิจฺกาลเมว ทุกฺโข. ตํ ตาหนฺติ เตน

กระทำแต่สิ่งที่บริสุทธิ์ ความว่า เป็น
 ผู้กระทำสิ่งที่บริสุทธิ์ คือ กุศลกรรมบถ
 ๑๐ ประการ.

คำว่า รักง่ายหน่ายเร็ว ความว่า เป็น
 คนมักรักและมักหน่าย คือภาวะของเขา
 มีการรักและหน่ายในขณะนั่นเอง (รักง่าย
 หน่ายเร็ว). คำว่า แม้หากว่าจะไม่มี
 มนุษย์ไซ้ร ความว่า ก็ถ้าพื้นชมพูทวีป
 ทั้งสิ้นจะไร้มนุษย์ คือ มีมนุษย์คนนั้น
 คนเดียวเหลืออยู่ แม้เช่นนั้นเจ้าอย่า
 สมคบคนเช่นนั้นเลย.

คำว่า ทางใหญ่ ความว่า เหมือนหนทาง
 ที่เปื้อนอุจจาระ. คำว่า เหมือนผู้เดินทาง
 โดยยวดยาน ความว่า เหมือนคน
 เดินทางด้วยยาน. คำว่า ขรุขระ
 ความว่า ที่ไม่เรียบเช่นเป็นทางลุ่ม ๆ
 ดอน ๆ มีตอและมีหินเป็นต้น. คำว่า
 คบคนพาลอย่างสนิท ความว่า แก่คน
 ผู้คบคนพาล คือ คนไม่มีปัญญา
 อย่างสนิท.

คำว่า ตลอดกาลทุกเมื่อ ความว่า
 ลูกเอ๋ย ขึ้นชื่อว่า การอยู่ร่วมกับคนพาล
 เป็นทุกข์เสมอไป คือ ตลอดกาลเป็นนิจ

การณน ตั อหิ.

ที่เดียว เหมือนการอยู่ร่วมกับศัตรู. คำว่า
ตั ตาหิ แยกออกเป็น เตน การณน
ตั อหิ.

โส เอว ปิตรา โววทิตโต "ตาด
อหิ มนุสฺสปลถิ คนฺตฺวา ตุมหาทิสเ
ปณฺทิตเ น ลภิสฺสสามิ ตตฺถ คนฺตุ
ภายามิ อีเรว ตุมหากิ สนฺตฺเก
วสิสฺสามิ"ติ อาห. อถสฺส ปิตา
ภิชฺชเยปิ โววาทิ ทตฺวา กสิณฺปริกมฺม
อาจิกฺขิ. โส น จิสฺสเสว อภินฺญา จ
สมปาตฺติโย จ อุปฺปาเทตฺวา สทฺธี
ปิตรา พุรฺหมโลกปรายโน อโหสิ.

ดาบสนุมนั้น ถูกบิดาแนะนำ
อย่างนี้ จึงกล่าวว่า "พ่อ (ถ้า) ผมไป
ยังถิ่นมนุษย์แล้วก็คงไม่ได้คนที่เป็นบัณฑิต
เหมือนพ่อ ผมกลัวการไปที่นั่น ผมจะต้อง
อยู่ในสำนักของพ่อนี้แหละ". ต่อมาบิดา
ได้ให้โอวาทแก่ดาบสนุมนั้นมากยิ่งขึ้น
แล้วบอกการบริกรรมกสิณให้. ไม่นานนัก
ดาบสนุมนยังอภิญญาและสมาบัติให้เกิด
ตายแล้วก็ได้ไปเกิดในพรหมโลก พร้อม
บิดา.

สตุถา อิมิ ฌมฺมเทสนิ อาหริตฺวา
สจฺจจานิ ปกาเสตฺวา ชาตกั สโมธานสิ.
สจฺจปริโยसानเ อุกฺกณฺจิตภิกฺขุ โสตา-
ปตฺติผลเ ปตฺติภฺจหิ. "ตทา ตาปสฺกุมารโ
อุกฺกณฺจิตภิกฺขุ อโหสิ กุมาริกา
ถุลฺลุมาริกาว ปิตา ปน อหเมวา"ติ.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ได้ประกาศสังขจะประชุม
ชาดก. ในเวลาจบอริยสังข ภิกษุผู้อยาก
จะสึก ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล. "ดาบส-
นุมนในครั้งนั้น คือภิกษุผู้อยากจะสึก
หญิงสาวคือหญิงร่างอ้วนนั่นเอง ส่วน
บิดาคือเราตถาคตแล".

ลลิตทราคชาตกวรรณนา นวมา.

พรรณนาลลิตทราคชาดกที่ ๙ จบ.

๑๐. สัมภุคคบาทก (๔๓๖)

๘๗. "กุตโต นุ อาคจจถ โภ ตโย ชนา
สฺวาคตา เอถ นิสีทถาสเน
กจฺจิตฺตถ โภนุโต กุสลํ อนามยํ
จิริสฺสพฺพภาคมนํ หิ โว อธิ."

๘๘. อหเมว เอโก อธิมชฺช ปตฺโต
น จาปี เม ทฺตโย โภจิ วิชฺชติ
กิเมว สนฺธาย เต ภาสิตํ อิสเส
กุตโต นุ อาคจจถ โภ ตโย ชนา."

๘๙. ตวณฺจ เอโก ภริยา จ เต ปิยา
สมฺมุคคปฺกฺขิตฺตนิกฺคณฺณมนฺตเร
สา รกฺขิตา กุจฺจิตฺตาว เต สทา
วายุสฺส ปฺตเตน สทา ตหิ รตา."

๙๐. สํวิคฺครูปิ อิสฺสินา พฺยาगतโต
โส ทานโว ฉมฺภิ สมฺมุคคิลิตฺวา

๑๐. สัมภุคคบาทก (๔๓๖)

๘๗. "ท่านผู้เจริญ ท่านทั้ง ๓ คนมาจาก
ไหนกัน ท่านทั้งหลายมาดีแล้ว
เชิญนั่งบนที่นั่งเถิด ท่านผู้เจริญ
ทั้งหลาย เห็นจะมีความสุขสบายดี
ไม่มีความป่วยไข้กรรมัง นานมา
แล้วท่านเพิ่งจะมาเยี่ยมเยียน ณ
ที่นี่."

๘๘. วันนี้ข้าพเจ้าผู้เดียวเท่านั้น มาถึง
ที่นี่ ใครที่เป็นเพื่อนของข้าพเจ้าก็
มิได้มี ข้าแต่พระภิกษุ ท่านพูดว่า
ท่านผู้เจริญ ท่าน ๓ คนมาจากไหน
หนอ หมายถึงอะไรเล่า."

๘๙. ท่านคนหนึ่ง และภรรยาผู้เป็นที่รัก
ของท่าน ซึ่งท่านใส่ไว้ในผอบ แล้ว
ซ่อนไว้ภายในคนหนึ่ง นางอยู่ใน
ห้อง ซึ่งท่านดูแลรักษาไว้อย่าง
มิดชิดตลอดเวลานั้น อภิรมย์ยินดี
อยู่กับวิชาวรรชี้อายุบุตร ภายใน
ห้องของท่านนั้นอีกคนหนึ่ง."

๙๐. อสุรนั้น พังภิกษุท่านนายแล้ว เกิด
ความสลดใจหวาดกลัว คายผอบ

๙๔. สรุทธิตมเมติ กถนุญ วิสฺสเส
 อเนกจิตฺตาสฺ น เหตุถ รุกฺขนา
 เอตา หิ ปาตาลปปาตสนฺนิภา
 เอตฺถปฺปมตฺโต พุยสนํ นิคฺจฺจติ.

๙๕. ตสฺมา หิ เต สุขิโน วิตโสกา
 เย มาตุคามหิ จรฺนฺติ นิสฺสฺฐา
 เอตํ สีวํ อุตฺตมมาภิปตฺถยํ
 น มาตุคามหิ กเรยฺย สฺนฺถวณฺ"ติ.

สมุคฺคชาตกํ ทสมํ.

นั่นล่วงละเมิดธรรม มาประพตีสั่ง
 ที่ไม่เป็นธรรม เราไม่ควรทำความ
 เชยชิดสนิทสนมกับภรรยาผู้ร้าย.

๙๔. บัณฑิต จะพึงวางใจอย่างไรได้ว่า
 หญิงนี้เราดูแลรักษาไว้ดีแล้ว วิธีที่
 จะดูแลรักษาหญิงผู้มีหลายใจ ไม่
 พึงมีโดยแท้ เพราะหญิงเหล่านี้
 มีอาการคล้ายกันเหว ที่เรียกกันว่า
 บาดาล บุรุษผู้ประมาทในหญิง
 เหล่านั้น ย่อมถึงความพินาศ
 ทั้งนั้น.

๙๕. เพราะเหตุฉะนั้นแหละ ชนเหล่าใด
 ไม่เที่ยวคลุกคลีกับหญิง ชนเหล่า
 นั้นมีความสุข ปราศจากความโศก
 ความประพตีสักไม่คลุกคลีกับหญิงนี้
 เป็นคุณ นำความสุขมาให้
 ผู้ปรารถนาความเกษม อัน
 ประเสริฐสุด ไม่ควรทำความเชยชิด
 สนิทสนมกับหญิงเลย".

สมุคฺคชาตกํ ที่ ๑๐.

๑๐. สมุคชาตกถา
(๔๓๖)

ภูโต นุ อาคจณชาติ อิทํ สตุธา
เซตวเน วิหรนุโต อุกุกณฺจิตภิกฺขุ
อารพฺภ กเถสิ.

ตํ หิ สตุธา "สจฺจํ กิร ตฺวํ
ภิกฺขุ อุกุกณฺจิตโส"ติ ปุจฺจิตฺวา "สจฺจํ
ภนฺเต"ติ วุตฺเต "กสมฺมา ภิกฺขุ มาตุคามํ
ปตฺเถสิ มาตุคาโม นามส อสพฺโภ
อกตญฺญ ปุพฺเพ ทานวรกฺขสาปี
คิลิตฺวา กุจฺฉินา ปริหรนุโตปิ^๑
มาตุคามํ รกฺขิตฺุ เอกปุริสนิสฺสิตํ กาดุ
นาสกฺขีสุ ตฺวํ กถํ สกฺขิสฺส"ติ วตฺวา
อตีตํ อารี

อตีเต พาราณสียํ พุรฺหมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต โภธิสตุโต กาเม
ปหาย หิมวณฺตํ ปวิสิตฺวา อิลิปฺพพฺชฺชํ

๑๐. พรรณนาสมุคชาดก
(๔๓๖)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุ
อยากสึก ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า พวก
ท่านมาจากไหน ดังนี้ เป็นต้น.

เรื่องพิสดารว่า พระศาสดาตรัสถาม
ภิกษุรูปนั้นว่า "เป็นความจริงหรือภิกษุ
ที่ว่าเธออยากสึก" เมื่อภิกษุนั้นกราบทูล
ว่า "เป็นความจริงพระเจ้าข้า" ตรัสว่า
"ภิกษุ เพราะเหตุไร เธอจึงปรารถนา
หญิง ขึ้นชื่อว่าหญิงเป็นคนทราม เป็น
คนอกตัญญู (ไม่รู้คุณที่ผู้อื่นทำ) ใน
สมัยก่อน แม้มีเสื่อน้ำ ผ่าพันหรือสุรกลืน
รักษาไว้ในห้อง ก็ยังไม่สามารถรักษา
หญิงทำให้ซื่อสัตย์ต่อชายคนเดียวได้ เธอ
จักสามารถ (รักษาไว้) ได้อย่างไร" ดังนี้
แล้ว ทรงนำอดีตนิทานมาตรัสว่า

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชย์ ณ พระนครพาราณสี พระ
โพธิสัตว์ละกามเข้าป่าหิมพานต์ บวชเป็น

^๑ ญ. ปริหรนุตาปี.

ปัพพชิตวา อภิญญา ๑ สสมาปตติโย
 ๑ นิพพุตเตตวา ผลาผลเอหิ ยาเปนุโต
 วิหาสิ. ตสฺส ปณฺณสาลาโย อวิทุเร
 เอโก ทานวรกุขโส วสติ. โส
 อนุตฺตรุตฺตวา มหาสตุตฺติ อุตฺตงฺกมิตฺตวา
 ธรรมํ สฺกฺขมาติ อญฺญิยํ ปน มนุสฺสสุทฺตํ
 สญฺจรรณมคฺเค จตฺตวา อาคตาคเต
 มนุสฺสเส ทิสฺสวา คเหตฺตวา ขาทติ. ตสฺมึ
 กाले เอกา กาลสิกรญฺเจ กุลธิตา
 อุตฺตมรूपธฺตวา อถฺตมตฺตสฺมึ ปจฺจจฺนตฺตคาเม
 นิวิฏฺฐา โหติ. ตสฺสสา เอกทิวสํ
 มาตาปิตฺตุนํ ทสฺสสนตฺตถาย อาคนฺตฺตวา
 ปจฺจจาคนกาเล ปรีววารมฺนุสฺสเส ทิสฺสวา
 โส ทานโว ฅารวรูปน ปกฺขนฺททิ.

มนุสฺสสา คหิตคหิตาวุชานิ จจฺจฺเขตฺตวา
 ปลายีสฺส ทานโว ยานะ นิสินฺนํ อภิรูปิ
 มาตฺตคามํ ทิสฺสวา ปฏฺิพพตฺตจิตฺโต หุตฺตวา
 ตํ อตฺตโน คุหํ เนตฺตวา ภริยํ อกาสิ.
 ตโต ปฏฺุจาย สปฺปิตฺตมฺนุสฺสจจฺมํสาทีนิ
 เจว มจฺจฺรผลานิ ๑ อหริตฺตวา ตํ
 ไปเสสิ วตฺตถาลงฺกาเรหิ ๑ ตํ
 อลงฺกกริตฺตวา รกฺขนตฺตถาย เอกสฺมึ
 กรณฺทเท นิปฺชฺชวาเปตฺตวา กรณฺททกั

ฤาษี บำเพ็ญอุภิญญาและสมาบัติให้
 เกิดขึ้น ยังชีพอยู่ด้วยผลหมากรากไม้.
 ในที่ไม่ไกลจากบรรณศาลาของท่าน
 ฝึลื่นน้ำเฝ้าพันธุ้อสุรตนหนึ่ง อาศัยอยู่.
 มันเข้าไปหาพระมหาสัตว์ในระหว่างทาง
 พังกรรมเสมอ ๆ แต่ว่ามันมักยืนคอยดักร
 ทางที่พวกมนุษย์สัตฺยจฺรไปมาในดง เห็น
 มนุษย์เดินทางมาถึงแล้ว ก็จับกินเสีย.
 ในเวลานั้น ในแคว้นกาสิ ธิดาในตระกูล
 หนึ่งมีรูปโฉมงดงามอย่างยิ่ง ตั้งถิ่นฐาน
 อยู่ในหมู่บ้านชายแดนตำบลหนึ่ง. วันหนึ่ง
 ในเวลาที่เธอเดินทางมาเยี่ยมเยียนบิดา
 มารดาแล้ว เดินทางกลับไป อสุรนั้นเห็น
 พวกมนุษย์บิรवारแล้ว โลดแล่นไปด้วย
 รูปร่างอันน่าสะพรึงกลัว.

พวกมนุษย์ต่างพากันทิ้งอาวุธที่ถือไว้เสียสิ้น
 แล้วหนีเตลิดไป. อสุรเห็นหญิงรูปงามนั้น
 อยู่ในรถ มีใจนึกรัก จึงนำหญิงนั้นไปยัง
 ถ้ำของตน ให้นางเป็นภรรยา. ตั้งแต่นั้นมา
 อสุรก็หาเนยใส ข้าวสาร ปลา และเนื้อ
 เป็นต้น และน้ำผึ้ง ผลไม้ มาไว้เลี้ยงดู
 หญิงนั้น และประดับประดาหญิงนั้นด้วย
 เสื้อผ้าและเครื่องประดับ เพื่อต้องการจะ
 รักษาดูแลนาง จึงให้นางนอนในผอบ

คิลิตวา กุจฉินา ปริหริติ. โส เอกทิวสํ
 นุหายุตฺกามตาย เอกํ สริ คนฺตุวา
 วรรณุทํ อุกคิลิตวา ตํ ตโต นีหริตฺวา
 นุหาเปตฺวา วิลิมฺเปตฺวา อลงฺกริตฺวา
 "โถกํ ตว สรียํ อุตฺตํ คณฺหาเปหิ"ติ ตํ
 วรรณุทกสมิเป จเปตฺวา สยํ นุหानติตฺตํ
 โอตริตฺวา ตํ อนาสงฺกมาโน โถกํ พุริ
 คนฺตุวา นุหายุ.

ตสฺมี สมเย วายุสฺส ปุตฺโต
 นาม วิชฺชาธโร สนนุทชฺชโค
 อากาเสน คจฺจติ. สา ตํ ทิสฺวา
 "อถ เอหิ"ติ หตฺตมฺพฺทมฺกาสิ. วิชฺชาธโร
 ขิปฺปิ โอตริ. อถ นํ สา วรรณุทเก
 ปกฺขิปิตฺวา ทานวสฺส อาคมนํ
 โอลิเกนฺตี วรรณุทกฺุปริ นิสิติตฺวา ตํ
 อาคจฺจนฺตํ ทิสฺวา ตสฺส อตฺตานํ
 ทสฺเสตฺวา ตสฺมี วรรณุทกสมิปี
 อสมฺปตฺเตเยว วรรณุทํ วิวริตฺวา อนฺโต
 ปวิสิตฺวา วิชฺชาธรสฺส อฺุปริ นิปฺชฺชิตฺวา
 อตฺตโน สาฏกํ ปารุปี.

ทานโว อาคนฺตุวา วรรณุทํ
 อสเธตฺวา "มาตฺตุคาโมเยว เม"ติ

ไปหนึ่ง แล้วกลืนผอบรักษาด้วยห้อง.
 วันหนึ่งอสุรนั้นไปยังสระน้ำแห่งหนึ่ง เพื่อ
 ต้องการจะอาบน้ำจึงคายผอบออก นำ
 หญิงนั้นออกจากผอบนั้น ให้อาบน้ำ
 ไล่ทา ประดับตกแต่งแล้ว พูตว่า "เจ้าจง
 ให้ลมโชยร่างกายของเจ้าสักครู่หนึ่งเถิด"
 จึงวางนางไว้ใกล้ผอบ ตัวเองลงไปอาบน้ำ
 มิได้ระแวงสงสัยนาง จึงไปอาบน้ำที่ไกล
 หน่อย.

ขณะนั้นวิชาธร (ผู้ทรงไว้ซึ่งวิชา)
 ชื่อว่าวายุบุตร (บุตรของลม) เห็น
 พระขรรค์เหาะมาทางอากาศ. นางเห็น
 วิชาธรนั้นแล้ว ได้ยกหัวแม่มือเป็น
 เครื่องหมายว่า "เชิญท่านมาทางนี้เถิด".
 วิชาธรเหาะลงทันที. ขณะนั้นนางชวน
 วิชาธรนั้นไว้ในผอบเฝ้าคอยดูอสุรนั้นมา
 นั่งข้างบนผอบ พอเห็นอสุรกำลังเดินมา
 แสดงตนให้อสุรเห็น เมื่ออสุรนั้นยังไม่ทัน
 จะเข้ามาใกล้ผอบเลย นางก็เปิดผอบ
 เข้าไปข้างในนอนทับวิชาธร เอาผ้าของ
 ตัวเองคลุมไว้.

อสุรมาถึงแล้วไม่ทันได้ทำความสะอาด
 ผอบเลย เข้าใจว่า "มีผู้หญิงของเราอยู่

สญญาเย กรณฺหํ คิลิตฺวา อตฺตโน
คฺหํ คจฺจนฺโต อนฺตรามคฺเค "ตปฺโส
เม จิรํ ทิฏฺฐโง อชฺช ตาว นํ
วณฺทิสฺสามิ"ติ ตสฺส สนฺติกํ อคฺมาสิ.
ตปฺโสปี นํ ทูรโตว อคจฺจนฺตํ ทิสฺวา
ทฺวินฺนํ ชนฺนํ กุจฺฉิตฺถาวํ ฌตฺวา
สฺลลปฺนฺโต ปจฺมํ คาทมาห

๘๗. "กุโต นุ อคจฺจนฺต โภ ตโย ชนา
สุวาคตา เอถ นิสิตฺถาสเน
กจฺจิตฺต โภนฺโต กุสลํ อนามยํ
จิรสฺสพฺภาคมนํ หิ โว อธิธา"ติ.

ตตฺถ โภติ อาลปนํ. กจฺจิตฺตาทิ
กิจฺจि โหนฺต ภาวถ วิชฺชถ. โภนฺโตติ
ปฺนปี อาลปนฺโตว อาห.

กุสลํ อนามยฺนฺติ กจฺจิ ตฺมฺหากํ กุสลํ
อาโรคฺย. จิรสฺสพฺภาคมนํ หิ โว อธิธาติ
อชฺช ตฺมฺหากํ อธิ อพฺภาคมนนฺนฺจ
จิรสฺสํ ชาตํ.

คนเดียว" กลับผอบเดินไปยังถ้ำของตน
ในระหว่างทางคิดว่า "เราไม่ได้เยี่ยมเยือน
ดาบสเสียนาน วันนี้จักไหว้ท่านก่อน"
แล้วได้ไปยังสำนักของดาบส. ฝ่ายดาบส
เห็นอสุรนั้นเดินมาแต่ไกลทีเดียว ก็รู้ว่า
มีคน ๒ คนอยู่ในห้อง เมื่อจะสนทนา
ปราศรัย จึงกล่าวคาถาที่ ๑ ว่า

๘๗. "ท่านผู้เจริญ ท่านทั้ง ๓ คนมาจาก
ที่ไหนกัน ท่านทั้งหลายมาดีแล้ว
เชิญนั่งบนที่นั่งเถิด ท่านผู้เจริญ
ทั้งหลาย เห็นจะมีความสุขสบายดี
ไม่มีความป่วยไข้กรรมัง นานมา
แล้วท่านเพิ่งจะมาเยี่ยมเยือน ณ
ที่นี่".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า โภ
เป็นคำร้องเรียก. คำว่า กจฺจิตฺต
ความว่า ท่านยังอยู่ ยังมีชีวิตอยู่ ยังมีอยู่
กรรมัง. ดาบสเมื่อจะทักทายกล่าวว่า
โภนฺโต.

คำว่า มีความสุขสบายดี ไม่มีความ
ป่วยไข้ ความว่า ท่านเห็นจะมีความสุข
สบายดี ไม่มีความป่วยไข้กรรมัง.
คำว่า นานมาแล้ว ท่านเพิ่งมา

เยียมเยือน ณ ที่นี้ ความว่า อนึ่ง
เป็นเวลานานแล้ว วันนี้ ท่านเพิ่งมา
เยียมเยือน ณ ที่นี้.

ตี สุตฺวา ทานโว "อหํ อิมิสฺส
ดาปสฺสสฺส สนฺติกํ เอโกว อาคโต
อญญจฺ ดาปโส 'ตโย ชนา'ติ วทตี
กิญฺนาเมสฺ กเถสิ กิญฺนุ โข โส
สภาวํ ฅตฺวา กเถติ อูทาหุ อุมฺมตฺตโก
หุตฺวา วิลปตี"ติ จินฺตเตตฺวา ดาปสฺ
อฺปสงฺกมิตฺวา วนฺทิตฺวา เอกมฺนตฺ
นิสฺสีทิตฺวา เตน สทฺธี สลฺลปฺนฺโต ทฺติยํ
คาถมาห

อสุรพิงคํานั้นแล้ว ครุ่นคิดว่า
"เราผู้เดียวเท่านั้น มายังสำนักของดาบส
นี้ แต่ดาบสนี้พูดว่า 'ท่าน ๓ คน' ดาบสนี้
พูดเรื่องอะไร ท่านรู้ความจริงอะไรหนอ
แล จึงพูดเช่นนั้น หรือว่าท่านกลายเป็นบ้า
ไปเสียแล้ว จึงบ่นเพ้อ" เข้าไปหาดาบส
ไหว้แล้วนั้ง ณ ที่สมควร เมื่อจะสนทนา
กับดาบสนั้น จึงกล่าวคาถาที่ ๒ ว่า

๘๘. "อหเมว เอโก อธิมชฺช ปตฺโต
น จาปี เม ทฺติโย โกจิ วิชฺชติ
กิเมว สนฺธาย เต ภาสิตํ อีเส
กฺโต นุ อาคจฺจถ โภ ตโย ชนา"ติ.

๘๘. "วันนี้ข้าพเจ้าผู้เดียวเท่านั้น มาถึง
ที่นี่ ใครที่เป็นเพื่อนของข้าพเจ้าก็
มิได้มี ข้าแต่พระฤาษี ท่านพูดว่า
ท่านผู้เจริญ ท่าน ๓ คนมาจากไหน
หนอ หมายถึงอะไรเล่า".

ตตฺถ อธิมชฺชาติ อธิ อชฺช.
กิเมว สนฺธาย เต ภาสิตํ อีเสติ
ภนฺเต อีสิ กิญฺนาเมตํ สนฺธาย ตยา
ภาสิตํ ปากฺกํ เม กตฺวา กเถหีติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า อธิมชฺช
ตัดบทเป็น อธิ อชฺช. คำว่า ข้าแต่ฤาษี
ท่านกล่าวหมายถึงอะไร ความว่า
ข้าแต่ พระฤาษีผู้เจริญ ท่านจงกล่าว
อธิบายสิ่งที่ท่านพูดหมายถึงอะไร ให้
ปรากฏแจ่มแจ้งแก่ข้าพเจ้าด้วย.

ดาบไล่ “เออ! เสน่หาว่าไล่
ไล่ตุ๊กตาไหมสิ”ติ. “อาม ภานุเต”ติ. “เตนนิ
สุณานี”ติ. วตฺวา ตตฺถิยํ คคณมาหะ

๘๘. “ตฺวญฺจ เอโก ภริยา จ เต ปิยา
สมุคฺคปฺกฺขิตฺตนิกฺกณฺณมนฺตเร”ติ. สทา
รฺกฺขิตฺตา ญฺจ จิตฺตาว เต สทา
วายุสุส ปุตฺเตน สทา ตเห รตา”ติ.

๘๙. “ตฺวญฺจ เอโก ภริยา จ เต ปิยา
สมุคฺคปฺกฺขิตฺตนิกฺกณฺณมนฺตเร”ติ. สทา
รฺกฺขิตฺตา ญฺจ จิตฺตาว เต สทา
วายุสุส ปุตฺเตน สทา ตเห รตา”ติ.

๙๐. “ตฺวญฺจ เอโก ภริยา จ เต ปิยา
สมุคฺคปฺกฺขิตฺตนิกฺกณฺณมนฺตเร”ติ. สทา
รฺกฺขิตฺตา ญฺจ จิตฺตาว เต สทา
วายุสุส ปุตฺเตน สทา ตเห รตา”ติ.

๙๑. “ตฺวญฺจ เอโก ภริยา จ เต ปิยา
สมุคฺคปฺกฺขิตฺตนิกฺกณฺณมนฺตเร”ติ. สทา
รฺกฺขิตฺตา ญฺจ จิตฺตาว เต สทา
วายุสุส ปุตฺเตน สทา ตเห รตา”ติ.

๙๒. “ตฺวญฺจ เอโก ภริยา จ เต ปิยา
สมุคฺคปฺกฺขิตฺตนิกฺกณฺณมนฺตเร”ติ. สทา
รฺกฺขิตฺตา ญฺจ จิตฺตาว เต สทา
วายุสุส ปุตฺเตน สทา ตเห รตา”ติ.

๙๓. “ตฺวญฺจ เอโก ภริยา จ เต ปิยา
สมุคฺคปฺกฺขิตฺตนิกฺกณฺณมนฺตเร”ติ. สทา
รฺกฺขิตฺตา ญฺจ จิตฺตาว เต สทา
วายุสุส ปุตฺเตน สทา ตเห รตา”ติ.

๙๔. “ตฺวญฺจ เอโก ภริยา จ เต ปิยา
สมุคฺคปฺกฺขิตฺตนิกฺกณฺณมนฺตเร”ติ. สทา
รฺกฺขิตฺตา ญฺจ จิตฺตาว เต สทา
วายุสุส ปุตฺเตน สทา ตเห รตา”ติ.

๙๕. “ตฺวญฺจ เอโก ภริยา จ เต ปิยา
สมุคฺคปฺกฺขิตฺตนิกฺกณฺณมนฺตเร”ติ. สทา
รฺกฺขิตฺตา ญฺจ จิตฺตาว เต สทา
วายุสุส ปุตฺเตน สทา ตเห รตา”ติ.

ดาบสกล่าวว่ “ผู้มีอายุ ท่านต้อง
การฟังจริง ๆ หรือ”. อสูรกล่าวว่า “ขอรับ
พระคุณเจ้าผู้เจริญ”. ดาบสพูดว่า “ถ้า
เช่นนั้นท่านก็จงฟัง”. จึงกล่าวควาที่ ๓
ว่า

๘๘. “ท่านคนหนึ่ง และภรรยาผู้เป็นที่รัก
ของท่าน ซึ่งท่านใส่ไว้ในผอบ แล้ว
เก็บซ่อนไว้ภายในคนหนึ่ง นางอยู่ใน
ห้อง. ซึ่งท่านดูแลรักษาไว้อย่าง
มิดชิดตลอดเวลานั้น อภิรมย์ยินดี
อยู่กับวิชาธรชื่อวายุบุตร ภายใน
ห้องของท่านนั้นอีกคนหนึ่ง”

๘๙. “บรรดาคุณเหล่านั้น คำว่า ท่าน
คนหนึ่ง ความว่า ตอนแรกมีท่านเพียง
คนเดียวก่อน.

๙๐. คำว่า เก็บซ่อนไว้ในผอบภายในอย่าง
มิดชิด ความว่า ท่านเก็บซ่อนไว้ภายใน
คือว่า ท่านต้องกวดจะดูแลรักษาภรรยา
ในผอบนั้น จึงใส่ไว้ในผอบตลอดเวลา
เก็บซ่อนไว้ภายในพร้อมกับผอบ ได้แก่
เก็บไว้ในห้อง.

๙๑. คำว่า อยู่กับวิชาธรชื่อวายุบุตร
ความว่า กับวิชาธรผู้มีชื่ออย่างนี้.

ตเหิ รตาทิ ตตถ ตว อนุโตกัจฉิณญเณว
กิเลสรัตติยา รตา.

โส ทานิ ตวฺ "มาตุคามํ เอกปริสนิสฺสิตํ
กิริสฺสามิ"ติ กุจฺฉินาปิ ปริหรนฺโต ตสฺสา
ชารมฺปิ อุกฺขิปปิตฺวา จรสฺสีติ.

ตํ สุตฺวา ทานโว "วิชฺชาธารา"^๑
นาม พหุมายา โหนฺติ สจฺจสฺส ขคฺโค
หตฺถคฺโค ภวิสฺสตี กุจฺฉิ เม ฝาเลตฺวาปิ
ปลายิสฺสตี"ติ ภิตตฺสโต หุตฺวา ชิปปิ
กรรณฺทกํ อุกฺคิลิตฺวา ปุรโต จเปสิ.

สตุถา อภิสมฺพุทฺโธ หุตฺวา ตํ ปวตฺตี
ปกาสเนนฺโต จตฺตถฺถํ คาทมาห

๙๐. "สํวิคฺครูปํ อีสินา พุยาโกโต
โส ทานโว ฌมฺภิ สมฺมุคฺคิลิตฺวา
อหุทฺทกฺขิ ภริยํ สุจิมาลธารินี
วายุสฺส ปฺตฺเตน สหา ตเหิ รตนฺ"ติ.

คำว่า ยินดีแล้วในที่นั้น ความว่า นาง
อภिरมยยินดี ด้วยความยินดี ด้วยอำนาจ
กิเลสภายในห้องของตนเอง.

พระฤๅษีกล่าวว่า บัดนี้ท่านนั้นคิดว่า
"เราจักทำหญิงให้เป็นผู้ซื่อสัตย์ต่อชาย
คนเดียว" จึงอุตสาห์นำติดตัวไปแม้ด้วย
ห้อง โอบอุ้มแม้กระทั่งชายชู้ของนาง
ห้องเที่ยวไป.

อสุรพึงค่านั้นแล้ว สะดุ้งกลัวว่า
"ขึ้นชื่อว่าวิชาธรรเล่ห์กลมาก ถ้าหากว่า
วิชาธรรนั้นมีพระขรรค์อยู่ในมือไซ้ วิชาธรร
จักผ่าห้องของเราหนีไป" จึงรีบคายผอบ
ออกวางไว้ข้างหน้าทันที.

พระศาสดาทรงตรัสรู้แล้ว เมื่อจะประกาศ
ความเป็นไปนั้น จึงตรัสคาถาที่ ๔ ว่า

๙๐. "อสุรนั้น พึงฤๅษีทำนายแล้ว ก็เกิด
ความสลัดใจหวาดกลัว คายผอบ
ออก ได้เห็นภรรยาผู้ทัดทรงดอกไม้
อันสดสวย อภिरมยยินดีอยู่กับ
วิชาธรร ซื่อวาญบุตฺร ภายในห้อง
ของตนนั้น".

^๑ ญ. วิชาธรา.

ตตถ อทททขีติ กรณทกั
วิริตฺวา อททส.

กรณทเก ปน วิวิฏฺมตฺเตยว
วิซฺชาธโร วิซฺขั ปฺริซฺปิตฺวา ขคฺคั
คเหตุวอ อากาสั ปกฺขนฺนุทฺติ. ตั ทิสฺสุว
ทานโว มหาสตฺตสฺส ตฺสฺสสิตฺวา
ถฺติปฺพุพฺงคฺมา เสสคาคา อภาสิ

๙๑. "สุทฺธิฏฺฐรูปคฺคตปานฺวตฺตินา
หีนา นรา เย ปมฺทาวสงฺคตา
ยถา หเว ปาณฺริเวตฺถ. รกฺขิตา
ทฺฐจฺจา มยิ อญฺญมภิปฺปโมทติ".

๙๒. ทิวา จ รตฺโต จ มยา อฺปปุจฺจิตา
ตปฺสฺสินา โชติริววา วเน วสั
สา ธมฺมมุกฺกมฺม อธฺมมาจริ
อภฺริยฺรฺไป ปมฺทาทิ สฺนถโว.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ได้เห็น
ความว่า อสุรเปิดผอบแล้วก็เห็น.

ก็เมื่อผอบถูกเปิดออกเท่านั้น วิชาธร
ร่ายวิทยา (มนต์) ถือพระขรรค์เหาะ
ทะยานไปในอากาศ. อสุรเห็นวิชาธรมัน
แล้ว ยินดีต่อพระมหาสัตว์ ได้กล่าว
คาถาที่เหลือ ซึ่งมุ่งการชมเชยเป็น
เบื้องหน้าว่า

๙๑. "เหตุนี้ ท่านผู้ประพติดบะชั้นสูง
เห็นแจ้งประจักษ์ดีแล้ว. นรชน
เหล่าใดเป็นคนเลวทราม ตกอยู่ใน
อำนาจขึ้นชมยินดี นรชนเหล่านั้น
ได้แก้ตัวเราเอง เพราะว่าภรรยาที่
เราดูแลรักษาไว้ในท้องเพียงตั้งชีวิต
กลับมาประทุษร้ายเรา ไปขึ้นชม
ยินดีกับชายอื่น".

๙๒. เราบำรุงบำเรอภรรยาฉัน ทั้ง
กลางวันและกลางคืน ดุจดั่งดาบส
ผู้อยู่ในป่า บำเรอไฟลุกโชติช่วงอยู่
ฉะนั้น ภรรยาฉันล่วงละเมิดธรรม
เสียแล้ว มาประพติดสิ่งที่มีไช้ธรรม
เราไม่ควรทำความชยชิตสนิทสนม
กับภรรยาผู้ร้ายจริง.

๙๓. สรีรมชฺฌมฺหิ จิตฺตาติ มณฺเฑหิ
มยฺหิ อยฺนฺติ อสตี อสณฺณตฺ
สา ฐมฺมมุกฺกมฺม อฐมฺมาจฺริ
อภฺรียฺธฺวโป ปมฺพทาหิ สฺนฺถโว.

๙๔. สุรฺกฺขิตฺตมฺเมติ กถนฺนุ วิสฺสเส
อเนกจิตฺตาสฺ น เหตุถ รกฺขนา
เอตา หิ ปาตาตปฺปาตสนฺนิภา
เอตฺตปฺปมฺตฺโต พุยฺสนํ นิคฺจฺจติ.

๙๕. ตสฺมา หิ เต สฺุخين วิตฺโสกา
เย มาตุคาเมหิ จรฺนฺติ นิสฺสฎฺฐา
เอตํ สิวํ อุตฺตมมาภิปฺตฺถยํ
น มาตุคาเมหิ กเรยฺย สฺนฺถวฺนฺ"ติ.

๙๓. เรามาหลงเข้าใจว่า ภรรยาอยู่
ท่ามกลางสรีระ และหลงเข้าใจ
ภรรยาผู้ไม่สงบ ผู้ไม่สำรวจว่า
หญิงนี้เป็นภรรยาของเรา ภรรยา
นั้นล่วงละเมิดธรรม มาประพฤติสิ่ง
ที่ไม่เป็นธรรม เราไม่ควรทำความ
เชยชิดสนิทสนมกับภรรยาผู้ร่าเริง.

๙๔. บัณฑิต จะพึงวางใจอย่างไรได้ว่า
หญิงนี้เราดูแลรักษาไว้ดีแล้ว วิธีที่
จะดูแลรักษาหญิงผู้มีหลายใจ ไม่
พึงมีโดยแท้ เพราะหญิงเหล่านี้
มีอาการคล้ายกันเหว ที่เรียกว่า
บาดาล บุรุษผู้ประมาทในหญิง
เหล่านั้น ย่อมถึงความพินาศ
ทั้งนั้น.

๙๕. เพราะเหตุที่นั่นแหละ ชนเหล่าใด
ไม่เที่ยวคลุกคลีกับหญิง ชนเหล่า
นั้นมีความสุข ปราศจากความโศก
ความประพฤติไม่คลุกคลีกับหญิงนี้
เป็นคุณ นำความสุขมาให้
ผู้ปรารถนาความเกษม อัน
ประเสริฐสุด ไม่ควรทำความ
เชยชิดสนิทสนมกับหญิงเลย".

ตตถ สุทิวสุรูปุคตปานุตตินาติ
ภนุเต อิลิ อุกคตปานุตตินา ตยา
สุทิวสุรูปิ อิทิ การณิ. หีนานติ นีจา.

ยถา หเว ปาณริเวตถ รกฺขิตาติ
เอตถ อัย มยา อตฺตโน ปาณา วีย
เอตถ อนฺโตกฺกฺขณิ ปริหรนฺเตน รกฺขิตา.

ทฺฐสา มยฺยิติ อิทานิ มยิ มิตฺต-
ทฺฐภิกฺกมฺมํ กตฺวา ทฺฐสา อณฺณํ ปุริสํ
อภิปฺปโมหติ.

ไซติริวา วเน วสนฺติ วเน วสนฺเตน
ตปฺสฺสินา อคฺคิ วีย มยา อฺปฏฺฐิตา
ปริจฺจริตา.

สา ธมฺมมุกฺกมฺมาติ สา เอสา ธมฺมํ
อูกฺกมิตฺวา อติกฺกมิตฺวา. อกฺุริยฺรูปฺติ
อกตฺตพฺพุโร. สฺริรมชฺฌมฺหิ จิตาติ
มณฺณหิ มยฺหิ อยฺนฺติ อสฺตี

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ท่านผู้
ประพตติบะชั้นสูงเห็นแจ้งประจักษ์
ดีแล้ว ความว่า ข้าแต่พระฤาษีผู้เจริญ
เหตุนี้ท่านผู้ประพตติบะชั้นสูงเห็นแจ้ง
ประจักษ์แล้ว. คำว่า เป็นคนเลวทราม
ได้แก่ เป็นคนต่ำช้า.

ในคำว่า ยถา หเว ปาณริเวตถ
รกฺขิตา นี้ มีอธิบายว่า หญิงนี้เรานำ
ติดตัวไป ดูแลรักษาไว้ภายในห้อง
(ของเรา) นี้ เพียงดังชีวิตของตน.

คำว่า ประทุษร้ายเรา ความว่า บัดนี้
หญิงนี้กระทำความผิดคือการประทุษร้ายมิตร
ประทุษร้ายในเราแล้วไปขึ้นชมยินดีกับ
ชายอื่น.

คำว่า ดาบสผู้อยู่ในป่า บำเรอไฟลุก
ไซติชฺวง ความว่า เราบำรุงบำเรอภรรยา
ดุจดั่งดาบสผู้อยู่ในป่า บำเรอไฟลุก
ไซติชฺวงอยู่ ฉะนั้น.

คำว่า ภรรยาที่นั่นล่วงละเมิดธรรมเสีย
แล้ว ความว่า ภรรยาที่นั่นล่วงละเมิด
คือก้าวล่วงธรรม. คำว่า ไม่ควรทำ
ได้แก่ มีรูปไม่พึงทำ. ข้อว่า สฺริรมชฺฌมฺหิ

อสนฺฤตฺตฺนํ อิมํ อสฺตี อสฺปฺริสฺสรมฺ-
สมนฺนาคตํ อสฺนฺฤตํ ทสฺสึลํ “มยฺหํ
สฺริสฺสรมฺมฺหิ จิตฺตา”ติ จ “มยฺหํ อยฺนฺ”ติ
จ มณฺณามิ.

จิตฺตํ มณฺณํ มยฺหํ อยฺนฺติ อสฺตี
อสนฺฤตํ ความว่า เราลําคัญมิตถกรรยหานี้
ผู้ไม่สงบ ผู้ประกอบด้วยธรรมอันมิใช่
ของผู้ดี ผู้ไม่สำรวม ผู้ทุศีลว่า “ภรรยา
อยู่ท่ามกลางสรีระ” และว่า “หญิงนี้เป็น
ภรรยาของเรา”.

สฺรฺกฺขิตฺมเมตฺติ กถฺนฺนุ วิสฺสเสตฺติ อยฺ
มยา สฺรฺกฺขิตฺตํ กถํ ปณฺทติโต
วิสฺสาเสยฺย ยตฺร หิ นาม มาทิสฺปี
อตฺตโน กุจฺฉิยํ รกฺขณฺโต รกฺขิตฺ
นาสฺกฺขิ.

คำว่า สฺรฺกฺขิตฺมเมตฺติ กถฺนฺนุ วิสฺสเส
ความว่า บัณฑิตพึงวางใจอย่างไรได้ว่า
หญิงนี้เราดูแลรักษาไว้ดีแล้ว เพราะว่า
ชื่อว่าคนเช่นเรา เมื่อดูแลรักษาไว้ในท้อง
ของตน ก็ยังไม่สามารถดูแลรักษาไว้ได้.

ปาดาลปาดสฺนฺนิภาติ โลกฺสฺสาเทน
ทฺปฺปฺรณียตฺตา มหาสมฺมฺเท ปาดาล-
สงฺฆาเตน ปปาเตน สทิสฺสา.

คำว่า มีอาการคล้ายกันเหวที่เรียกว่า
บาดาล ความว่า ผู้เป็นเช่นกับกันเหว
ที่เรียกกันว่าบาดาล ในมหาสมุท
เพราะให้เต็มได้ยาก ด้วยความยินดีของ
ชาวโลก.

เอตฺตฺนํปมตฺโตตฺติ เอวฺรุเปสฺสุ เอตาสฺ
นิคฺคฺคาณาสฺ ปมตฺโต ปุริโส มหาพฺยสฺนํ
ปาปฺณชาติ.

คำว่า ประมาทในหญิงเหล่านั้น
ความว่า บุรุษผู้ประมาทในหญิงเหล่านั้น
ผู้ปราศจากคุณความดีเห็นปานฉะนี้ ย่อม
ถึงความพินาศอย่างใหญ่หลวง.

ตสฺมา ทิตฺติ ยสฺมา มาตฺตฺคามวสงฺคตฺตา
มหาวินาลํ ปาปฺณนฺติ ตสฺมา เย

คำว่า ตสฺมา ทิ ความว่า ก็เพราะผู้ตก
อยู่ในอำนาจของหญิง ย่อมถึงความ

มาตุคามาคี นิสฺสฎฺฐา หุตฺวา จรฺนฺติ
เต สฺขิโน.

เอตํ สีวฺนฺติ ยเทตํ มาตุคามโต
นิสฺสฎฺฐานํ วิสฺสฎฺฐจฺานํ จรฺณํ เอตํ
ฌานสฺขเมว สีวํ เขมํ อุตฺตมํ
อภิปรตฺถเตพุทฺธิ เอตํ ปตฺตยมาโน
มาตุคามเมหิ สทฺธิ สนฺถวํ น กเรยฺยาติ.

เอวญฺจ ปน วตฺวา ทานโว
มหาสตุตฺสส ปาเทสฺส ปติตฺวา “ภนฺเต
ตุเมห นิสฺสฎฺฐาย มยา ซีวิตํ ลทฺธํ
นมุหิ อิมายาหํ ปาปณฺมมาย
วิซฺชาธเรน มารวาปีโต”ติ มหาสตุตฺ
อภิตฺถถวิ. โสปีสฺส ฐมฺมํ เทเสตฺวา
“อิมิสฺสสา มา กิณฺุจิ ปาปกํ อกาสิ
สีลานิ คณฺุหา”ติ ตํ ปญฺจสฺส สีเสสฺ
ปติฎฺฐาเปสิ. ทานโว “อหํ กุจฺฉิยา
ปริหรนฺโตปี ตํ รกฺขิตฺตุํ น สกฺโกมิ
อญฺโถ โกจิ รกฺขิสฺสตี”ติ ตํ
อุยฺโยเชตฺวา อตฺตโน อรญฺญเมว
ปาวิสฺสิ.

พินาศอย่างใหญ่หลวง ฉะนั้นชนเหล่าใด
ไม่เที่ยวคลุกคลีกับหญิงทั้งหลาย ชน
เหล่านั้นจะมีความสุข.

คำว่า เอตํ สีวํ ความว่า บุคคลพึง
ปรารถนาความประพฤติ ไม่คลุกคลี
เกี่ยวข้องกับหญิง เป็นสุขเกิดแต่ฌาน
นั้นแล ซึ่งมีความเกษมสำราญประเสริฐ
สุด บุคคลเมื่อปรารถนาความเกษมนี้
ไม่พึงทำความเขยชิดสนิทสนมกับหญิง.

ก็แลอสุร ครั้นกล่าวอย่างนี้แล้ว
หมอบลงแทบเท้าพระมหาสัตว์ ยกย่อง
ชมเชยพระมหาสัตว์ว่า “พระคุณเจ้า
ผู้เจริญ เพราะได้อาศัยพระคุณเจ้า
ข้าพเจ้าจึงได้รอดชีวิต ข้าพเจ้าไม่ถูก
วิชาธรฆ่าตาย เพราะนางผู้มีธรรมอัน
ชั่วช้าเลวทรามนี้”. ฝ่ายพระมหาสัตว์ครั้น
แสดงธรรมแก่อสุรนั้นแล้ว กล่าวว่่า “ท่าน
อย่าได้กระทำความชั่วอะไรแก่หญิงนี้เลย
ท่านจงรับศีลเสียเถิด” แล้วให้อสุรนั้น
ดำรงอยู่ในศีล ๕. อสุรส่งนางไปด้วย
พูดว่า “เราถึงแม้จะป้องกันเจ้าด้วยห้อง
ก็ยังไม่สามารถจะดูแลเจ้า รักษาเจ้าไว้ได้

คนอื่นใครเล่าจักดูแลรักษาได้” ดังนี้แล้ว
 เข้าป่าของตนตามเดิม.

สตถา อิมํ ฆมฺมเทสนํ อานริตฺวา พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 สจฺจานิ ปกาสเสตฺวา ชาตกํ สโมธานฺสิ. เทศนานี้มาแล้ว ทรงประกาศสัจจะ
 ประมวลชาตก.

สจฺจปริโยसानเน อุกฺกณฺจิตภิกฺขุ ในเวลาจบสัจจะ ภิกษุผู้อยากสึก
 โสตาปัตติผลេ ปติภฺรฺวสิ. “ตทา ดำรงอยู่ในโสดาปัตติผล(บรรลุโสดาปัตติ-
 ทิพฺพจกฺขฺตาปโต อหเมวา”ติ. ผล). “ดาบสผู้มีจักขุทิพย์ ในเวลานั้น
 ได้แก่เราตถาคตแล”.

สมุคฺชาตกวณฺณนา ทสฺมา.

พรรณนาสมุคชาตก ที่ ๑๐ จบ.

๑๑. ปุติมัสสาทก (๔๓๗)

๙๖. "น โข รุจฺจติ เม อาฬิ
 ปุติมัสสส เปกฺขนา
 เอตาทิสา สขารสุมา
 อารกา ปริวชฺชเย.
๙๗. อุมฺมตฺติกา อัย เวณิ
 วณฺเณติ ปติโน สซี
 ปชฺฌายติ ปฏิกจฺจนฺตี
 อาคตฺ เมณฺฑิมาตริ.
๙๘. ตฺวํ โขสิ สมฺม อุมฺมตฺโต
 ทุมฺเมโธ อวิจฺจฺชโน
 โส ตฺวํ มตาลยํ กตฺวา
 อกาเลน วิเปกฺขสิ.
๙๙. น อกาเล วิเปกฺเขยฺย
 กาเล เปกฺเขยฺย ปณฺฑิโต
 ปุติมัสสว ปชฺฌายิ
 โย อกาเล วิเปกฺขติ.
๑๐๐. ปิยํ โข อาฬิ เม โหตุ
 ปฺนุณฺนปตฺตํ ททาหิ เม

๑๑. ปุติมัสสาทก (๔๓๗)

๙๖. "เพื่อนเอ๋ย ฉันไม่ชอบใจเลย
 ปุติมัสสะยังมองดูได้ เพื่อนชนิดนี้
 ควรเว้นเสียให้ห่างไกล.
๙๗. ยายเวณีนี้น้ำ ชมเซยเพื่อนหญิง
 ให้ผิวฟุ้ง แต่เวลานี้ชบเซา ถึง
 แม่แพะป่า ชื่อว่า เมณฑิมาตา
 ซึ่งมาแล้วกลับไป.
๙๘. เพื่อนเอ๋ย แก้นั้นแหละ เป็นบ้า
 ปัญญาอ่อน ไม่มีปัญญา
 ใคร่ครวญ แกล้งทำทำลวงว่า
 ตาย แต่ยังไม่ถึงเวลาก็กลับไป
 มองดูเสียนี้.
๙๙. บัณฑิตไม่ควรมองดู ในเวลาที่ไม่
 สมควร แต่ควรมองในเวลาที่ไม่
 สมควร ผู้ที่มองดูในเวลาที่ไม่
 สมควร จะเสียใจ เหมือนสุนัข-
 จิ้งจอก ชื่อปุติมัสสะ.
๑๐๐. เพื่อนเอ๋ย ขอให้รักฉันเถิดนะ ขอ
 ให้ช่วยฉันอย่างเต็มที่เถิด ฉัน

- ปติ สณชีวิโต มยุหิ
เอยยาสิ ปิยปุจจิตา.
๑๐๑. ปิย โข อาพิ เต โหตุ
ปุณฺณปตฺติ ททามิ เต
มหตา ปริวารเณ
เอสฺสิ กยิราถ โภชนํ.
๑๐๒. กิทิโส ตฺยุหิ ปริวารโ
เยสํ กาทามิ โภชนํ
กีนามกา จ เต สพุเพ
เต เม อกฺขาทิ ปุจจิตา.
๑๐๓. มาลियो จตุรฺกฺโข จ
ปิํคฺติโย อถ ชฺมุพุโก
เอทิสฺโส มยุหิ ปริวารโ
เตสํ กยิราหิ โภชนํ.
๑๐๔. นิคุขนฺตาย อคารสุมา
ภณฺฑทกฺมุปี วินฺสุสฺติ
อาโรคฺยํ อาพิโน วชฺชํ
อิเรว วส มา คมา"ติ.
ปุติมังสชาติกํ เอกาทสฺมํ.
- คินชีพมาแล้ว ท่านถูกชั้นถามถึง
เพื่อนรัก ฟังมาเกิด.
๑๐๑. เพื่อนเอ๋ย ขอให้ฉันรักเพื่อนจริง ๆ
เกิด และจะช่วยเหลือเพื่อนอย่าง
เต็มที่ด้วย ฉันจะไปพร้อมทั้ง
บริวารเป็นอันมาก ขอให้เธอทำ
อาหารไว้ต้อนรับเกิด.
๑๐๒. บริวารของเธอ ที่ฉันจะต้องทำ
อาหารไว้ต้อนรับ เป็นเช่นไร
บริวารของเธอทั้งหมด ชื่ออะไร
เมื่อฉันถามแล้ว ขอให้บอกบริวาร
เหล่านั้นแก่ฉันด้วย.
๑๐๓. สุนัขชื่อมาลียะ ๑ จตุรกรักษะ ๑
ปิงคละ ๑ ชัมพุกะ ๑ นี้แหละคือ
บริวารของฉัน ขอให้เธอทำอาหาร
ไปให้เขาด้วย.
๑๐๔. เมื่อเธอ ออกจากเรือนไปแล้ว
ข้าวของก็จะเสียหาย ฉันขอ
อวยพรให้เพื่อนปราศจากโรค ขอ
ให้เธออยู่ที่นี้แหละอย่าไปเลย".
ปุติมังสชาติก ที่ ๑๑.

๑๑. ปุติมส์ชาติกถา (๔๓๗)

น โข เม รุจฺจตีติ อิทํ สตุถา
เซตวเน วิหรนฺโต อินฺทริยอสงฺวรํ อารพฺก
กเถสิ.

เอกสมิ ฺหิ สมเย พฺหุ ภิกฺขุ
อินฺทริเยสุ อคฺคตทวาราว อเหตุ. สตุถา
“อิเม ภิกฺขุ โอิทิตฺติ วฏฺฐตี”ติ
อานนฺตเถรสฺส วตฺวา อนิยมวเสน
ภิกฺขุสงฺฆํ สนฺนิปาตาเปตฺวา อลงฺกต-
ปลลฺงกวรมชฺชคโต พฺหุ ภิกฺขุ
อามนฺเตตฺวา “ภิกฺขเว ภิกฺขุณา นาม
รูปาทิสฺส สุภนินฺนิตฺตวเสน นินฺนิตฺตํ คเหตุ
น วฏฺฐตี สเจ ฺหิ ตสมิ สมเย กาลํ
กโรติ นินฺนิตฺตํ นินฺนิตฺตํ ตสมฺมา
รูปาทิสฺส สุภนินฺนิตฺตํ มา คเหตุ ภิกฺขุณา
นาม รูปาทิโคจเรณ น ภวิตพฺพิ
รูปาทิโคจรา ฺหิ ทิฏฺฐเสเยว ธมฺเม
มหาวินาสํ ปาปฺพนฺนติ ตสมฺมา วรรณฺติห

๑๑. พรรณนาปุติมส์ชาติก (๔๓๗)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ ณ
พระเชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภการไม่
สำรวมอินทรีย์ จึงตรัสพระธรรมเทศานี้
ว่า **ฉันไม่ชอบใจ** ดังนี้ เป็นต้น.

เรื่องราวโดยละเอียดมีว่า ใน
สมัยหนึ่ง พวกภิกษุเป็นอันมาก มีทวาร
อันไม่คุ้มครองแล้ว ในอินทรีย์ทั้งหลาย.
พระศาสดาจึงตรัสแก่พระอานนเถระว่า
“ควรจะแนะนำภิกษุเหล่านี้” จึงรับสั่งให้
ประชุมภิกษุสงฆ์ โดยไม่เจาะจงตัว
ประทับนั่งอยู่บนบัลลังก์ อันประดับ
ตกแต่งแล้ว ตรัสเรียกภิกษุทั้งหลายเป็น
อันมากมาแล้ว ทรงบรรยายโดยพิสดาร
เป็นต้นว่า “ภิกษุทั้งหลาย อันที่จริงภิกษุ
ไม่ควรยึดนิมิต^๑ ด้วยสามารถเป็นนิมิต
ที่สวयงามในอารมณ์มีรูปเป็นต้น เพราะว่า
ถ้าภิกษุตายไปในสมัยนั้น ก็จะไปเกิดใน
อบายมีนรกเป็นต้น เพราะฉะนั้น พวก

^๑ คือ เมื่อประสาทตา หู, ฯลฯ รับอารมณ์ปล่อย
ให้ความรู้สึกผิดปกติเกิดขึ้น.

^๒ ยึดนิมิต หมายความว่า สนใจในอารมณ์ที่ได้รับ.

ภิกษเว ตตตาย อโยสลาภาย
 จกขุนทริย์ สมฺปติมฺญจนฺ"ติ วิตถาเรตฺวา
 ตุมหากํ ฐปี โอลิกนกาโลปี อตฺถิ
 อโนโลกนกาโลปี โอลิกนกาเล
 สุกฺวเสน อโนโลเกตฺวา อสุกวเสเนว
 โอลิเกยฺยถา เอว อตฺตโน โคจฺรา น
 ปริหายิสฺสธ โก ปน ตุมหากํ โคจฺรา
 จตฺตาโร สติปฺญจนา อริโย อญฺจฺโคโก
 มคฺโค นว โลกุตฺตรธมฺมา เอตฺสฺมี หิ
 โว โคจเร จรตํ น ลจฺจติ มาโร
 ไอตารํ สเจ ปน กิเลสฺวสิกา หุตฺวา
 สฺภณิมิตฺตวเสน โอลิกิสฺสธ ปุติมฺสสิคาโล
 วิย อตฺตโน โคจฺรา ปริหายิสฺสธ"ติ
 วตฺวา อตฺตี อานฺริ

เธออย่ายึดนิมิตว่าสวยงามในอารมณ์มี
 รูปเป็นต้น อันที่จริงภิกษุไม่ควรมัวอารมณ์
 เช่นรูปเป็นต้นเป็นที่โคจร ย่อมได้รับความ
 หายนะอย่างมากในชาตินี้เอง เพราะ
 เหตุนั้นแล ภิกษุทั้งหลาย ในขณะนี้
 จักขุนทริย์ถูกทิ่มแทงด้วยซี่เหล็กแดง ยัง
 ดึกกว่า" แล้วตรัสว่า "เวลาที่พวกเธอ
 ควรดูรูปก็ดี เวลาที่ไม่ควรดูก็ดีมีอยู่ ใน
 เวลาที่ควรดู ก็อย่าดูในแง่ที่สวยงาม
 ควรดูในแง่ที่ไม่สวยงามเท่านั้น โดยวิธีนี้
 พวกเธอจะได้ไม่เสื่อมจากโคจรของตัวเอง
 ก็โคจรของพวกเธอ คืออะไรเล่า คือ
 สติปัฏฐาน ๔ อริยมรรคมีองค์ ๘ ประการ
 โลกุตระธรรม ๙ ประการ เมื่อพวกเธอ
 เทียวไป (นึกคิด) อยู่ในโคจรดังกล่าว
 นี้แหละ มารก็ไม่ได้โอกาส แต่ว่าพวก
 เธอตกอยู่ในอำนาจกิเลส มองดูด้วย
 อำนาจที่เห็นว่าสวยงามแล้ว ก็จะต้อง
 เสื่อมจากโคจรของตัวเอง เหมือนสุนัข-
 จิ้งจอกชื่อปุติมังสะ" ทรงนำเอาอดีตนิทาน
 มาตรัสว่า

^๑ คือ การดูรูปด้วยเห็นว่าสวยงาม.

อดีตเต พาราณสีย์ พุรหมทตเต
 รชฺฐิ กาเรนเต หิมวตปฺปเทเส
 อรณฺบายตเน ปพฺพตคฺุหายิ อเนกสตา
 เอฬิกา วสนฺติ. เตสํ วสนฺนุจฺฉานโต
 อวิทฺุเร เอกิสฺสา คฺุหายิ ปฺุติมํโส นาม
 สีคาโล เวณียา นาม ภริยาย สทฺุธิ
 วสฺติ. โส เอกทิวสํ ภริยาย สทฺุธิ.
 วิจฺรฺนโต เต เอฬิกเก ทิสฺวา
 "เอเกนุปาเยน อิมํสํ มํสํ ขาทิตฺุ
 วนฺนุฏฺฐิตี"ติ จินฺเตตฺุวา อฺุปาเยน เอเกกั
 เอฬิกั มาเรสิ. เต อฺุโภ เอฬิกมํสํ
 ขาทนฺตฺา งามสมฺปนฺนา อฺุลลสฺริรา
 อเหสิ. อนฺุปฺุพฺุเพน เอฬิกา ปฺริกฺุขยั
 อคมํสฺุ.

เตสํ อนฺุตเร เมณฺุชิกมาตา นาม
 เอกา เอฬิกา พฺุยตฺุตา อโหสิ
 อฺุปายกฺุสลา. สีคาโล ตั มาเรตฺุ
 อสฺกโกนฺุโต เอกทิวสํ ภริยาย สทฺุธิ
 สมฺมนฺุเตนฺุโต "ภทฺุเท เอฬิกา ชีณา
 อิมั เอฬิกั เอเกนุปาเยน ขาทิตฺุ วนฺนุฏฺฐิตี
 อยั ปเนตฺุถ อฺุปาโย ตฺุวั เอกิกาว
 คนฺุตฺุวา เอตาย สทฺุธิ สซี โหหิ อถ
 เต ตาย สทฺุธิ วิสฺสุสาเส อฺุปฺุปนฺุเน
 อหิ มตาลยั ภริตฺุวา นิปฺุชฺุชิสฺสุสามิ ตฺุวั

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
 เสวยราชสมบัติอยู่ในพระนครพาราณสี
 ณ แดนหิมพานต์ พระป้าอาศัยอยู่ในถ้ำ
 ภูเขาในป่าเบญจกษัตริย์ร้อยตัว. ไม่ไกล
 จากที่อยู่ของพระป้าเหล่านั้น สุนัขจิ้งจอก
 ชื่อปฺุติมังสะ กับเมียชื่อเวณียอยู่ที่ถ้ำ
 แห่งหนึ่ง. วันหนึ่งสุนัขจิ้งจอกนั้นเที่ยวไป
 กับเมีย ก็ได้พบพระป้าผู้เฒ่าเข้า จึงคิด
 ว่า "เราควรจะหาอุบายอย่างหนึ่ง
 กินเนื้อพระป้าเหล่านี้" แล้วฆ่าพระป้าทีละตัว
 ด้วยอุบาย. สุนัขจิ้งจอก ๒ ตัวผู้เมีย
 เหล่านั้น ได้กินเนื้อพระป้าก็มีกำลังวังชา
 แข็งแรง ตัวอ้วนขึ้น. ส่วนพระป้าทั้งหลาย
 ก็ร้อยหรือลงไปทุกที.

ในระหว่างฝูงพระป้าเหล่านั้น แม่พระป้า
 ตัวหนึ่งชื่อเมณฺุชิกมาตา เป็นสัตว์ฉลาด
 ฉียบแหลมในเล่ห์เหลี่ยม. สุนัขจิ้งจอก
 ไม่อาจจะฆ่ามันได้ วันหนึ่ง จึงปรึกษากับ
 เมียว่า "น้องเอ๋ย พระป้าก็หมดไป
 แล้ว ควรจะหาอุบายอย่างหนึ่ง กิน
 เนื้อพระป้าตัวนี้ ก็นี่เป็นอุบายในเรื่องนี้
 เจ้าตัวเดียวไปตีสนิทกับมัน ต่อมาเมื่อ
 เจ้าเกิดความคุ้นเคยกับมันแล้ว พี่จะ
 นอนแสร้งทำตาย ให้น้องเข้าไปหามัน

เอตี อุปสงกมิตวา 'เอพิเก สามิโก
 เม มโต อหญจ อนาธา จเปตวา ตัม
 เม อญโณ ภาตโก นตติ เอหิ
 โรทิตวา กนุทิตวา ตสฺส สรีริกัจจ
 กริสฺสามา'ติ วตฺวา ตัม คณฺหิตวา
 อาคฺชฌเยยาสิ ธถ นัม อหํ อฺปฺปติตฺวา
 คีวายํ ทํสิตฺวา มาเรสุสามี'ติ อาห.

สา "สาธฺ"ติ สมฺปฏฺิจฺฉิตฺวา ตาย สทฺฐี
 สขีภาวํ กตฺวา วิสุสาเส อฺปฺปนฺเน
 เอพิกํ ตธา อโวจ. "อาพิ อลํ ตว
 สามิเกน สพฺเพ มม ภาตกา ขาทิตา
 ภายามิ น สกฺโกมิ คณฺตุณฺ"ติ อาห.
 "อาพิ มา ภายิ มตโก ก็ กริสฺสตี"ติ.
 "ขรมนฺโต เต สามิโก ภายามิวาหฺนฺ"ติ.
 สา เอวํ วตฺวาปิ ตาย ปฺนปฺปนฺ
 ยาจियมานา "อทฺธา มโต ภวิสฺสตี"ติ
 สมฺปฏฺิจฺฉิตฺวา ตาย สทฺฐี ปายาสิ.
 คฺจฺฉนฺตี ปน "โก ขานาติ ก็
 ภวิสฺสตี"ติ ตสฺมึ อาสงฺกาย สิคาลี
 ปฺรโต กตฺวา สิคาลํ ปริคฺคณฺหนฺตีเยว
 คฺจฺฉนฺตี.

แล้ว พุดว่า 'ตัวของฉันตายเสียแล้ว
 แม่แพะจ๋า อหนึ่ง ฉันก็ไม่มีที่พึ่ง นอกจาก
 เธอแล้ว ฉันก็ไม่มีญาติอีก มาเถอะเรา
 จะร้องไห้รำพันหา แล้วจึงจะทำธุระ
 เกี่ยวกับศพของเขา' แล้วก็พามันมา
 ในตอนนั้นพี่จะกระโดดขึ้น กัดคอมัน
 ให้ตาย".

นางสุนัขจึงจอกก็รับคำว่า "ดี" แล้ว
 ทำการดีสนิทกับแม่แพะปานั้น เมื่อ
 คู่กันเคยกันแล้ว ก็พุดกับแม่แพะป่าอย่าง
 ที่ผัวสอนไว้. แม่แพะปากกล่าววว่า "อย่า
 เลยเพื่อนเอ๋ย ผัวของแกกินญาติของฉัน
 เสียหมดแล้ว ฉันกลัว ฉันไม่ไปด้วย
 ดอก". แม่สุนัขจึงจอกกล่าววว่า "ไม่ต้อง
 กลัวเพื่อนเอ๋ย ผัวฉันตายแล้วจะมาทำ
 อะไรได้". แม่แพะปากกล่าววว่า "ตัวของแก
 มนต์กล้า ฉันกลัวจริงๆ". แม่แพะปานั้น
 พุดอย่างนี้ แต่ถูกแม่สุนัขจึงจอกอ้อนวอน
 บ่อยๆ เขาก็เข้าใจว่า "สุนัขจึงจอกคงตาย
 แน่" จึงรับคำแล้ว ไปกับแม่สุนัขจึงจอก
 นั้น. แต่เมื่อไปแม่แพะปานั้นด้วยความ
 หวาดระแวง ในสุนัขจึงจอกนั้นว่า "ใคร
 จะรู้ว่าจักมีอะไร" จึงได้ให้แม่สุนัขจึงจอก
 นำหน้าเดินคอยระวังสุนัขจึงจอกแจ.

สิคาไล ตาลัม ปทสททัม สุตวา "อาคตา
 นุ โข เอพิถา"ติ สีสัม อุกขิปิตฺวา
 อุกขินิ ปริวตฺเตตฺวา โอลิเกสิ. เอพิถา
 ตัม ตถา กโรนฺตัม ทิสฺวา "อัย
 ปรุปรุโม มัม วญฺเจตฺวา มาเรตฺกาโม
 มตาลยัม ทสฺเสตฺวา นิปนฺโน"ติ
 นินฺวตฺติตฺวา สิคาเลีย "กสฺมา ปลายสี"ติ
 วุตฺเต การณํ กถณฺตี ปจฺมํ คาถมาห

๙๖. "น โข รุจฺจติ เม อาพิ
 ภูติมัสฺสสฺส เปกฺขนา
 เอตาทิสฺสา สขารสฺมา
 อารกา ปริวชฺชเย"ติ.

ตตฺถ อาพิติ อาลปนํ. สเช
 สหายเกติ อตุโถ. เอตาทิสฺสา สขารสฺมาติ
 เอวรูปา สหายกา อปกฺกมิตฺวา ตัม
 สหายกัม อารกา ปริวชฺชเถติ อตุโถ.

เอวญฺจ ปน วตฺวา ส
 นินฺวตฺติตฺวา อตฺตโน วสนฺนุจฺจานเมว
 คตา. สิคาสิปี ตัม นินฺวตฺเตตฺตุ อสฺกโกนฺตี
 ตสฺสสา กุชฺฌิตฺวา อตฺตโน สามิกสฺเสว

สุนัขจึงจอกได้ยินเสียงฝีเท้าของสัตว์ทั้งสอง
 จึงผงกหัวขึ้นกวาดสายตามองดูรอบ ๆ ว่า
 "แม่แพะป่ามาหรือยังนะ". แม่แพะป่าเห็น
 สุนัขจึงจอกทำดังนั้น ก็กลับเสีย ด้วย
 เห็นว่า "เจ้านี้เลวทราม ต้องการหลอก
 เรามาฆ่า จึงนอนทำท่าเหมือนตาย" เมื่อ
 นางสุนัขจึงจอกกล่าวว่า "ทำไมจึงหนีไป
 เสียเล่า" เมื่อจะบอกเหตุการณ์ให้ทราบ
 จึงกล่าวคาถาแรกว่า

๙๖. "เพื่อนเอ๋ย ฉันไม่ชอบใจเลย
 ภูติมังสะยังมองดูได้ เพื่อนชนิดนี้
 ควรเว้นเสียให้ห่างไกล".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า อาพิ
 เป็นคำทักทาย. ความว่า เพื่อนเอ๋ย
 สหายเอ๋ย. คำว่า เพื่อนชนิดนี้
 ความว่า ท่านทั้งหลาย จงหลีกเลี่ยง
 จากเพื่อนชนิดนี้ แล้วเว้นเพื่อนนั้นเสีย
 ให้ห่างไกล.

ก็แล แม่แพะป่านั้น ครั้นกล่าว
 อย่างนี้แล้ว ก็กลับไปยังที่อยู่ของมัน
 ตามเดิม. ส่วนแม่สุนัขจึงจอกเมื่อไม่อาจ
 จะให้แม่แพะป่านั้นกลับมาได้ ก็โกรธ

สนุดิกิ คนตุวา ปชฺฌายมานา นิสฺสิทฺติ.
 อถ นํ สีคาโล ครหฺนุโต ทฺุติยํ
 คาถมาห

แม่แพะปานั้น จึงไปหาผิวของมันตามเดิม
 แล้วนั่งเฝ้าอยู่. ตอนนั้นสุนัขจึงจอกเมื่อ
 จะตีเตียนเม็ยของมัน จึงกล่าวคาถาที่ ๒
 ว่า

๙๗. "อุมุมตฺติกา อัย เวณิ
 วณฺเณติ ปติโน สชฺชึ
 ปชฺฌายติ ปฏฺิกจฺจนฺตึ
 อาคตํ เมณฺฑิมาตฺรณฺ"ติ.

๙๗. "ยายเวณีนีบ้า ชมเซยเพื่อนหญิง
 ให้ผิวฟัง แต่เวลานี้ชบเซา ถึง
 แม่แพะป่า ชื่อว่า เมณฑิมาตา
 ซึ่งมาแล้วกลับไปเสีย".

ตตฺถ เวณิตี ตฺสฺสา นามํ.
 วณฺเณติ ปติโน สชฺชินฺติ ปจฺมเมว
 อตฺตโน สชฺชึ เอพิกั "มยิ สีเนหา-
 วิสุสาสิกา อาคจฺฉิสฺสตี ปติโน สนฺุดิกิ
 มตาลยํ กโรหิ"ติ สนฺุดิเก วณฺเณติ
 อถ นํ อิทานิ อาคตํ มม สนฺุดิกิ
 อาคนตุวาว ปฏฺิกจฺจนฺตึ เมณฺฑิมาตฺรํ
 ปชฺฌายติ อนุโสจตีติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เวณิ
 เป็นชื่อของแม่สุนัขจิ้งจอกนั้น. คำว่า
 ย่อมชมเซยเพื่อนหญิง ให้ผิวฟัง
 ความว่า เดิมทีเตียนยายเวณิชมเซย
 แม่แพะป่าที่เป็นเพื่อนของตัวในที่อยู่ของผิว
 ว่า "แม่แพะป่ามีความรักและคุ้นเคยใน
 ตัวเรา คงต้องมาอยู่ที่อยู่ของผิว พี่จึง
 ทำการลวงว่าตายเถิด" ย่อมชบเซา คือ
 เศร้าโศกถึงแม่แพะป่า ชื่อเมณฑิมาตานั้น
 มาแล้ว บัดนี้ มาสู่สำนักเราแล้วกลับไปเสีย.

ติ สฺตุววา สีคาลิ ตติยํ คาถมาห

แม่สุนัขจิ้งจอกได้ฟังคำนั้น จึง
 กล่าวคาถาที่ ๓ ว่า

๙๘. "ตฺวํ ไชสิ สมฺม อุมุมตฺโต
 ทุมฺเมโธ อวิจฺกฺขณฺ"

๙๘. "เพื่อนเอ๋ย แก้นั้นแหละ เป็นบ้า
 ปัญญาอ่อน ไม่มีปัญญา

โส ตวี มตาลย์ กตฺวา
อกาลเณ วิเปกฺขสี"ติ.

ใคร่ครวญ แก่เองทำท่าลวงว่า
ตาย แต่ยังไม่ถึงเวลาก็กลับไป
มองดูเสียนี้".

ตตฺถ อวิจฺกฺขณฺติ วิจาร์ณ-
ปญฺญารหิโต. อกาลเณ วิเปกฺขสีติ
เอพิกาย อตฺตโน สนฺตีกิ อนาคตาเยว
โอโลเกสีติ อตฺถเ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ไม่มี
ปัญญาใคร่ครวญ** คือ ปราศจากปัญญา
สำหรับใคร่ครวญ. คำว่า **แต่ยังไม่ถึง
เวลา ก็กลับไปมองดูเสียนี้** ความว่า
เมื่อแม่แพะปายังมาไม่ถึงที่อยู่ของตัวเลย
กลับมองดูเสียแล้ว.

อโย อภิสมฺพุทฺธคาธา อโหสิ

ต่อไปนี้เป็นอภิสัมพุทฺธคาธา

๙๙. "น อกาลเ วิเปกฺเขยฺย
กาลเ เปกฺเขยฺย ปณฺทิตโต
ปฺุติมโสว ปชฺฌมาโย
โย อกาลเ วิเปกฺขตี"ติ.

๙๙. "บัณฑิตไม่ควรมองดู ในเวลาที่ไม่
สมควร แต่ควรมองในเวลาที่ไม่
สมควร ผู้ที่มองดูในเวลาที่ไม่
สมควร จะเสียใจ เหมือนสุนัข-
จิ้งจอก ชื่อปฺุติมังสะ".

ตตฺถ อกาลเติ กามคฺเณ อารพฺภ
สุภวเสน จิตฺตฺปฺุปาทกาลเ. อโย หิ
ภิกฺขุโน รูปิ โอโลเกตุ อกาโล นาม.
กาลเติ อสุภวเสน อนุสฺสตีวเสน วา
กสิณวเสน วา รูปคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺค
โย หิ ภิกฺขุโน รูปิ โอโลเกตุ กาลโ
นาม.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **ในเวลา
ไม่สมควร** หมายถึง ในเวลาที่จิตคิดขึ้น
ในแง่สวयงามเกี่ยวกับกามคุณ. นี้แหละ
ชื่อว่าเวลาที่ไม่สมควรจะมองดูรูปสำหรับ
ภิกษุ. คำว่า **ในเวลาสมควร** หมายถึง
ในเวลาที่ยับรับในแง่ที่ไม่สวयงาม จะด้วย
อำนาจอนุสสติหรืออำนาจกสิณก็ตาม.

อาคตกาเล อปฺปมตฺโต คณฺหะยาสี"ติ
 วตฺวา ตสฺสา สนฺติกั คนฺตฺวา "อาพิ
 ตว อาคตภาโวเยว ใน อตฺถาย ชาโต
 ตว อาคตกาลสมฺมึเยว หิ สามิโก สตี
 ปฏฺฐิภิ อิทานิ ชีวตี เอหิ เตน สหฺริ
 ปฏฺฐิสนฺถารุ กโรหี"ติ วตฺวา ปญฺจม
 คาคธมาห

๑๐๐. "ปิย ไซ อาพิ เม โหตุ
 ปุณฺณปตฺตํ ททาหิ เม
 ปติ สณฺชิวโต มยฺหิ
 เอยฺยาสี ปิยปุจฺฉิตา"ติ.

ตตฺถ ปุณฺณปตฺตํ ททาหิ เมติ
 ปิยกาณํ อาคตสฺส มยฺหิ ตฺถุจฺจิตานํ
 เทหิ. ปติ สณฺชิวโตติ มยฺหิ สามิโก
 สณฺชิวโต อฏฺฐิจโต อโรโคติ อตฺถเ.
 เอยฺยาสีติ มया สหฺริณฺณเวย อาคจฺฉ.

ให้ได้ ในเวลาที่มันมาแล้ว แก่ควรจับ
 ให้ได้อย่าปล่อยเสีย" จึงไปหาแม่แพะนั้น
 แล้วพูดว่า "เพื่อนเอ๋ย การที่เพื่อนมา
 นั้นเอง เกิดประโยชน์แก่เราแล้ว เพราะว่า
 ในเวลาที่เพื่อนมาแล้วนั้นเอง ผัวของฉัน
 กลับได้สติ เวลานี้ยังมีชีวิตอยู่ มาเถอะ
 เพื่อนจงกระทำการต้อนรับผัวของฉัน"
 ก็กล่าวคาถาที่ ๕ ว่า

๑๐๐. "เพื่อนเอ๋ย ขอให้รักฉันเถิดนะ"^๑
 ขอให้ช่วยฉันอย่างเต็มที่เถิด^๒ ผัว
 ฉันคืนชีพมาแล้ว ท่านถูกฉันถาม
 ถึงเพื่อนรักพึงมาเถิด".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า จงช่วย
 ฉันอย่างเต็มที่เถิด ความว่า เธอจงให้
 การช่วยเหลืออย่างเต็มที่แก่ฉันผู้บากหน้า
 มาหาเพื่อนรัก. คำว่า ผัวของฉัน
 คืนชีพมา ความว่า ผัวของฉันคืนชีพมา
 คือ ลุกขึ้นได้ ได้แก่ หายโรคแล้ว. คำว่า

^๑ แปลตามตัวว่า ขอให้ความรัก (ของท่าน) มีแก่
 ฉันนะ = ขอให้ท่านรักฉันเถิดนะ ให้เทียบกับ
 คาถาต่อไป.

^๒ แปลตามตัวว่า ท่านจงให้แก่ฉันอย่างเต็มบาตร
 หมายความว่า ขอให้ช่วยเหลืออย่างเต็มที่.

ฟังมาเถิด ความว่า เธอจงมากับฉัน
ให้ได้.

เอพิกา "อัย ปาปธมมา มั
วณเจตูกามา อยตุตฺ ไซ ปฏิปกฺขกรณํ
อุปาเยเนว นํ วณเจตฺสูสามิ"ติ จินฺตเตตฺวา
ฉฺฉุจฺมํ คาทมาห

แม่เพะคิดว่า "แม่สุนัขจิ้งจอกนี้
เลวทรามนัก ต้องการจะหลอกหลวงเรา
แต่ก็ไม่ควรเหมือนกัน ที่จะทำตนเป็นศัตรู
กับมัน เราจะต้องลงมันด้วยอุบาย
เหมือนกัน" จึงกล่าวคาถาที่ ๖ ว่า

๑๐๑. "ปิยํ ไซ อาพิ เต โหตุ
ปฺถนฺตปฺตตํ ททามิ เต
มหตา ปริวาเรน
เอสฺสํ กัยฺราถ โภชนนุ"ติ.

๑๐๑. "เพื่อนเอ๋ย ขอให้ฉันรักเพื่อนจริง ๆ"^๑
เถิด และจะช่วยเหลือเพื่อนอย่าง
เต็มที่ด้วย ฉันจะไปพร้อมทั้ง
บริวารเป็นอันมาก ขอให้เธอทำ
อาหารไว้ต้อนรับเถิด".

ตตฺถ เอสฺสนฺติ อาคมิสุสามิ
อาคฺจฺจฺมานา จ อตฺตโน รกฺขํ กตฺวา
มหนฺเตน ปริวาเรน อาคฺจฺจฺสูสามิติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า จักมา
ความว่า ฉันต้องมา แต่ว่าฉันเมื่อจะมา
จะทำการคุ้มครองตัวเอง มาพร้อมทั้ง
บริวารเป็นอันมาก.

อถ นํ สีคาลิ ปริวาริ ปุจฺจนฺตี
สฺตฺตฺมํ คาทมาห

ที่นั่น แม่สุนัขจิ้งจอกเมื่อจะถามถึง
บริวารนั้น จึงกล่าวคาถาที่ ๗ ว่า

^๑ แปลตามตัวว่า ขอความรัก (ของฉัน) จงมี
แก่ท่านจริง ๆ เถิด หมายความว่า ขอให้ฉันรัก
ท่านจริง ๆ เถิด.

๑๐๒. "กัทธิโส ตฺยหิ ปริวารโ
 เยสํ กาทามิ โภชนํ
 กีนามกา จ เต สพุเพ
 เต เม อภฺขาทิ ปุจฺฉิตา"ติ.

สา อภฺจิกฺขนฺตี อฏฺฐมํ คาคมาห

๑๐๓. "มาลियो จตุรฺกฺโข จ
 ปิงฺคิโย อถ ชมฺพุโก
 เอทิสฺโส มยฺหิ ปริวารโ
 เตสํ กยฺรเวทิสฺโส โภชนนฺ"ติ.

ตตฺถ เต เมติ เต ปริวารเ
 มยฺหิ อภฺจิกฺขิ.

มาลियोติอาทีนํ จตฺตุนํ สุนฺขานํ นามานิ.

ตตฺถ เอเกกํ ปญฺจ ปญฺจ
 สุนฺขสตานิ ปริวารนฺตติ. "เอวํ ทฺวีสฺส
 สุนฺขสทฺสเสหิ ปริวาริตา อาคมิตฺตสฺสามิ"ติ
 วตฺตวา "สเจ เต โภชนํ น ลภิสฺสสนฺตติ
 ตฺวเมห เทวปี ชเน มาเรตฺตวา
 ขาทิสฺสสนฺตติ"ติ อาห.

๑๐๒. "ปริวารของเธอ ที่ฉันจะต้องทำ
 อาหารไว้ต้อนรับ เป็นเช่นไร
 ปริวารของเธอทั้งหมด ชื่ออะไร
 เมื่อฉันถามแล้ว ขอให้บอกปริวาร
 เหล่านั้นแก่ฉันด้วย".

แม่แพะนั้น เมื่อจะบอกจึงกล่าว
 คาถาที่ ๘ ว่า

๑๐๓. "สุนัขชื่อมาลียะ ๑ จตุรฺกฺษะ ๑
 ปิงฺคละ ๑ ชมฺพุกะ ๑ นี้แหละคือ
 ปริวารของฉัน ขอให้เธอทำอาหาร
 ให้เขาด้วย".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เต เม
 ความว่า ขอให้ท่านบอก ปริวารเหล่านั้น
 แก่เรา.

คำว่า มาลियो เป็นต้น เป็นชื่อของสุนัข
 ๔ ตัว.

ในสุนัข ๔ ตัวนั้น แต่ละตัวมีสุนัข
 ปริวารแวดล้อม ๕๐๐ ตัว. แม่แพะกล่าวว่า
 "ฉันอันสุนัข ๒,๐๐๐ ตัว ดังกล่าวนี
 แวดล้อมมา" แล้วกล่าวว่า "ถ้าสุนัข
 ๒,๐๐๐ ตัวนั้นไม่ได้อาหารกิน ก็จะต้อง
 ฆ่าเธอทั้ง ๒ ตัวกิน".

ตี สุตฺวา ลีคาลี ภีตา "อลั
อิมิสฺสา ตตฺถ คมเนน อุปาเยนสุสา
อนาคมนเมว กริสฺสามี"ติ จินฺเตตฺวา
นวมํ คาคมาห

๑๐๔. "นิกฺขนฺตตาย อคารสุมา
ภณฺฑทกฺมฺปิ วินฺสุสฺติ
อาโรคฺยํ อาพินฺโน วชฺชํ
อิเรว วส มา คมา"ติ.

ตสฺสตุโถ "อาพินฺโน ตว เคเห
พฺพภณฺฑทกํ อตฺถิ ตํ-เต นิกฺขนฺตตาย
อคารสุมา นีรารกฺขํ ภาณฺฑทกํ วินฺสุสฺติ
อหเมว เต อาพินฺโน สหายกสฺส
อาโรคฺยํ วชฺชํ วทิสฺสามิ ตฺวํ อิเรว
วส มา คมา"ติ.

เอวญฺจ ปน วตฺวา มรณภยภีตา
เวเคน สามีกสฺส สนฺตีกิ คนฺตฺวา ตํ
คเหตุวา ปลายิ. เต ปน ตํ จานฺ
อาคนฺตุํ นาสกฺขีสุ.

แม่สุนัขจึงจอกได้ฟังคำนั้นแล้ว ก็
กลัวจึงคิดว่า "ให้แม่แพะนี้ไปที่นั้นไม่ได้
เราจะต้องทำให้แม่แพะนี้ไม่ไปด้วยอุบาย
ให้ได้" แล้วจึงกล่าวคาถาที่ ๙ ว่า

๑๐๔. "เมื่อเธอ ออกจากเรือนไปแล้ว
ข้าวของก็จะเสียหายไป ฉันขอ
อวยพรให้เพื่อน ปราศจากโรค
ขอให้เธออยู่ที่นี้แหละอย่าไปเลย".

คำข้างต้นนี้ หมายความว่าดังนี้
"แน่ะเพื่อน เรือนของเรามีข้าวของอยู่มาก
เมื่อเธอออกไปจากเรือนแล้ว ข้าวของนั้น
ไม่มีการรักษาก็จะเสียหายไป ตัวเราเอง
ขออวยพรให้เธอซึ่งเป็นเพื่อน คือ สหาย
ปราศจากโรค ขอให้เธออยู่ที่นี้แหละอย่า
ไปเลย".

ก็แล แม่สุนัขจึงจอกครั้งกล่าว
อย่างนี้แล้ว กลัวมรณภัย จึงไปยังที่อยู่
ของผัว พาผัวหนีไปโดยเร็ว. แต่ทั้งสอง
ตัวนั้น ไม่อาจมาที่นั้นได้.

สตถา อิมิ ธम्मเทสนํ อานริตฺวา
 ชาตกํ สโมธานะสิ "ตทา อหิ ตสฺมี
 จานะ วนชฎุจฺจุเช นิพฺพตฺตเทวตา
 อโหสิณฺ"ติ.

ปุติมัสชาตกวรรณนา เอกาทสฺมา.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนาเข้ามาแล้ว จึงประชุมชาดกว่า
 "ครั้งนั้น เราเป็นเทวดาสังสถิตอยู่ที่ต้นไม้
 ใหญ่ในป่าในสถานที่นั้น" ดังนี้.

พรรณนาปุติมัสชาดก ที่ ๑๑ จบ.

๑๒. ทพทรบาทก (๔๓๘)

๑๐๕. "โย เต ปุตตเก อกฺขาหิ
ทินฺนภตฺโต อหุสเส
ตสฺมี ทาจา นิปาเตหิ
มา เต มฺนุจิตฺถ ชีวเต.
๑๐๖. อากิณฺณลฺหุโท ปุริโส
ธาติโจลฺว มกฺขิตฺโต
ปเทสฺมึ ตํ น ปสฺสามิ
ยตฺถ ทาจา นิปาตเย.
๑๐๗. อกตมฺนุสฺส โปสฺส
นิจฺจํ วิวรทสฺสิโน
สพฺพญฺเจ ปจฺวี ทชฺชา
เนว นํ อภิราธเย.
๑๐๘. กิณฺุ สฺพานฺุ ตรมานฺุโป
ปจฺจาตโตสิ สห มาณเวน
กึ กิจฺจมตฺถํ อธิมตฺถิ ตฺยหํ
อกฺขาหิ เม ปุจฺฉิตฺโต เอตมตฺถํ.
๑๐๙. โย เต สฺขา ทพฺทโร สาธุรฺุโป
ตสฺส วธฺํ ปริสฺงกามิ อชฺช
ปุริสฺสฺส กมฺมายตนาหิ สุตฺวา
นาหํ สฺขี ทพฺทโร อชฺช มณฺเณ.

๑๒. ทททรบาทก (๔๓๘)

๑๐๕. "คนใดที่ท่านให้ข้าว ได้กินบุตร
ของท่าน ผู้ไม่มีความผิด ท่านจง
ฝังเขี้ยวลงในคนนั้น ท่านอย่า
ปล่อยให้เขามีชีวิตอยู่.
๑๐๖. บุรุษผู้หยาบช้าเร่รอน เป็อน-
เปราะอะ ดุจผ้าของแม่นม เรายัง
ไม่เห็นประเทศเป็นที่จะลงเขี้ยว.
๑๐๗. บุรุษผู้อกตัญญู มักซี้ซ่องเป็นนิจ
ถ้าใครจะพึงให้แผ่นดินทั้งหมด ก็
ไม่อาจให้เขายินดีได้.
๑๐๘. ดูกรสุพานู ไฉนหนอ ท่านจึง
รีบตัวนกลับมา พร้อมด้วยมาณพ
กิจอะไร อันเป็นประโยชน์ของ
ท่านมีอยู่ในนี้ ท่านถูกเราถาม
แล้ว ขอจงบอกเนื้อความนั้น
แก่เรา.
๑๐๙. นกกระทาใด รูปงามที่เป็นสหาย
ของท่าน วันนี้ข้าพเจ้านี้กระวาง
นกกระทานั้นจะถูกฆ่า เพราะได้
ฟังเรื่องราว เกี่ยวข้องกับการทำ

๑๑๐. กานิสฺส กมฺมายตนาณิ อสฺส
 ปุริสฺสฺส วุตฺติสโมธานตาย
 กํ วา ปฏิญฺญํ ปุริสฺสฺส สุตฺวา
 ปริสฺงกสิ ททฺหํ มาณเวน.
๑๑๑. จินฺดูณา กสิฺงคา จริตา วณิขฺฐา
 เวตฺตวาจโร สงฺกุปฺโถปิ จินฺดูเณ
 นนฺทฺหิ จินฺดูณํ สห วากฺุเรหิ
 ทณฺุเทน ยฺุฑฺธมฺปิ สมฺชฺชมฺชฺเณ.
๑๑๒. พนฺุธา กุสิกา มิตฺมาพฺุทฺเณ
 อกฺุขา ชิตฺตา สณฺุณโม อพฺุทฺตีโต
 อปฺุพิตํ ปุปฺุณํ อชฺุฑฺธมฺรตฺติ
 หตฺตุตา ทชฺุฑฺธมา ปิณฺุชปฏิกฺุคฺเณ.
๑๑๓. ตานิสฺส กมฺมายตนาณิ อสฺส
 ปุริสฺสฺส วุตฺติสโมธานตาย
 ยถา อยํ ทิสฺสฺสตี โลมปิณฺุโเท
 คาโว หตา กิ ปน ททฺุทฺธสฺสา"ติ.
- ททฺุทฺธชาดกํ ทฺุวาทสมํ.
๑๑๐. ของบุรุษ วันนี้ข้าพเจ้าไม่มั่นใจว่า
 นกกระทาจะมีความสุข.
๑๑๐. ท่านได้ฟังเรื่องเกี่ยวกับการทำ
 ของบุรุษนั้นอย่างไร ในการดำรง
 ความประพฤติของบุรุษ หรือได้ฟัง
 คำปฏิญาณอย่างไรของบุรุษ จึง
 ระแวงนกกระทากับมาณพ.
๑๑๑. (บุรุษนี้) เขาท่องเที่ยวไปในแคว้น
 กาลิงคะ เที่ยวค้าขาย เขาเที่ยว
 ค้าหวาย เขาเดินทางที่มีหลักต่อ
 เขาเที่ยวไปกับนักพ่อนรำทั้งหลาย
 ร่วมกับนักร้อง เขาต่อสู้ด้วย
 ท่อนไม้ ท่ามกลางมหรสพ.
๑๑๒. เขาตักนก ทำงานตรงข้าว เคย
 ชนะสกา ละเมิดความสำรวม
 คัดเลือดตอนเที่ยงคืน มีอร้อน
 เพราะรับก้อนข้าว.
๑๑๓. ข้าพเจ้าได้ฟังเรื่องเกี่ยวกับการทำ
 เหล่านั้น ของบุรุษนั้น ในการดำรง
 ความประพฤติของบุรุษ เพราะ
 เหตุที่กลุ่มชนนี้ปรากฏ เขาจึง
 เป็นผู้ฆ่า โคเขายังฆ่าได้ ก็ทำไม
 จักไม่ฆ่านกกระทาเล่า".
- ททฺุทฺธชาดก ที่ ๑๒.

๑๒. ททรรชาดกวรรณนา

(๔๓๘)

โย เต ปุตตเกติ อิทธิ สตุถา
คิซุมกุกุญ วิหรนุโต เทวทตตสสุ วธาย
ปรีสกุณัน อารพุก กเถสิ.

ตสมิ หิ สมเย ธมฺมสภายิ กถิ
สมฺภูจาเปสฺสิ "อาวฺโส เทวทตโต
นินฺลชฺชโช อนริโย เอวํ อุตฺตมคฺคณธฺรสุส
สมฺมาสมฺพุทฺธสุส อชาตสตุตฺตนา สพุทฺธิ
เอกโต นุตฺวา ธนฺคฺคหปฺปโยชนสิลา-
ปวิซฺชณนนาฟ้าคิริวิสุสชฺชเนหิ วธาย
อุบายิ กโรตี"ติ.

สตุถา อาคนุตฺวา "กาย นุตฺถ ภิกุชเว
เอตฺรหิ กถาย สนฺนินฺสิณฺนา"ติ ปุจฺฉิตฺวา
"อิมาย นามา"ติ วุตฺเต "น ภิกุชเว
อิทาเนว ปุพฺเพปิ เทวทตโต มยฺหิ
วธาย ปรีสกุเก"ติ วุตฺวา อตีติ อหริ

๑๒. พรรณนาที่ทรรชาดก

(๔๓๘)

พระศาสดา เมื่อประทับอยู่ที่ภูเขาคิชฌกูฏ ทรงปรารภความพยายามที่จะฆ่าของพระเทวทัต ได้ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า ผู้ใด บุตรของท่าน ดังนี้ เป็นต้น.

ความพิสดารว่า ในสมัยนั้น ภิกษุทั้งหลาย ได้สนทนากันในธรรมสภาว่า "ดูกรผู้มีอายุ พระเทวทัตไม่มีความละอาย ไม่ใช่คนดี ร่วมเป็นพวกเดียวกันกับพระเจ้าอชาตศัตรู ทำอุบายเพื่อจะปลงพระชนม์พระสัมาสัมพุทฺธเจ้า ผู้ทรงพระคุณอันสูงสุดอย่างนี้ ด้วยการส่งนักแม่นธนูไป กลิ้งก้อนหิน และปล่อยข้างนาฟ้าคิริ".

พระศาสดาเสด็จมา ตรัสถามว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย พวกเธอนั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไร" ครั้นเมื่อภิกษุกราบทูลว่า "ด้วยเรื่องชื่อนี้" จึงตรัสว่า "ภิกษุทั้งหลาย เทวทัตพยายามจะฆ่าเรา แต่กาลนี้เท่านั้นหามิได้ แม้ในครั้งก่อนก็ได้

พยายามเพื่อจะฆ่าเราเหมือนกัน" แล้ว
ทรงนำอดีตนิทานมาตรัสว่า

อดีเต พาราณสีย์ พุรหมทตฺเต
รชฺชํ กาเรนฺเต เอโก ทิสปาโมกฺโข
อาจริโย พาราณสีย์ ปณฺจสทานํ
มาณวกันํ สีปฺปํ วาเจนฺโต เอกทิวสํ
จินฺตสึ "มยฺหํ อีธเว วสนฺตสฺส
ปฺลิโพธึ โหติ 'มาณวกันมฺปิ สีปฺปํ
น นิฏฺฐาติ หิมวณฺตปฺปเทเส
อรรณฺทายตเน ปวิสิตฺวา ตตฺถ วสนฺโต
สีปฺปํ วาเจสฺสามี"ติ.

โส มาณวกันํ กเถตฺวา ติลตณฺฑุล-
เตลวตฺถาทีนึ คาหาเปตฺวา อรรณฺถํ
ปวิสิตฺวา มคฺคโต อวิหฺวเร จาเน
ปณฺณสาลํ การาเปตฺวา นิวาสํ กปฺเปสิ.
มาณวาปี อตฺตโน อตฺตโน ปณฺณสาลํ
กริสฺสุ. มาณวานํ ณาตกา
เตลตณฺฑุลาทีนึ เปเสนฺติ. ฏฺฐจฺวาสิโนปิ
"ทิสปาโมกฺโข อาจริโย กิร อรรณฺถเว
อสุกฺกุจาเน วสนฺโต สีปฺปํ
อฺคฺคณฺหาเปตี"ติ ตสฺส ตณฺฑุลาทีนึ
อภิหรณฺติ กนฺตารํ ปฏฺิพฺนฺนาปี เทนฺติ.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชสมบัติในเมืองพาราณสี อาจารย์
ทิสปาโมกข์คนหนึ่ง บอกศิลปศาสตร์แก่
มาณพ ๕๐๐ คน วันหนึ่งคิดว่า "เมื่อเรา
อยู่ที่นี่ มีความกังวลอยู่ว่า 'ศิลปศาสตร์
จะไม่สำเร็จแก่พวกมาณพ' เราจะเข้าไป
ยังราวป่าในหิมวันตประเทศอยู่ ณ ที่นั้น
แล้วบอกศิลปศาสตร์".

อาจารย์ทิสปาโมกข์นั้น ได้บอกให้พวก
มาณพถือเอางา ข้าวสาร น้ำมัน และ
ผ้าเป็นต้น เข้าไปป่า ให้สร้างบรรณศาลา
ในที่ไม้ไกลจากหนทาง แล้วอยู่(ณ ที่นั้น).
ฝ่ายพวกมาณพก็สร้างบรรณศาลาของ
ตน ๆ. ญาติของพวกมาณพส่งน้ำมัน
ข้าวสารเป็นต้น (ไปให้). แม้พวกชาว
แคว้นแคว้นทราบข่าว "ข่าวว่า อาจารย์
ทิสปาโมกข์อยู่ในป่านั้น สอนศิลป-
ศาสตร์อยู่" จึงนำเอาข้าวสารเป็นต้น
ไปให้ท่าน แม้คนเดินทางกันดารก็ยังให้.

อณฺตโร บุริโส ชีรปานตถาย สวจัน
 เณฺมุปี อทาสี. อจฺริยสฺส ปน
 ปณฺณสาลาย สนฺตึเก ทฺวีหิ ปโตเกหิ
 สทฺธิ เอกา โคธา วสฺติ, สึหฺพฺยคฺฆมาปิสฺส
 อุปฺภูจฺฉานํ อจฺจจฺฉนฺตึ เอโก ติตฺตึโรปิ
 ตตฺถ นินฺพทฺธวาโส อโหสิ. โส อจฺริยสฺส
 มาณวํ มนฺเต วาเจนฺตสฺส สทฺธิ
 สุตฺวา ตโยปี เวเท อุคฺคณฺนฺหิ. มาณวา
 เตน สทฺธิ อตฺวิสุสฺสาสิกา อหฺลํ.

อปรภาเค มาณเวสุ นิปฺผลฺตี
 อปฺปตฺเตสฺสเยว อจฺริโย กาลมกาสี.
 มาณวา ตสฺส สรีรํ ฌาเปตฺวา
 วาลุกาย ญฺปิ กตฺวา นานาปุเปหิ
 ปุเชตฺวา โรทฺหฺนฺติ ปรีเทวฺนฺติ.

อถ เณ ติตฺตึโร “กสฺมา โรทฺธา”ติ
 อาห. “อจฺริโย โน สิปปฺเป อนฺนิจฺเจเตเยว
 กาลํ กโต ตสฺมา โรทฺหามา”ติ. “เอวํ
 สนฺเต มา จินฺตยิตฺถ อหํ โว สิปปิ
 วาเจสฺสามิ”ติ. “ตฺวํ กถํ ชานาสี”ติ.
 “อหํ อจฺริเย ตฺมฺหากํ วาเจนฺเต
 สุตฺวา ตโย เวเท ปคฺคณฺนํ อกาสิณฺ”ติ.
 “เตนฺหิ อตฺตโน ปคฺคณฺนํ อเมห
 ชานาเปหิ”ติ.

บุรุษคนหนึ่ง ได้ให้แม่โคนมพร้อมด้วยลูก
 สำหรับตีมนม. อนึ่ง นางเหยียดัวหนึ่ง
 พร้อมด้วยลูก ๒ ตัว อาศัยอยู่ในที่ใกล้
 บรรณศาลาของอาจารย์. แม่วาฬสีห์และ
 เสือโคร่งก็มาปฏิบัติอาจารย์ แม่นกกระทา
 ตัวหนึ่งก็อยู่ประจำที่นั่น. นกกระทานั้น
 ได้ยินเสียงอาจารย์บอกมนต์แก่พวกมาณพ
 ก็จำไตรเพทได้หมด พวกมาณพกับนก
 นั้น ได้คุ้นเคยกันมาก.

กาลต่อมา เมื่อพวกมาณพยังเรียน
 ไม่สำเร็จ อาจารย์ก็ถึงแก่กรรมเสีย. พวก
 มาณพทำฌาปนกิจศพอาจารย์แล้ว ก่อ
 สถูปทราย บูชาด้วยดอกไม้ต่าง ๆ พวกมัน
 ร้องให้คร่ำครวญอยู่.

ครั้งนั้น นกกระทาพูดกับมาณพว่า
 “เพราะเหตุไรพวกท่านจึงร้องไห้”. มาณพ
 ตอบว่า “อาจารย์ของเราถึงแก่กรรม
 ขณะที่ศิลปศาสตร์ยังไม่สำเร็จ เพราะ
 ฉะนั้น พวกเราจึงร้องไห้”. นกกล่าวว่
 “เมื่อเป็นเช่นนั้นพวกท่านอย่าคิดวิตกเลย
 เราจักบอกศิลปศาสตร์แก่พวกท่าน”.
 มาณพถามว่า “ท่านรู้ได้อย่างไร”. นก
 ตอบว่า “เมื่ออาจารย์บอกแก่พวกท่าน

ติตติโร "เตนหิ สุณาถา"ติ เตลล์
คณฺจิจานเมว ปพฺพตมตฺถกา นหิ
โอยตรนฺโต วีย โยสาเรสิ. มาถวา
หญฺจตฺถุจฺจา หุตฺวา ติตฺติรปฺนฺตฺติตฺถสฺส
สนฺตฺติเก สิปปิ ปญฺจเปลฺลํ.

โสปี ทิสปาโมกฺขาจริยสฺส จาเน
จตฺวา เตลล์ สิปปิ วาเจสิ. มาถวา
ตสฺส สุวณฺณปฺยชรี กตฺวา อุปริ
วิตานํ พนฺธิตฺวา สุวณฺณตฺถุญฺเเก
มรฺตุลาชาทีนํ อุปสํหฺรณฺตา นานาวณฺณเณหิ
ปฺปฺเปเหหิ ปฺปูเชนฺตา มหฺนฺตํ สกฺกาโร
กริสุ.

ติตติโร หิ "อรรณฺถายตเน ปญฺจสเด
มาถเว มนฺเต วาเจตีติ สกฺลขมฺพฺทีเป
ปากฺโข อโหสิ.

ตทา ขมฺพฺทีเป คิรฺคฺคสมฺชฺชสทิสฺ
มหฺนฺตํ ฉนฺํ โขสยีสฺ. มาถวานํ
มาตาปิตโร "ฉนฺทสฺสสนฺตฺถาย

เราได้ฟังแล้ว จึงทำไตรเพทให้คล่อง-
แคล่ว". มาณพกล่าวว่า "ถ้าเช่นนั้น
ท่านจงให้เรารู้ความคล่องแคล่วของตน".

นกกะทากล่าวว่า "ถ้าเช่นนั้น ท่าน
จงฟัง" จึงสวดไตรเพท ซึ่งเป็นหัวข้อแก่
माणพทั้งหลาย ดุจน้ำไหลจากยอดภูเขา
ลงสู่แม่น้ำ. พวกमाणพต่างรำเริงยินดี
เริ่มเรียนศิลปศาสตร์ในสำนักนกกะทา
บัณฑิต.

ฝ่ายนกกะทาบัณฑิตนั้น ตั้งอยู่ใน
ฐานะอาจารย์ที่ศาปาโมกข์ บอกศิลป-
ศาสตร์แก่พวกमाणพ. พวกमाणพทำ
กรงทองให้นกกะทาบัณฑิตนั้น ผูก
เพดานไว้ข้างบน ประงอาหาร เช่น
ข้าวตอก คลุกน้ำผึ้งเป็นต้นในงานทอง
บูชาด้วยดอกไม้สีต่างๆ ทำสักการะใหญ่.

กึ่งนกกะทาได้ปรากฏไปในชมพูทวีปทั้งสิ้น
ว่า "ได้สอนมนต์ให้माणพ ๕๐๐ คนที่
ราวป่า".

ครั้งนั้น ในชมพูทวีปประชาชนปาว
ประกาศมหรสพยิ่งใหญ่ เช่นกับมหรสพ
บนยอดภูเขา. มารดาบิดาของพวกเขา

อากาศนุตฺติ เปเสสุ. มาณวา
ติตฺติรสฺส อาโรเจตฺวา ติตฺติรปฺนุชิตํ
สพฺพญฺจ อสฺสสมปทํ โคธํ ปฏิจฺฉาเทตฺวา
อตฺตโน อตฺตโน นครเมว อาคมีสุ.

ตทา เอโก นิฏฺฏารุณิโก ทฺฏฺฐตาปโส
ตตฺถ ตตฺถ วิจรนฺโต ตํ จานํ
สมฺปาปฺปณิ. โคธา ตํ ทิสฺวา ปฏิสฺนถารํ
กตฺวา “อสุกฺกุจฺจาเน ตณฺหุลา
อสุกฺกุจฺจาเน เตลาทีนิ อตฺติ ภาตฺตํ
ปจฺจิตฺวา ภูณฺชาหี”ติ วตฺวา โคจรตฺถาย
คตา. ตาปโส ปาโตว ภาตฺตํ ปจฺจิตฺวา
เทว โคธปฺตฺตเก มาเรตฺวา รสํ กตฺวา
ภฺนุชิตํ. ทิวา ติตฺติรปฺนุชิตญฺจ
วจฺฉกญฺจ มาเรตฺวา ชาทิ. สายํ เหนฺมํ
อาคตํ ทิสฺวา ตมฺปิ มาเรตฺวา มํสํ
ชาทิตฺวา รุกฺขมฺมุเล นิปฺชชิตฺวา
สมฺมรฺชาณฺโต นิทฺทํ โยกฺกมิ. โคธา
สายํ อาคนฺตฺวา ปฺตฺตเก อปฺสฺสนฺตํ
อุปฺถาริยมาณา วิจฺริ.

รุกฺขเทวตา โคธํ ปฺตฺตเก อทิสฺวา
กมฺปมานํ โยโลเกตฺวา ขนฺธุวิเว
ทิพฺพานุภาเวณ จตฺวา “โคธฺ มา
กมฺปิ อิมินา ปาปฺบุริเสน ตว ปฺตฺตกา

माणพได้ส่งข่าวไปว่า “ให้มาณพมาชม
มหรสพ”. มาณพบอกนกกกระทา ปิดบัง
นกกกระทาบัณฑิต อาศรมบททั้งหมด
และเหย้าไว้แล้ว ได้กลับสู่เมืองของตนๆ.

ครั้งนั้น ดาบสใจโหดคนหนึ่งเป็นผู้รั้
ความกรุณา เทียวไปในที่นั้น ๆ ถึง
สถานที่นั้น. นางเหย้าเห็นดาบสนั้นก็ทำ
ปฏิสันถารบอกว่า “ข้าวสารมีอยู่ที่โน้น
น้ำมันเป็นต้น. มีอยู่ที่โน้น ท่านจงหุงข้าว
บริโภคเถิด” แล้วก็ไปหาอาหาร. ดาบส
หุงข้าวแต่เช้า ฆ่าลูกเหย้า ๒ ตัวปรุงอาหาร
มีรสบริโภค. กลางวันฆ่านกกกระทาบัณฑิต
และลูกโค (ปรุงอาหาร) กิน. ในเวลาเย็น
เห็นแม่โคนมเดินมา ฆ่าแม่โคนมนั้น
กินเนื้อแม่นั้นแล้ว นอนหลับกรนเสียงดัง
ซู่ระซู่ระ ที่โคนต้นไม้. นางเหย้ากลับมา
เวลาเย็นไม่เห็นบุตรก็เที่ยวตามหาอยู่.

รุกฺขเทวดาสถิตอยู่ที่โพรงต้นไม้ด้วย
อานุภาพเป็นทิพย์ แลดูเหย้าผู้กระสับ
กระส่ายอยู่ เพราะไม่เห็นลูกกล่าววว่า
“แนะนางเหย้า ท่านอย่าตกใจ บุรุษลามก

๑ ติตฺติโร ๑ วฺจฺโฉ ๑ เณฺ ๑
มาริตา คีวํยํ นํ ทิสฺสิดฺวา ซีวิตกฺขยํ
ปาเปหิ"ติ สลฺลปฺนฺตี ปจฺมํ คากฺมาห

คนนี่เข้ามาบุตรของท่าน ทั้งนภกระทา
ลูกโค และแม่โคนม ท่านจงกัดมันที่คอ
ให้ถึงความสิ้นชีวิตเถิด" เมื่อจะปราศรัย
จึงกล่าวคาถาที่ ๑ ว่า

๑๐๕."โย เต ปุตฺตเก อกฺขาที
ทินฺนภตฺโต อทฺสเก
ตสฺมี ทาเจ นิปาเตหิ
มา เต มุญฺจิตฺถ ซีวโก"ติ.

๑๐๕."คนใดที่ท่านให้ข้าว ได้กินบุตร
ของท่าน ผู้ไม่มีความผิด ท่านจง
ฝังเขี้ยวลงในคนนั้น ท่านอย่า
ปล่อยให้เขามีชีวิตอยู่".

ตตฺถ ทินฺนภตฺโตติ ภตฺตํ ปจิตฺวา
ภฺนุชาตี ตยา ทินฺนภตฺโต. อทฺสเกตี
นิทฺโทยเส นิราปฺราเอ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ท่าน
ให้ข้าว ความว่า ภัตที่ท่านให้ด้วย
พูดว่า ท่านจงหุงข้าวบริโภคเถิด. คำว่า
ผู้ไม่มีความผิด ความว่า ผู้หาโทษมิได้
คือ ไม่มีโทษ.

ตสฺมี ทาเจตี ปาปฺริเส จตฺสฺโสปี
ทาจฺา นิปาเตหิตี อธิปฺปาโย. มา เต
มุญฺจิตฺถ ซีวโกตี ซีวฺนฺโต สซีโว หุตฺวา
ตว หตฺถโต เอส ปาปฺธมฺโม มา
มุญฺจิตฺถ โมกฺขํ มา ลภตฺถ ซีวิตกฺขยํ
ปาเปหิตี อตฺถเ.

คำว่า ฝังเขี้ยวลงในคนนั้น
ความว่า จงฝังเขี้ยวทั้ง ๔ ลงในบุรุษ
ลามก. คำว่า ท่านอย่าปล่อยให้เขามี
ชีวิตอยู่ ความว่า บุรุษนี้ มีกรรมลามก
เป็นอยู่ คือ เป็นผู้มีชีวิต อย่าปล่อย
คือ จงอย่าได้การหลุดพ้นไปจากมือท่าน
จงให้มันถึงความสิ้นชีวิต.

ตโต โคธฺา เทว คากฺา อภาสิ

ลำดับนั้น นางเหี้ยได้กล่าว ๒ คาถา
ว่า

๑๐๖. "อาภินนุณฺหุโท ปุริโส
ธาติโจลัม มกฺขิตโต
ปเทสํ ตํ น ปสุสามิ
ยตถ ทาชา นิปาตเย.

๑๐๗. ออกตบฺนุสฺส โปสฺสฺส
นิจฺจํ วิวรทฺสฺสินโน
สพฺพญฺเจ ปจฺวี ทชฺชา
เนว นํ อภิราธเย"ติ.

ตตถ อาภินนุณฺหุโทติ คาพฺหฺลฺหุโท.
วิวรทฺสฺสินโนติ จินฺทํ โอตารํ
ปริเยสนฺตฺสฺส.

เนว นํ อภิราธเยติ เอวรูปิ ปุคฺคํ
สกลปจฺวี ททฺนุโตติ โตเสตุํ น
สกุญฺเณยฺย กิมจฺคํ ปนาหํ ภาตฺตมตฺต-
ทายิกาติ ทสฺเสติ.

โคธา เอวํ วตฺวา "อโย
ปพฺพชฺฌิตฺวา มมฺปิ ชาเทยฺยา"ติ อตฺตโน
ชีวิทํ รกฺขมานา ปลาโย. เตปิ ปน
สีหพฺยคฺฆมา ติตฺตฺติรสฺส สหายกา ว
กทาจิ เต อาคนฺตฺวา ติตฺตฺติโร ปสุสนฺติ

๑๐๖. "บุรุษผู้หยาบช้าเรียกราด เปื้อน-
เปรอะ ดุจผ้าของแม่นม เรายัง
ไม่เห็นประเทศเป็นที่จะลงเขี้ยว.

๑๐๗. บุรุษผู้อกตัญญู มักชื้อของเป็นนิจ
ถ้าใครจะพึงให้แผ่นดินทั้งหมด ก็
ไม่อาจให้เขายินดีได้".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า หยาบช้า
เรียกราด ความว่า หยาบช้าหนัก. คำว่า
มักชื้อของ (ความผิด) ความว่า มัก
แสวงหาของ คือ โอกาส.

คำว่า ไม่อาจให้เขายินดีได้ เห็นแสดง
ว่า ใครๆ ให้แผ่นดินทั้งสิ้น ก็ไม่สามารถ
จะให้บุคคลเห็นปานนั้นยินดีได้ ด้วย
ประการฉะนี้ ก็จะป่วยกล่าวไปไยถึง
เราให้เพียงข้าวเล่า.

นางเหี้ยกล่าวอย่างนี้แล้ว คิดว่า
"บุรุษลามกนี้ตื่นขึ้นมาแล้ว พึ่งกินเราอีก"
จึงรักษาชีวิตของตนหนีไป. ส่วนราชสีห์
และเสือโคร่งเหล่านั้น เป็นเพื่อนของนก
กระทา บางครั้งราชสีห์และเสือโคร่งไป

กทาจิ โส คนตุวา เตสิ ธมฺมํ เทเสตุวา อาคจฺจติ.

ตสฺมี ปน ทิวเส สีโห พุยกฺขมฺ อหา "สมฺม จิรํ น ทิฏฺฐโจะ โน ติตฺติโร อชฺช สตฺตมฺภุจทิวสา โหนฺติ คจฺจ ตาวสฺส ปวตฺตี ฌตุวา เอหิ"ติ.

พุกฺโข "สาธฺม"ติ สมฺปฏฺิจฺจิตฺวา โคราย ปลายิตกาเล ตํ จานํ ปตุวา ตํ ปาปปริสํ นิทฺทายนฺตํ ปสฺสสิ. ตสฺส ชฎนฺตเว ติตฺติรปณฺชิตสฺส โลมานิ ปณฺณายนฺติ เหนฺยา จ วจฺจกสฺส จ อญฺจนิ ปณฺณายนฺติ.

พุกฺขมราชา ตํ สพุพฺ ภิสุวา สุวณฺณ-ปณฺชเว ติตฺติรปณฺชิตํ อภิสุวา "อิมินา ปาปปริเสน เต มาริตา ภวิสฺสนฺตี"ติ ตํ ปาเทน ปหริตุวา อญฺจาเปสิ. โส ตํ ภิสุวา ว ภิตตสิโตว อโหสิ.

อถ นํ พุกฺโข "ตวํ เอเต มาเรตุวา ขาที"ติ ปุจฺจิตฺวา "เนว มาเรมิ น ขาทามี"ติ วุตฺเต "ปาปธมฺม ตยิ

เยียมนกระทา บางครวณกระทานั้น ไปแสดงธรรมแก่ราชสีห์และเสือโคร่งแล้ว จึงกลับมา.

ก็ในวันนั้น ราชสีห์พูดกับเสือโคร่งว่า "แน่สหาย เราไม่ได้เห็นนกกระทาเป็น เวลานานแล้ว วันนี้เป็นวันที่ ๗ ที่ ๘ ท่าน จงไปฟังข่าวของนกกระทาก่อนจึงกลับมา".

เสือโคร่งรับคำว่า "ดีละ" แล้วก็ไปถึงที่นั้น ในเวลาที่เหย้าหนีไปแล้ว เห็นนรุษลามก นั้นนอนหลับอยู่. ขนนกกระทาบ้นชิต ปรากฏอยู่ระหว่างมวยผมของนรุษลามก นั้น กระดุกแม่โคนมและลูกโคก็ปรากฏ ด้วย.

พญาเสือโคร่งเห็นเหตุการณ์นั้นทั้งหมด แต่ไม่เห็นนกกระทาบ้นชิต ในกรงทอง คิดว่า "นรุษลามกนี้ ต้องเป็นผู้ฆ่าสัตว์ เหล่านั้น" จึงเอาเท้าตะปบเขาให้ลุกขึ้น. เขามองเห็นพญาเสือโคร่งนั้น เท่านั้น ก็สะดุ้งกลัวที่เดียว.

ลำดับนั้น พญาเสือโคร่งจึงถามเขาว่า "แกฆ่าสัตว์เหล่านั้นกินหรือ" เมื่อเขา ตอบว่า "เราไม่ได้ฆ่า เราไม่ได้กิน" จึง

อมาเรณูเต อญโณ โภ มาเรสุสติ
กเถหิ อกเถนุตสุส เต ชีวตี นตุตี"ติ.

กล่าวว่า "แน่ะบุรุษผู้มีธรรมลามาก เมื่อ
เจ้าไม่ฆ่า คนอื่นใครจักฆ่า เจ้าจงบอก
เมื่อเจ้าไม่บอก ชีวิตของเจ้าจะไม่มี".

โส มรณภยภีโต "อาม สามิ
โคธโปตเก จ วจจนญจ เณญจ
มาเรตฺวา ขาที ติตฺติริ ปน น
มาเรมี"ติ.

เขาสะดุ้งกลัวมรณภัย พูดว่า "ถูกแล้วนาย
เราฆ่าลูกเหี้ย ลูกโค แม่โคนมกิน แต่
ไม่ได้ฆ่านกกกระทา".

โส ตสุส พหุ กเถนุตสุสาปิ
อสททหิตฺวา "ตฺวํ กฺโต อาคโตสี"ติ
ปุจฺฉิตฺวา "สามิ สลิจฺจกรมฺภวาลิกานํ
วาณิชฺชานํ ภณฺฑํ วหนฺโต ชีวิตเหตุ
อิทฺถญฺจิทฺถญฺจ กมฺมํ กตฺวา อิทานมฺหิ
อิธาคโต"ติ เตน สพุพฺพสมิ อตฺตนา
กตกมฺเม กถิต "ปาปธมฺม ตยิ ติตฺติริ
อมาเรณูเต อญโณ โภ มาเรสุสติ
เอหิ สีหสุส มิครณฺโณ สนฺติกํ ตํ
เนสุสามิ"ติ ตํ ปฺรโต กตฺวา ตาเสณฺโต
อคมาสิ.

เมื่อเขาพูดมาก พญาเสือโคร่งนั้นไม่
ยอมเชื่อ จึงถามว่า "แกมาจากไหน"
เมื่อเขาบอกว่า "นาย ข้าพเจ้าขนสิ่งของ
ให้พวกพ่อค้าชาวกลิงครรัฐ ทำการงาน
อย่างนี้เลี้ยงชีวิต มาถึงที่นี่ในบัดนี้"
เมื่อเขาบอกการงานที่ตนทำทั้งหมดแล้ว
จึงพูดว่า "แน่ะผู้มีธรรมลามาก เมื่อแกไม่
ฆ่านกกกระทา คนอื่นใครเล่าจักฆ่า แก
จงมา เราจะนำแกไปสู่สำนักพญาเนื้อ
สีหราช" แล้วขูให้เดินไปข้างหน้า.

สีโห พุยคุษราชานํ ตํ อานนฺตํ ทิสฺวา
พุยคุษํ ปุจฺฉนฺโต จตฺตฺถํ คาถมาท

พญาราชสีห์เห็นพญาเสือโคร่งนำบุรุษนั้น
มา เมื่อจะถามพญาเสือโคร่ง จึงกล่าว
คาถาที่ ๔ ว่า

๑๐๘. "กิณฺณุ สุพาหุ ตรมาณฺรโป
ปจฺจาตโตสิ สห มาถนเวน
กี กิจฺจมตฺถํ อธิมตฺถิ ตฺยหํ
อกุขาหิ เม ปุจฺฉิตฺโต เอตมตฺถนฺ"ติ.

ตตฺถ สุพานฺติ พุคฺคํ
นาเมนาลปติ.

พุคฺคสมฺมสฺส หิ ปุริมกาโย มนาไป
โหติ เตน นํ เอมมาห.

กี กิจฺจมตฺถํ อธิมตฺถิ ตฺยหฺนฺติ
กี กรณฺเอยํ อตฺถสฺสํหิตํ อิมินา มาถนเวน
อิธ อตฺถิ. ตฺยหํ กี กิจฺจมตฺถนฺติ
ปาโง. อยเมว อตฺถโก.

ตี สุตฺตฺวา พุคฺคโฆ ปญฺจมํ
คาถมาห.

๑๐๙. "โย เต สขา ททฺทโร สาธฺจฺรโป
ตสฺส วรํ ปริสงฺคามิ อชฺช

๑๐๘. "ดูกรสุพาหุ ไฉนหนอ ท่านจึง
รับตัวนกลับมา พร้อมด้วยมาณพ
กิจอะไร อันเป็นประโยชน์ของท่าน
มีอยู่ในที่นี้ ท่านถูกเราถามแล้ว
ของจงบอกเนื้อความนั้นแก่เรา".

บรรดาคำเหล่านั้น ราชสีห์เรียก
เสือโคร่ง โดยนามว่า สุพาหุ.

ความจริงกายท่อนหน้าของเสือโคร่ง
น่าชม เพราะเหตุนี้ ราชสีห์จึงเรียกมัน
อย่างนั้น.

คำว่า กิจอะไรอันเป็นประโยชน์
ของท่านมีอยู่ในที่นี้ ความว่า กิจอัน
ควรทำ คือ ที่ประกอบด้วยประโยชน์
อะไรมีอยู่ในที่นี้ ด้วยมาณพนี้. บาลีว่า
ตฺยหํ กี กิจฺจมตฺถํ ก็มี. เนื้อความ
เช่นเดียวกันนี้.

เสือโคร่งฟังคำนั้นแล้ว จึงกล่าว
คาถาที่ ๕ ว่า

๑๐๙. "นภกระทาโต รูปงามที่เป็นสหาย
ของท่าน วันนี้ข้าพเจ้านี้กระเวง

ปฐิสสส กมฺมายตนาณิ สุตฺวา
นาหิ สฺวึ ททฺทริ อชฺช มณฺเณ”ติ.

นกกะรทานั้นจะถูกฆ่า เพราะได้
ฟังเรื่องราว เกี่ยวข้องกับการทำ
ของบุรุษ วันนี้ข้าพเจ้าไม่มั่นใจว่า
นกกะรทาจะมีความสุข”.

ตตฺถ ททฺทโรติ ติตฺติโร. ตสฺส
วธฺนฺติ ตสฺส ติตฺติรปณฺทิตสฺส อิมฺมา
ปฐิสสา อชฺช วริ ปฐิสฺสกามิ. นาหิ
สฺวึนฺติ อหิ อชฺช ททฺทริ สฺวึ อาริคุยฺ
น มณฺเณมมิ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ททฺทโร
แปลว่า นกกะรทา. คำว่า นกกะรทา
นั้นจะถูกฆ่า ความว่า วันนี้ข้าพเจ้า
ระแวงว่า นกกะรทาบัณฑิตจะถูกฆ่าจาก
บุรุษนี้. คำว่า นาหิ สฺวึ ความว่า
ในวันนี้ ข้าพเจ้าไม่มั่นใจว่านกกะรทาจะมี
ความสุข คือ ไม่มีโรค.

อถ นํ สีโห ญฺจํ คากฺกมาห.

ลำดับนั้น ราชสีห์กล่าวคาถาที่ ๖
กับเสือนั้นว่า

๑๑๐. “กานิสฺส กมฺมายตนาณิ อสฺสุ
ปฐิสสส วุตฺติสโมธานตยา
กั วา ปฏฺิณฺณํ ปฐิสสส สุตฺวา
ปฐิสฺกสิ ททฺทริ มาณฺเวนา”ติ.

๑๑๐. “ท่านได้ฟังเรื่องเกี่ยวกับการทำ
ของบุรุษนั้นอย่างไร ในการดำรง
ความประพฤติของบุรุษ หรือได้ฟัง
คำปฏิญาณอย่างไรของบุรุษ จึง
ระแวงนกกะรทาก็มาณพ”.

ตตฺถ อสฺสุติ อสฺสสิ. วุตฺติ-
สโมธานตยาติ ชีวิตวุตฺติสโมธานตฺถาย
กานิ นาม อิมิณา อตฺตโน กมฺมานิ
ตุยฺหิ กถิตานีติ อตฺถโก. มาณฺเวนาติ

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า อสฺสุ
แปลว่า ได้สดับแล้ว. คำว่า เพื่อการ
ดำรงความประพฤติ ความว่า เพื่
ต้องการดำรงการเลี้ยงชีวิต อธิบายว่า

ก็ สุตฺวา อิมินา มาณเวน มาริตฺติ
ปริสฺสงมฺมสิ.

อถสุส กถนฺโต พุคฺคฺมราชา
เสสคาถา อภาสิ

๑๑๑. "จิณฺณา กสิฺงคา จริตา วณิฑฺธา
เวตฺตฺวาจโร สงฺกฺุปโตปิ จิณฺโณ
นญฺเหหิ จิณฺณํ สห วาภูเรหิ
ทณฺฑเชน ยฺยทุมฺปิ สมชฺชมฺชฺฌเณ.

๑๑๒. พนฺธา กุสิกา มิตฺตมาพฺหเกน
อกุขา จิตฺตา สญฺญโม อพฺภตฺติโต
อปฺปหิตฺติ ปุปฺผกํ อฑฺฒมรตฺติ
หตฺถา ทฑฺฐมา ปิณฺฑปฏิกุคฺเคเน.

๑๑๓. ตานิสฺสุส กมฺมายตฺตานิ อสุส
บุริสฺสุส วุตฺติสโมธานตฺตาย
ยถา อัยฺยํ ทิสฺสุติ โลมปิณฺฑโท
คาโว หตฺตา ก็ ปน ทฑฺฐรสฺสุสา"ติ.

บุรุษนี้บอกเรื่องการทำงานของตนอย่างไร
แก่ท่าน. คำว่า มาณเวน ความว่า
ท่านได้ฟังแล้วอย่างไร จึงสงสัยนงกกระทา
ถูกมาณพนี้ฆ่า.

ลำดับนั้น พญาเสือโคร่งเมื่อจะ
กล่าวเรื่องนั้นแก่พญาราชสีห์. จึงกล่าว
คาถาที่เหลือว่า

๑๑๑. "(บุรุษนี้) เขาท่องเที่ยวไปในแคว้น
กาลิงคะ เที่ยวค้าขาย เขาเที่ยว
ค้าหวาย เขาเดินทางที่มีหลักตอ
เขาเที่ยวไป กับนักพ่อนรำทั้งหลาย
ร่วมกับนักร้อง เขาต่อสู้ด้วย
ท่อนไม้ ท่ามกลางมหรสพ.

๑๑๒. เขาดีกนก ทำงานตวงข้าว ช่วย
ตั้งลูกสกา ละเมิดความสำรวม
คัดเลือดตอนที่ยังคั้น มีอรัน
เพราะรับก้อนข้าว.

๑๑๓. ข้าพเจ้าได้ฟังเรื่องเกี่ยวกับการงาน
เหล่านั้นของบุรุษนั้น ในการดำรง
ความประพฤติของบุรุษ เพราะ
เหตุที่กลุ่มชนนี้ปรากฎ เขาจึง
เป็นผู้ฆ่า(นง) โศเขายังฆ่าได้
ก็ทำไมจักไม่ฆ่านงกระทาเล่า".

ตตถ จินฺณา กสิงคาติ วาณิชกานํ
ภณฺฑํ วหนฺเตน กิร เตน กสิงฺครฎฺเฐ
จินฺณา.

จริตา วณฺชชาติ วณฺชชาปิ เตน
กตา. เวตฺตฺตฺวาโรติ เวตฺเตติ
สญฺจริตพุโ.

สงฺกฺปโถปิ จินฺโนติ ชาณฺณมคฺโคปิ
วลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺลฺล
นฏฺฐิติ ชีวิตฺเตยฺเว นฏฺฐิปี
สทฺฐี.

จินฺณํ สห วาฏฺเรหิติ วาฏฺเร วหนฺเตน
วาฏฺเรหิปี สทฺฐี จริตํ. ทณฺฑเทน
ยฺยทฺฐนฺติ ทณฺฑยฺยทฺฐมฺปิ กิร เตน
ยฺยทฺฐมิตํ.

พฺนฺธา กุสิกาติ สกฺกณิกาปิ กิร เตน
พฺนฺธา. มิตฺมาพฺทฺเทนาติ ฐณฺณมาปฺกมฺปิ
กิร เตน กตํ. อกฺขา จิตฺตาติ
อกฺขชฺฐตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
อกฺขาปิ จปิตา.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **เที่ยวไป**
ในแคว้นกาลิงคะ ความว่า ได้ยินว่า
เขาชนของให้พวกพ่อค้าท่องเที่ยวไปใน
แคว้นแคว้นกาลิงคะ.

คำว่า **จริตา วณฺชชา** ความว่า แม้
การค้าเขาก็ทำ. คำว่า **เวตฺตฺตฺวาโร**
ความว่า เขาท่องเที่ยวค้าหาขาย.

คำว่า **สงฺกฺปโถปิ จินฺโน** ได้แก่
แม้ทางที่มีหลักต่อเขาก็เดิน. คำว่า
ด้วยนักพื่อน ความว่า กับนักพื่อนรำ
เพราะเหตุเลี้ยงชีวิต.

คำว่า **เที่ยวไปกับด้วยนักร้อง** ความว่า
เขาพานักร้องเที่ยวไปกับนักร้องทั้งหลาย.
คำว่า **ต่อสู้ด้วยท่อนไม้** ความว่า
ได้ยินว่า แม้การต่อสู้ด้วยไม้เขาก็สู้.

คำว่า **ดักนก** ความว่า ได้ยินว่า แม้นก
ทั้งหลายเขาก็ดัก. คำว่า **หน้าที่ดวงข้าว**
ความว่า ได้ยินว่า. **หน้าที่ดวงข้าว**เขา
ก็ทำ. คำว่า **เขาดั่งลูกสกา** ความว่า
เขาเมื่อทำการช่วยเหลือนักลองสกา **ตั้ง**
แม้ลูกสกา.

สญญโม อพฺภทีโตติ ชีวิตวุตฺตี
 นิสุสสาย ปพฺพชนฺเตน สีลสญญโม
 อติกฺกนฺโต.

อปฺปหิตนฺติ จปีตํ อปฺปคฺขรณํ
 กตํ. ปฺปผกนฺติ โลหิตํ

อิทํ วุตฺตํ โหติ อิมินา กิร
 ชีวิตํ นิสุสสาย ราชานฺตฺริกาณํ
 หตฺถปาเท ฉินฺนทิตฺวา เต อาเนตฺวา
 สาลายํ นิปฺชชานฺเตตฺวา วณฺมุเขหิ
 ปคฺขรณํ โลหิตํ อทฺตมรตฺติสมเย ตตฺถ
 คนฺตฺวา กุณฺทกฺกมฺ นาม ทตฺวา
 จปีตนฺติ.

หตฺถา ททฺธมาติ อาชีวกปพฺพชฺชํ
 ปพฺพชิตกาเล อุนฺนหิณฺนชปฺปิกฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺค
 หตฺถาปี กิรสุส ททฺธมา.

ตานิสฺส กมฺมายนานํ ตานิ อสฺส
 กมฺมายนานิ. อสฺสฺสติ อสฺสฺโสสี. ยถา
 ยนฺติ ยถา เอส เอตฺสฺส ชฺชนฺตฺเร
 ติตฺตฺริโลมปิณฺโฑปี ทิสฺสฺสติ อิมินา
 การณฺน เวทิตพฺพเมตํ เอเตเนว โส
 มาริโตติ.

คำว่า ล้วงละเมิดความสำรวม
 ความว่า เขาอาศัยการบวชเลี้ยงชีวิต
 ละเมิดความสำรวมคือ.

คำว่า คัดเลือด ได้แก่ หยุด คือ
 ทำให้ไม่ไหล. คำว่า ปุ่บกั แปลว่า
 เลือด.

ท่านกล่าวอธิบายดังนี้ ได้ยืมว่า
 บุรุษนี้อาศัยเลี้ยงชีวิต ได้ตัดมือและเท้า
 ของผู้ทำความผิดต่อพระราชา นำคน
 เหล่านั้นให้นอนที่ศาลา ไปในเวลานั้นเวลา
 เทียงคืนแล้วใส่ยา ชื่อกุนทกกรรม
 ห้ามเลือดที่ไหลออกจากปากแผล.

คำว่า มีอร้อน ความว่า ได้ยืมว่า ใน
 เวลาที่บุรุษนี้ บรรพชาเป็นอาชีวก แม้มือ
 ของเขาก็ร้อน เพราะรับก้อนข้าวร้อน.

คำว่า ตานิสฺส กมฺมายนานิ ความว่า
 เรื่องเกี่ยวกับการทำเหล่านั้น ของบุรุษ.
 คำว่า อสฺสฺ ได้แก่ ได้ฟังแล้ว. คำว่า
 ยถา อัย ความว่า แม้กลุ่มชนนกระทา
 ปราภฏในระหว่างมวยผมของเขา เพราะ
 เหตุใด เพราะเหตุนี้ ฟังทราบข้อนั้นว่า
 บุรุษนี้นั้นเองฆ่านกระทานั้น.

คาโว หตา ก็ ปน ททฺทสุสาติ
คาโวปี เอเตน หตา ททฺทสุส ปน
ก็ น มาริตพฺพมตฺติ ตสฺมา เอส ตํ
มาเรสุสตีติ.

สีโหปี ตํ ปุริสํ ปุจฺฉิ “มาริตโ
เต ติตฺติริปฺนุชฺชิตฺ”ติ. “อาม สามี”ติ.
อถสุส สจฺจวณฺํ สุตฺวา สีโห ตํ
วิสุสฺซุเชตฺตกาโม อโหสิ.

พฺยคฺขมราชา ปน “มาเรตพฺพยุตฺตโก
เอส ปาโป”ติ วตฺวา ตตฺถเถว นํ
ทาสาหิ ปหริตฺวา มาเรตฺวา อาวภู
ชนิตฺวา ปกฺขิปี. มาณวา อาคนฺตฺวา
ติตฺติริปฺนุชฺชิตํ อทิสฺวา โรทิตฺวา
ปริเทวิทฺวา นิเวตฺตีสฺสุ.

สตุถา อิมํ ฐมฺมเทสนํ อหริตฺวา
“เอวํ ภิกฺขเว เทวทตฺโต ปุพฺเพปี มยฺหิ
วธาย ปริสฺสูกิ”ติ วตฺวา ชาตกํ
สโมธานสิ “ตทา ชฺวีโล เทวทตฺโต
อโหสิ, โคธา กิสาโคตมี” พฺยคฺโข

คํวํ โคเขยยังฆํได้ ทำไมจักไม่ฆ่า
นกกกระทา ความว่า แม้โคทั้งหลาย
บุรุษนี้ยังฆ่า ก็ทำไมเขาจะไม่ฆ่านก
กระทา เพราะเหตุนั้น บุรุษนี้จักต้องฆ่า
นกกกระทานั้น.

ฝ่ายราชสีห์ถามบุรุษนั้นว่า “แกฆ่า
นกกกระทาบัณฑิตหรือ”. เขารับว่า
“ถูกแล้วนาย”. ลำดับนั้น ราชสีห์ได้ฟัง
คำจริงของบุรุษนั้น แล้วประสงค์จะปล่อย
เขา.

ฝ่ายพญาเสือโคร่งพูดว่า “บุรุษนี้ ลามก
สมควรให้ตาย” จึงกัดเขาด้วยเขี้ยวให้ตาย
ในทีนั้น แล้วขุดหลุมฝัง. พวกมาณพมา
ไม่เห็นนกกกระทาบบัณฑิต จึงพากันร้องให้
คร่ำครวญกลับไป.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
เทศนานี้มาแล้ว ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย
แม้ในครั้งก่อน เทวทัตก็พยายามฆ่าเรา
แล้วด้วยอาการอย่างนี้” จึงทรงประมวล
ชาดกว่า “ชวีลในกาลนั้นได้เป็นเทวทัต,

๑ ฉ. ม. อุปลวณฺณา.

โมคคัลลานะ, สีหะ สารีปุตโต, นางเหี้ยในกาลนั้น ได้เป็นพระนาง
 ทิศาปาโมกโข อารีโย กัสสปะ, ก็สาโคตมี, เสือโคร่งได้เป็นโมคคัลลานะ,
 ติตติรปณฺฑิตโต อหเมวา"ติ. ราชสีห์ได้เป็นสารีบุตร, อาจารย์
 ทิศาปาโมกข์ได้เป็นกัสสปะ, นกกระทา
 บัณทิตเป็นเรตถาคตแล".

ทพฺพชชาติกวรรณนา ทฺวาทสมา.

พรวณนาททพฺพชชาติก ที่ ๑๒ จบ.

ชาตกุฑฺธานิ

คิซุมโกสมุพี สุวณฺจ
 จูฬสูวํ หริตฺตจํ
 กุสลํ โลมสกฺกสฺสปี
 จกฺกวากํ หลิตฺทํ จ
 สมฺมุคฺคํ ปุติมํสฺสญจ
 ททฺทฺรณฺเจว ทฺวาทส
 ชาตเก นวกนิปาเต.
 คีเยสุ คีตติการกา.
 นวกนิปาตวณฺณนา นิฏฺจิตา.

สรุปชาดก

พระอาจารย์ผู้ทำการร้อยกรอง ได้
 ร้อยกรองชาดก ๑๒ เรื่อง คือ
 คิซุมชาดก ๑ โกสัสมิพยชาดก ๑
 มหาสุวราชชาดก ๑ จุลลสุวราช-
 ชาดก ๑ หริตจชาดก ๑ ปทกุสล-
 ชาดก ๑ โลมสกัสนสชาดก ๑
 จักกวากชาดก ๑ หลิตทราตชาดก
 ๑ สมมุคคชาดก ๑ ปุติมังสชาดก ๑
 ทัททฺรชาดก ๑ ไว้ในนวนกนิบาต.
 พรรณนาในนวนกนิบาต จบบริบูรณ์.

๑๐. ทศกนิปาต

๑. จตุทวารบาทก (๔๓๙)

๑. "จตุทวารมิตํ นครํ
 อายุสํ ทพฺหปการํ
 โอรุทฺธปฏิรุทฺโธสมิ
 กี ปาปํ ปกตํ มया.
๒. สพฺเพ อปีหิตา ทวารธา
 โอรุทฺโธสมิ ยธา ทิไซ
 กิมาทิกรณํ ยกฺข
 จกฺกภาณินฺหโต อนํ.
๓. ลทฺธา สตสฺสสุธา
 อติเรกาณิ วีสติ
 อนุกมฺปกานํ ภาตินํ
 วจนํ สมฺม นากริ.
๔. ลงฺขี สมฺมทํ ปกฺขนฺทิ
 สาครํ อปฺปสิทฺธิยํ
 จตุทฺพิ อฏฺฐชฺฌคฺมา
 อฏฺฐจาภิปี จ โสฬส.

๑๐. ทศกนิบาต

๑. จตุทวารบาทก (๔๓๙)

๑. "นครนี้สร้างด้วยเหล็ก มีกำแพง
 มั่นคง มี ๔ ประตู ข้าพเจ้าถูกกัก
 ถูกขังไว้ (ข้างใน) ข้าพเจ้าทำบาป
 อะไรไว้.
๒. ประตูทุกประตูปิดตาย ข้าพเจ้า
 ถูกขังไว้เหมือนนก มันเรื่องอะไรกัน
 ท่านเทวดา ข้าพเจ้าถูกกักจกร
 พัดหัว.
๓. ท่านได้เงินมากกว่า ยี่สิบแสน
 (๒ ล้าน) มิได้ทำตามคำของญาติ
 ผู้หวังดีเพื่อตนเอง.
๔. ท่านเล่นเรือไปยังสาคร คือทะเล
 อันมีคลื่นลมกล้า มีทางสำเร็จน้อย
 ได้พบกับนางเปรต ๔ ตน จาก
 นางเปรต ๔ ตนไป ก็ได้พบกับ
 นางเปรต ๘ ตน จากนางเปรต
 ๘ ตน ก็ได้พบกับนางเปรต ๑๖ ตน.

๕. โสฬสาภิ จ พตฺตีส
 อตฺริจฺฉํ จกฺกมาสโท
 อิจฺฉาหตฺสส ปฺสสฺส
 จกฺกํ ภมฺติ มตฺถเก.

๖. อุปริ วิสาลา ทุปฺปุรา
 อิจฺฉาวิปตฺติคามินี
 เย จ ตํ อนุคิซฺฆนฺติ
 เต โหนฺติ จกฺกชาริโน.

๗. พหฺภณฺฑํ อวหาย
 มคฺคํ อปฺปฏิเวกฺขิย
 เยสํ เจตํ อสงฺขาตํ
 เต โหนฺติ จกฺกชาริโน.

๘. กมฺมํ สเมกฺเขยฺย วิปฺลนฺจ โภคํ
 อิจฺฉํ น เสเวยฺย อนตฺถสฺสญฺหิตํ
 กเรยฺย วากุญฺญํ อนุกมฺปกานํ
 ตํ ตาพิสํ นาติวตฺเตยฺย จกฺกํ.

๕. จากนางเปรต ๑๖ ตน ก็ได้พบ
 นางเปรต ๓๒ ตน ท่านมีความ
 มักมาก จึงถูกกงจักรกดหัว คนที่
 ถูกความอยากได้กำจัด (ตกอยู่ใน
 อำนาจความอยาก) กงจักรก็หมุน
 อยู่บนหัว.

๖. ความอยาก ซึ่งจะนำไปสู่ความวิบัติ
 ขยายตัวออกไปเรื่อย ๆ เต็มได้ยาก
 คนที่ทำตามความอยากนั้น เรื่อยไป
 จะต้องเทินกงจักรไว้บนหัว.

๗. ก็ชนเหล่าใด ละทิ้งทรัพย์เป็น
 อันมาก ไม่พิจารณาถึงทางไม่
 ตริกตรอง ถึงการกระทำนั้น คน
 เหล่านั้น ต้องเทินกงจักรไว้.

๘. คนฉลาด ควรพิจารณาถึงการ
 กระทำและพิจารณาถึงทรัพย์สมบัติ
 ที่จะงอกเงยขึ้น ไม่ควรเห็นความ
 อยากได้ ซึ่งไม่ได้ประโยชน์อะไร
 ควรทำตามคำของผู้หวังดี คน
 เช่นนั้น กงจักรจะไม่มากดหัวได้.

๙. กวีจิรนนุ เม ยกุข
 จกั กั สิริสิ จสุสติ
 กตี วสุสสหัสธานี
 ตมเม อกุขาหิ ปุจฺฉิตโต.

๑๐. อติสโร อจฺจสโร
 มิตฺตวินฺนุ สุโณหิ เม
 จกุกนฺเต สิริสุมิมาวิทฺถิ
 น ตํ สีวี ปโมกฺขสี"ติ.

จตุทวารชาตกั ปจฺม.

๙. ท่านเทวดา กงจักรจะตั้งอยู่บน
 ศีรษะข้าพเจ้า นานสักเท่าไรนะ ถึง
 ก็พันปี ท่านถูกข้าพเจ้าถามแล้ว
 โปรดบอกความซื่อนั้น แก่ข้าพเจ้า
 ด้วย.

๑๐. มิตตวินนุทะเอัย จงฟังเราไว้ ท่าน
 ไปไกลมาก ไปไกลเหลือเกิน
 กงจักร จะหม่นอยู่บนศีรษะท่าน
 ท่านมีชีวิตอยู่ จะไม่ปล่อยกงจักร
 นั้น".

จตุทวารชาดก ที่ ๑.

๑๐. ทสกนิปาต

๑. จตุทวารชาตกถกถก (๔๓๙)

จตุทวารมัท นครนุติ อิทํ สตุถา
เซตวเน วิหรนุโต เอกํ ทุพพจกิกขุ
อารพุก กเถสิ. ปจจุปฺปนฺนวดถุํ ปน
นวกนิปาเต ปสมชาติเก วิตุถาริตเมว.

อิธ ปน สตุถา ตํ กิกขุ "สจฺจํ กิร
ตุวํ กิกขุ ทุพพจิสฺสี"ติ ปุจฺจิตฺวา "สจฺจํ
ภนฺเต"ติ วุตเต "ปุพฺเพปิ ตวํ กิกขุ
ตุพฺพจตาย ปณฺชิตานํ วจฺนํ อกฺตฺวา
ชฺรจกฺกํ อาสาเทสี"ติ^๑ วตุวา อตีตํ
อาหริ

อตีเต กสฺสปสฺส ทสพลสฺส กาลे
พาราณสียํ อสีติโกฏิวิภาวสฺส เสฏฺฐิโน
เอโก ปุตุโต มิตุตวินฺทโก นาม อโหสิ.

^๑ อ. ม. อาปาเทสิ.

๑๐. ทสกนิปาต

๑. พรรณนาจตุทวารชาตก (๔๓๙)

พระศาสดา ประทับอยู่ ณ พระ
เชตวันมหาวิหาร ทรงปรารภภิกษุผู้ว่ายาก
สอนยาก (หัวดี้อ) รูปหนึ่ง จึงตรัส
พระธรรมเทศนานี้ว่า **พระนครนี้มี**
๔ ประตุ ดังนี้ เป็นต้น. ส่วนเรื่องใน
ปัจจุบันนั้น ได้เล่าไว้โดยพิสดารในชาดก
เรื่องแรก ในนวกนิปาตแล้ว.

ส่วนในเรื่องนี้ พระศาสดาตรัสถามภิกษุ
นั้นว่า "เธอเป็นคนหัวดี้อจริงหรือภิกษุ"
เมื่อภิกษुरुูปนั้นทูลรับว่า "เป็นความจริง
พระเจ้าข้า" จึงตรัสว่า "ภิกษุแม้ในกาล
ก่อนเธอก็ไม่ทำตามคำของเหล่าบัณฑิต
เพราะเป็นคนหัวดี้อ จึงได้รับกงจักรที่
คมกริบ" แล้วทรงนำอดีตนิทานมา
(ตรัสว่า)

ในอดีตกาล ครั้งพระกัสสปทศพล
สัมมาสัมพุทธเจ้า เศรษฐีมีทรัพย์สมบัติ
๘๐ โกฏิ ในเมืองพาราณสี มีบุตรคนหนึ่ง

ตสฺส มาตาปิตโร โสตาปนฺนา อหฺลฺสฺ,
 โส ปน ทุสฺสึโลว อสทฺโธ อโหสิ. อถ
 นํ อปรภาเค ปิตริ กาลกเต มาตา
 กุญฺมพํ วิชาเรนฺตี เอกทิวสํ อาห "ตาด
 ตยา ทุลฺลภํ มนุสฺสตุตํ ลทฺธํ, ทานํ
 เทหิ, สึลํ รุกฺขาหิ, อุโปสถกมฺมํ กโรหิ,
 ธมฺมํ สุณานหิ"^๑ติ.

"อมฺม น มยหิ ทานาทีหิ อตุโธ, มา
 มํ กิณฺุจึ อวจฺตุถ, อหิ ยถากมฺมํ
 คมิสฺสามิ"^๑ติ เอวํ วทฺนฺตมฺปิ^๑ นํ
 เอกทิวสํ ปุณฺณมีอุโปสถทิวเส มาตา
 อาห "ตาด อชฺช ลภิลกฺขิตฺโต
 มหาอุโปสถทิวโส, อชฺช อุโปสถํ
 สมหายิตฺวา วิหารํ คนฺตุวา สพุพฺรตฺตี
 ธมฺมํ สุตฺวา เอหิ, อหิ เต สหสฺสํ
 ทสฺสามิ"^๑ติ. โส "สาธฺว"^๑ติ ธนฺโลณน
 อุโปสถํ สมหายิตฺวา ภูตฺตปาตราโส
 วิหารํ คนฺตุวา ทิวสํ วิดีนาเมตฺวา
 รตฺตี ยถา เอกปี ธมฺมปทํ กณฺเณ น
 ปหฺรติ, ตถา เอกสฺมี ปเทเส
 นิปฺชฺชิตฺวา นิทฺทํ โอกกมิตฺวา ปฺนทิวเส

ซึ่งमितตวินทฺกะ. มารดาบิดาของเขาเป็น
 พระโสดาบัน, แต่เขาเป็นคนไม่มีศีล ไม่มี
 ศรัทธา. ต่อมาเมื่อบิดาของเขาตายแล้ว
 มารดาได้ปกครองทรัพย์สมบัติ วันหนึ่ง
 พุดกับเขาว่า "ลูกเอ๋ย การที่ได้เกิดมา
 เป็นมนุษย์ เป็นสิ่งที่หาได้ยาก เจ้าก็ได้
 มาแล้ว, เจ้าจงให้ทาน, รักษาศีล, ทำ
 อุโบสถกรรม(รักษาอุโบสถศีล), ฟังธรรม".

บุตรพุดว่า "แม่ ผมไม่ต้องการให้ทาน
 เป็นต้น (ที่คุณแม่พุดมา), แม่อย่าพุด
 อะไรกับผมอีก, ผมจะไปตามยถากรรม
 (ตามเรื่องตามราวของผม)" ถึงเมื่อแม่
 บุตรจะพุดเช่นนี้ วันหนึ่งในวันอุโบสถ
 กลางเดือน มารดาก็พุดกับเขาว่า
 "ลูกเอ๋ย วันนี้เป็นวันอุโบสถใหญ่ที่กำหนด
 ไว้ว่าเป็นวันสำคัญ, วันนี้เจ้าจงสมาทาน
 อุโบสถไปวัด ฟังธรรมตลอดรุ่งแล้วกลับ
 มา, แม่จะให้เงินเจ้า ๑,๐๐๐". บุตรนั้น
 รับคำว่า "ได้" เพราะอยากได้เงินจึง
 สมาทานอุโบสถ รับประทานอาหารเช้า
 แล้วก็ไปวัด จนหมดเวลากลางวัน ตอน
 กลางคืนนอนหลับอยู่ที่แห่งหนึ่ง โดยวิธี

^๑ อ. ม. วทนฺตมฺปิ.

ปาโตว มุขิ โหวิตุวา เคนิ คนุตวา
นิสีทิ.

ที่จะไม่ให้ธรรมสักบทหนึ่งมากกระทบหู
วันรุ่งขึ้น ก็ล้างหน้าแล้วไปเรื่อนั่งอยู่
แต่เช้า.

มาตา ปนสฺส "อชฺช เม ปุตฺโต
ธมฺมํ สุตฺวา ปาโตว ธมฺมกถิกตฺเถรํ
อาทาย อาคมิสฺสตี"ติ ยาคฺคาทีนิ
ปฏิยาเทตฺวา อาสนํ ปญฺญเปตฺวา
ตสฺสาคมนํ ปฏิมาเนนฺตี ตํ เอกกํ
อาคตํ ทิสฺวา "ตาท ธมฺมกถิกโก เต
น อานีโต"ติ วตฺวา "น มยฺหิ
ธมฺมกถิกเณน อตฺโต"ติ วตฺเต "เตนหิ
ยาคุํ ปิวา"ติ อาห. โส "ตุเมหิ
มยฺหิ สหสฺสํ ปฏิสฺสุตํ, ตํ ตาว เม
เทถ, ปจฺจนา ปิวิสฺสามี"ติ อาห. "ปิว
ตาท, ปจฺจนา ทสฺสามี"ติ.

ส่วนมารดาของเขาคิดว่า "วันนี้ลูก
เราฟังธรรมแล้ว คงจะพาพระเถระผู้เป็น
ธรรมกถิกมาแต่เช้า" จึงได้จัดข้าวยาคุ
เป็นต้น เตรียมไว้ ปูอาสนะไว้ คอยดูเขา
มาอยู่ เห็นเขามาคนเดียว จึงพูดว่า
"ลูกเอ๋ย เจ้าไม่ได้พาพระธรรมกถิกมา
ด้วยหรือ" เมื่อเขาตอบว่า "ลูกไม่
ต้องการพระธรรมกถิก" จึงพูดว่า
"ถ้ากระนั้น ก็ต้มข้าวยาคุเสีย". เขาพูดว่า
"แม่รับปากว่าจะให้เงินพันแก่ลูก, ต้อง
เอาเงินนั้นมาให้ลูก, ลูกจึงจะต้มทีหลัง".
มารดาพูดว่า "ต้มเสียเถิด ลูกเอ๋ย,
แม่จะให้ ทีหลัง".

"คเหตุวาว ปิวิสฺสามี"ติ. อถสฺส
มาตา สหสฺสภณฺฑิกํ ปุรโต จเปสิ.
โส ยาคุํ ปิวิตฺวา สหสฺสภณฺฑิกํ
คเหตุวา โวหารํ กโรนฺโต น จิริสฺเสว
วิสสตสฺสสฺสํ อุปปาเทสิ. อถสฺส
เอตทโหสิ "นาวํ อุปฺภูจเปตฺวา โวหารํ
กริสฺสามี"ติ. โส นาวํ อุปฺภูจเปตฺวา

บุตรพูดว่า "ลูกต้องรับเงินเสียก่อน
แล้วจึงจะต้ม". ขณะนั้น มารดาของเข
าก็เอาห่อเงินพันมาวางไว้ข้างหน้า. เขาต้ม
ยาคุแล้ว คว่าเอาห่อเงินพันไปทำการ
ค้าขาย ไม่นานนักก็ได้เงินมาเยี่สิบแสน
(๒ ล้าน). เขาคิดว่า "เราต้องจัดหาเรือ
มาทำการค้าขาย". เขาจัดหาเรือเสร็จแล้ว

“อมุม อหิ นาวาย โวหาริ กริสฺสามิ”ติ อาห.

อถ นั มาตา “ตาด ตฺวั เอกปฺตฺตโก, อิมสฺมี สมเร ธนึปี พหุ, สมฺพุโท อนเภาทีนโว, มา คมิ”ติ นิวาเรสิ. โส “อหิ คมิสฺสามเว น สกฺกา มั นิวาเรตฺนุ”ติ วตฺวา “อหนตฺ ตาด นิวาเรสฺสามิ”ติ มาตรา หตฺเถ คหิตฺปี หตฺถิ วิสฺสชฺชาเปตฺวา มาตริ ปหริตฺวา ปาเตตฺวา อนฺตริ กตฺวา คนฺตฺวา นาวาย สมฺพุทฺธิ ปกฺขนฺทฺธิ.

นาวา สตฺตเม ทิวเส มิตฺตวินฺทฺทํ นิสฺสาย สมฺพุทฺธิปฏิญฺเจ นิจฺจลาภ อฏฺฐาสิ. กาทฺถกณฺณิสฺลากา วิจฺฉินฺยมาณา^๑ มิตฺตวินฺทฺทฺสฺเสว หตฺเถ ติกฺขตฺตํ ปติ. อถสฺส อุลฺลุมฺปี ทตฺวา “อิมิ เอกิ นิสฺสาย พหุ มา วินฺสฺสนฺตี”ติ ตํ สมฺพุทฺเท จิปีสุ. ตาวเพว นาวา ชเวน มหาสมฺพุทฺธิ ปกฺขนฺทฺธิ. โสปี อุลฺลุมฺเป นิปฺชฺชิตฺวา เอกิ ทีปํ ปาปฺถนิ. ตตฺถ ผลิกฺวิมานเ จตฺสฺโส ชนฺธิโย^๒ อพุทฺธ.

พุดว่า “แม่ ลูกจะต้องทำการค้าขาย ทางเรือ”.

ขณะนั้น มารดาจึงห้ามเขาว่า “ลูกเอ๋ย เจ้าเป็นลูกคนเดียว, แต่ในเรือนนี้ก็มีทรัพย์มากมาย, ทะเลมีอันตรายมากนัก, เจ้าอย่าไปเลย”. เขาพุดว่า “ลูกต้องไปให้ได้ ใคร ๆ ก็ไม่อาจห้ามลูกได้” เมื่อ มารดาจับมือไว้พร้อมกับพุดว่า “แม่ต้องห้ามเจ้า ลูกเอ๋ย” ก็ให้มารดาปล่อยมือ และตีมารดาล้มลง ครั้นได้ช่องแล้ว ก็ เล่นเรือไปในทะเล.

ในวันที่ ๗ เพราะอาศัยมิตตวินทฺทกะ เรือได้หยุดนิ่งเฉยอยู่ในทะเล. สลากล เสียงทายว่าเป็นคนกาลกรณฺณีที่จับกันได้ มาตกอยู่ในมือของมิตตวินทฺทกะคนเดียว ถึง ๓ ครั้ง. ครั้งนั้น คนในเรือให้แพแก่ เขาแล้ว ลอยแพนั้นไปสู่ทะเลโดยเห็นว่า “อย่าให้คนเป็นอันมากจับหาย เพราะ อาศัยคน ๆ เดียวนี้เลย”. ในทันใดนั่นเอง เรือก็แล่นฉิวไปสู่มหาสมุทร. ส่วนนาย มิตตวินทฺทกะนั้นนอนไปในแพ ไปถึงเกาะ

^๑ อ. ม. กรียมานา.

^๒ อ. ม. เวมานิกเปติโย.

ตา สตุตทานิ ทุกฺขิ อณุภวนฺติ, สตุตทานิ
 สฺขิ. โส ตานิ สทฺธิ สตุตทานิ
 ทิพฺพสมฺปตฺติ อณุภวฺติ.

อด นั ตา ทุกฺขานุภวนตฺถาย
 คจฺจมาเน "สามิ มยํ สตุตฺตเม ทิวเส
 อาคมิสฺสาม, ยาว มยํ อาคจฺจมา,
 ตาว อณุภกฺกณฺสมาเน อีเรว วสา"ติ
 วตฺวา อคมํสุ. โส ตณฺหาวสฺสโก หุตฺวา
 ตสฺมีเยว ผลเก นิปฺชฺชิตฺวา ปุณ
 สมฺทุกฺทปิฏฺเจเน คจฺจนฺโต อปรปี ทิปกั
 ปตฺวา ตตฺถ รัชตวิมาเน อฏฺฐ เปติโย
 ทิสฺวา เอเตเนว อุปาเยเน อปรสฺมี
 ทิปเก มณฺวิมาเน โสฬส, อปรสฺมี
 กนฺกวิมาเน ทฺวตฺตีส เปติโย ทิสฺวา
 ตานิ สทฺธิ ทิพฺพสมฺปตฺติ อณุภวิตฺวา
 ตาสมฺปิ ทุกฺขิ อณุภวิตฺุ คตฺกาลे ปุณ
 สมฺทุกฺทปิฏฺเจเน คจฺจนฺโต เอกํ ปาการ-
 ปริกฺขิตฺตํ จตฺตุวารี นครํ อทฺทส.
 อุตฺตสนฺธิโรย กิเรส, พฺหุณฺ เนรยิกสตุตฺตานํ
 กมฺมกรณานุภวณฺฺจานํ. มิตฺตตฺวินฺทุกฺส
 ปน อลงฺกตปฏฺยตฺตํ นครํ วีย หุตฺวา

เล็ก ๆ เกาะหนึ่ง. ได้พบผู้หญิง ๔ คน
 (เวมานิกเปรต) ในวิมานแก้วผลึกที่เกาะ
 นั้น. นางเวมานิกเปรต ๔ คนนั้น รับทุกข์
 ๗ วัน, รับสุข ๗ วัน. นายमितตวินทุกะนั้น
 เสวยทิพยสมบัติอยู่กับผู้หญิง ๔ คนนั้น
 เป็นเวลา ๗ วัน.

ต่อมาผู้หญิงเหล่านั้น เมื่อจะไปรับทุกข์
 จึงพูดกับเขาว่า "ในวันที่ ๗ พวกดิฉันถึง
 จะกลับมา, พี่ยังไม่เบื่อ ก็ขอให้อยู่ที่
 นี้แหละ จนกว่าพวกฉันจะกลับมา" แล้ว
 ก็ไป. เขาเป็นคนอยู่ในอำนาจความ
 ทะยานอยาก จึงนอนบนแผ่นกระดาน
 แผ่นเดิมนั้นไปในทะเลอีก ก็ไปถึงเกาะ
 เล็ก ๆ อีกเกาะหนึ่ง และได้พบนางเปรต
 ๔ นางในวิมานเงินที่เกาะนั้น โดยทำนอง
 นี้เอง ได้พบนางเปรต ๑๖ นางใน
 วิมานแก้วมณีที่เกาะอีกเกาะหนึ่ง, ได้พบ
 นางเปรต ๓๒ นาง ในวิมานทองอีก
 วิมานหนึ่ง และได้เสวยทิพยสมบัติกับ
 พวกนางเปรตเหล่านั้น ในเวลาที่
 นางเปรตเหล่านั้นไปเพื่อรับทุกข์ เขาก็
 ลอยแพมาในทะเลอีกจนได้พบเมือง ๆ
 หนึ่ง ซึ่งมีกำแพงล้อมรอบมี ๔ ประตู.
 เล่ากันว่า ที่นี้เป็นอุสสทนคร, เป็นที่

อุปฏฐาสี.

โส "อิมิ นคริ ปวิสิตฺวา ราชา
ภวิสฺสามิ"ติ จินฺตเตตฺวา ปวิสิตฺวา
ขุรฺจกุกิ อุกฺขิปิตฺวา สีเส ปจฺจมานิ
เนรยิกสตุตฺติ อทุทส. อถสฺส ตํ ตสฺส
สีเส ขุรฺจกุกิ ปทุมํ วยิ หุตฺวา
อุปฏฐาสี. อูเร ปญฺจจฺฉิกพฺพณฺนิ
อฺรจฺจทปฺสธาณฺนิ วยิ หุตฺวา สีสโต
ปคฺขมฺรุตฺตโลหิตํ โลหิตจฺนฺทนิเวปนํ วยิ
หุตฺวา ปรีเทวนสฺสทฺโท มจฺจฺรสโร คีตสฺสทฺโท
วยิ หุตฺวา อุปฏฐาสี. โส ตสฺส
สนฺตฺติกิ คนฺตฺวา "โก ปฺริส จิรํ ตยา
ปทุมํ ธาริตํ, เทหิ เม เอตฺนุ"ติ อาห.
"สมฺม น อิทํ ปทุมํ, ขุรฺจกุกเมตฺนุ"ติ.
"ตฺวํ มยฺหิ อทาตฺตกาเมตยา เอวํ
วทสี"ติ. เนรยิกสตุตฺโต จินฺตเตสิ "มยฺหิ
ปาปํ^๑ ชีณิ ภวิสฺสตี, อิมินาปิ มยา
วยิ มาตฺริ ปหริตฺวา อาคเตน ภวิตพฺพํ,
ทสฺสามิสฺส ขุรฺจกุกนุ"ติ.

รับโทษของสัตว์นรกเป็นอันมาก. แต่นคร
นี้ปรากฏแก่นายมิตตวินทุกะ เหมือนนคร
ที่ตกแต่งอย่างสวยงาม.

เขาคิดว่า "จะเข้าไปยังพระนครนี้
แล้วจักเป็นพระราชา" จึงเข้าไปแล้ว ก็ได้
เห็นสัตว์นรกกำลังยกกงจักรคมเหมือน
มีดโกน มีไฟลุกไหม้ไว้บนคีระชะ. ขณะนั้น
กงจักรคมเหมือนมีดโกนบนคีระชะของ
สัตว์นรกนั้น ปรากฏเหมือนดอกบัว.^๑
เครื่องจองจำ ๕ ประการ ที่ออก ปรากฏ
เป็นเหมือนเครื่องประดับอก (ทับทรวง)
เลือดที่ไหลออกจากคีระชะ ปรากฏเป็น
เหมือนจันทร์แดง เครื่องลูบไล้ (ผงไม้
จันทร์แดงสำหรับทาตัว) เสียงร้อง
คร่ำครวญ ปรากฏเป็นเหมือนเสียงเพลง
ที่ไพเราะเสนาะโสต. เขาเข้าไปหา
สัตว์นรกตนนั้นแล้วพูดว่า "พ่อคุณทูนหัว
ท่านช่างประคองดอกบัวไว้นานนัก, จงให้
ดอกบัวนั้นแก่ฉันเถิด". สัตว์นรกกกล่าวว่า
"เพื่อนเอ๋ย นี่ไม่ใช่ดอกบัว, แต่มันเป็น
กงจักรที่คมกริบ". มิตตวินทุกะกล่าวว่า

^๑ ฉ. ม. กมฺมํ.

^๑ คำพังเพยที่ว่าเห็นกงจักรเป็นดอกบัว มาจาก
เรื่องนี้.

อถ นั "เอहि โภ, คณฺห อิมั
 ปทุมฺนุ"ติ วตฺวา ชุรฺจกั ตฺสฺส สีเส
 ชิปี. ตนฺตฺสฺส มตฺถกั ปัสฺमानั ภสฺสึ.
 ตฺสฺสมิ ขณฺเ มิตฺตฺวินฺทฺโก ตฺสฺส
 ชุรฺจกฺกภาวึ ญตฺวา "ตว ชุรฺจกั
 คณฺห, ตว ชุรฺจกั คณฺหา"ติ
 เวทนาปตฺโต ปริเทวิ. อิตโร อนุตฺตรธาณิ.
 ตทา โภธิสฺตฺโต รุกฺขเทวตา หุตฺวา
 มหนฺเตน ปริวารเณ อุตฺสฺสทจาริกญฺจ-
 มาโน ตั จานั ปาปุณฺนิ. มิตฺตฺวินฺทฺโก
 ตั โอลิเกตฺวา "สามิ เทวราช อิทั
 จกั สณฺุหฺรณฺณิยั วิย ติลานิ ปัสฺमानั
 โอตฺรติ, กิณฺุ ไซ มยา ปาปี กตฺนุ"ติ
 ปุจฺฉนฺุโต เทว คาธา อภาสิ

"ท่านพูดอย่างนี้ เพราะไม่อยากให้ฉัน
 ไซ้ใหม่เล่า". สัตว์นรกคิดว่า: "บาปของ
 เราคงหมดแน่, เจ้าหมอนี้คงทำร้าย
 มารดาเหมือนกับเรา จึงมารับแทน, เรา
 จะต้องให้กงจักรคมกริบแก่เขา".

ขณะนั้นสัตว์นรกพูดกับเขาว่า "มาซิ
 พ่อคุณ, เอาดอกบัวนี้ไปเถอะ" แล้วก็
 วางกงจักรที่คมกริบลงบนศีรษะของนาย
 มิตตวินทุเกะนั้น. กงจักรนั้นหย่อนลงบาด
 กระหม่อมของมิตตวินทุเกะนั้น. ขณะนั้น
 มิตตวินทุเกะทราบว่าดอกบัวนั้น เป็น
 กงจักรที่คมกริบ ได้รับความเจ็บปวด จึง
 คร่ำครวญว่า "เอากงจักรคมกริบของท่าน
 ไป, เอากงจักรอันคมกริบของท่านไป".
 แต่สัตว์นรกได้หายไปเสียแล้ว. ในกาล
 ครั้งนั้น พระโพธิสัตว์เป็นรุกขเทวดา
 ขณะเที่ยวไปยังอุสฺสทนรก พร้อมกับ
 บริวารจำนวนมากก็มาถึงที่นั่น. มิตต-
 วินทุเกะเห็นพระโพธิสัตว์นั้น จึงถามว่า
 "ข้าแต่เทวราชเจ้าผู้เป็นนาย กงจักรนี้
 หย่อนลงกับดขี้ เหมือนลูกหินบดงาให้
 แผลก ฉะนั้น, ข้าพเจ้าได้ทำบาปกรรม
 อะไรไว้ล่ะ" แล้วกล่าว ๒ คาถาว่า

๑. "จตุทวารมิตี นครี
 อายสั ทพฺพปกากรั
 โอรุทฺธปฏิรฺทฺโธสมิ
 กี ปาปี ปกตํ มया.

๒. สพฺเพ อปีหิตา ทวารธา
 โอรุทฺโธสมิ ยถา ทิไซ
 กีมาธิกรณํ ยกฺข
 จกฺกาภินิหโต อหนุ"ติ.

ตตฺถ ทพฺพปกากรณฺติ ธิรปกากรั.
ทพฺพโตรณฺนฺติปี ปาโส. ธิรทวารณฺติ
อตฺโถ. โอรุทฺธปฏิรฺทฺโธสมิตี อหนฺโต
กตฺวา สมฺนฺตา ปากาเรน รุทฺโธ
ปลาณฺจานํ น ปณฺญาตติ.

กี ปาปี ปกตฺนฺติ กิณฺนุ ไซ มยา
ปาปกมฺมํ ปกตํ. อปีหิตาติ ธิกิตา.

ยถา ทิไซตี ปณฺชฺรปฺกฺขิตฺโต สกฺุณ
วีย. กีมาธิกรณฺนฺติ กี อธิกรณํ กี
การณํ.

จกฺกาภินิหโตตี จกฺเกณ อภินิหโต.

๑. "นครนี้สร้างด้วยเหล็ก มีกำแพง
มั่นคง มี ๔ ประตู ข้าพเจ้าถูกกัก
ถูกขังไว้ (ข้างใน) ข้าพเจ้าทำบาป
อะไรไว้.

๒. ประตูทุกประตูปิดตาย ข้าพเจ้า
ถูกขังไว้เหมือนนก มันเรื่องอะไรกัน
ท่านเทวดา ข้าพเจ้าถูกกักจกร
พัดหัว".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ทพฺพ-
ปกากรั ได้แก่ มีกำแพงมั่นคง. พระบาลี
ว่า ทพฺพโตรณํ ก็มี. อธิบายว่า มีประตู
มั่นคง. คำว่า ถูกกักถูกขังไว้ ความว่า
กั้นไว้ด้วยกำแพงโดยรอบ กักขังไว้ข้างใน
คือ ไม่ปรากฏที่ที่จะหลบหนีออกไปได้.

คำว่า เราทำบาปกรรมอะไรไว้ ความว่า
ข้าพเจ้าทำบาปกรรมอะไรนะ. คำว่า
อปีหิตา ได้แก่ ปิดไว้.

คำว่า เหมือนนก ได้แก่ เหมือนนกถูก
ขังกรง. คำว่า กีมาธิกรณํ ได้แก่
เรื่องอะไร คือ เหตุอะไรกัน.

คำว่า ข้าพเจ้าถูกกักจกรพัดหัว ได้แก่
อันกักจกรกดหัว.

อถสุส เทวราชา การณ์ กเถตุ ลำดับนั้น เพื่อจะบอกเหตุแก่
 ฉ คาถา อภาสิ มิตตวินทุกะนั้น เทวราชได้กล่าว
 ๖ คาถาว่า

๓. "ลหุธา สตสหสุธานี
 อติเรกานิ วีสติ
 อนุกรมุปกานัน ภาตีนัน
 วจัน สุมม นากริ.

๓. "ท่านได้เงินมา มากกว่ายี่สิบแสน
 (๒ ล้าน) มิได้ทำตามคำของญาติ
 ผู้หวังดี เพื่อนเอ๋ย.

๔. ลงซี สมุททำ ปกขนุทิ
 สาคร์ อปุปสิทุธิยั
 จตุพฺภิ อฏฺจชฺฌคมา
 อฏฺจสาภิปิ จ โสฬส.

๔. ท่านเล่นเรือไปยังสาคร คือทะเล
 อันมีคลื่นลมกล้า มีทางสำเร็จน้อย
 ได้พบกับนางเปรต ๔ ตน จาก
 นางเปรต ๔ ตนไป ก็ได้พบกับ
 นางเปรต ๘ ตน จากนางเปรต
 ๘ ตน ก็ได้พบกับนางเปรต
 ๑๖ ตน.

๕. โสฬสากิ จ พตฺตีส
 อตฺริจฺฉัน จกฺกมาสโท
 อิจฺฉาหตฺสฺส โปสฺสฺส
 จกฺกั รมติ มตฺถเก.

๕. จากนางเปรต ๑๖ ตน ก็ได้พบ
 นางเปรต ๓๒ ตน ท่านมีความ
 มั๊กมาก จึงถูกกงจักรกดหัว คนที่
 ถูกความอยากได้กำจัด (ตกอยู่ใต้
 อำนาจความอยาก) กงจักรก็หมุน
 อยู่บนหัว.

๖. อุปริ วิสาลา ทฺพปฺปุรา
 อิจฺฉาวิปตฺติคามินี

๖. ความอยาก ซึ่งจะนำไปสู่ความวิบัติ
 ขยายตัวออกไปเรื่อย ๆ เต็มได้ยาก

เย จ ตํ อนุชิตฺตมนฺติ
เต โหนฺติ จกฺกธาริโน.

คนที่ทำตามความอยากรั้น เรื่อยไป
จะต้องเทินกงจักรไว้บนหัว.

๗. พหุภณฺฑํ อวหาย
มคฺคํ อปฺปปฏิเวกฺขิย
เยสฺส เจตฺตํ อสงฺฆาตํ
เต โหนฺติ จกฺกธาริโน.

๗. ก็ชนเหล่าใด ละทิ้งทรัพย์เป็น
อันมาก ไม่พิจารณาถึงทางไม่
ตรึกตรอง ถึงการกระทำนั้น คน
เหล่านั้น ต้องเทินกงจักรไว้.

๘. กมฺมํ สเมกฺเขยฺย วิปฺลนฺจ โภคํ
อิจฺฉํ น เสเวยฺย อนตฺตสฺสณฺหิตํ
กเรยฺย วากฺยํ อนุกมฺปกาณํ
ตํ ตาทิสํ นาติวตฺเตยฺย จกฺกนฺ"ติ.

๘. คนฉลาด ควรพิจารณาถึงการ
กระทำ และพิจารณาถึงทรัพย์
สมบัติที่จะงอกเงยขึ้น ไม่ควรเห็น
ความอยากได้ ซึ่งไม่ได้ประโยชน์
อะไร ควรทำตามคำของผู้หวังดี
คนเช่นนั้น กงจักรจะไม่มากดหัว
ได้".

ตตฺต ลทฺธา สตสฺสทฺสฺสาณิ
อติเรกาณิ วิสฺตีติ ตฺวํ อุโปสถํ กริตฺวา
มาตุ สนฺติกา สหสฺสํ คเหตุวา โวหารํ
กโรนฺโต สหสฺสญฺจ สตสฺสทฺสฺสาณิ จ
อติเรกาณิ วิสฺตีสหสฺสทฺสฺสาณิ ลภิตฺวา.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ท่านได้
เงินมากกว่ายี่สิบแสน ความว่า ท่าน
ทำอุโบสถแล้วรับเงินพันไปจากสำนักของ
มารดา เมื่อไปทำการค้าขายก็ได้เงินพัน
เงินแสน และเงินมากกว่ายี่สิบแสน.

นากรีติ "เตน ธเนน อสนฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
นาวาย สมฺมทฺทํ ปวิสนฺโต สมฺมทฺท
อาทินนํ กเถตฺวา มาตรา วาริยมาโนปิ
อนุกมฺปกาณํ ภาตึนํ สมฺมวาวจันํ นากริ,

คำว่า ไม่กระทำตาม เทวดาแสดงว่า
"ท่านไม่รู้จักพอด้วยทรัพย์นั้น จึงเล่นเรื่อย
ไปทะเล ถึงแม้มารดาจะบอกถึงอันตราย
ในทะเล แล้วห้ามปรามอยู่ ก็มีได้ทำตาม

อิตฺติโย อติกุमितฺวา อิมํ เปตนครํ
 อาคนฺตฺวา ตสฺส มาตฺรปฺปหารทาน-
 อกฺขลลสฺส นิสฺสนฺนฺเทน อิทํ ขุรจกุกํ
 สมฺปตฺโตสิ. อตฺริจฺจนฺตฺปิ ปาโจ. อตฺร
 อตฺร อิจฺจมาเนติ อตฺถโก. อตฺริจฺจชาติปี
 ปาโจ, อตฺริจฺจายาติ อตฺถโก.

ภมตฺติ ตสฺส เต อิจฺจาทสฺส โปสฺส
 อิทํ จกุกํ มตฺถกํ ปีสฺมานํ อิทานิ
 กุมฺภการจกุกํ วิย มตฺถเก ภมตฺติ
 อตฺถโก.

เย ๑ ตํ อนุคิฑฺฒนฺตฺติ ตณฺหา
 นามเสสา คจฺจนฺตฺติ อฺปรุปริ วิสาลา
 โหติ, สมฺพุโท วิย พุปฺปฺรา, ฐาปํ
 ตสฺส ตสฺส อิจฺจนฺอิจฺจาย วิปตฺติคามินี,
 ตํ เอวรูปี ตณฺหํ เย อนุคิฑฺฒนฺตฺติ
 คิฑฺธา คชิตา หุตฺวา ปฺนปฺนํ
 อลฺลียนฺตฺติ.

อย่างนี้ว่า “เราจะต้องได้ในเรื่องนี้มากกว่า
 นี้” แล้วก็ผ่านผู้หญิง ๓๒ คนไปเสีย
 เพราะอุโบสถกรรมนั้นสิ้นไปแล้ว จึงมา
 ถึงเมืองเปรตนี้แล้ว ได้รับกงจักรอัน
 คมกริบนี้ เพราะผลของอกุศลที่มีตต-
 วินทูกะทำร้ายมารดา. พระบาลีว่า
 อตฺริจฺจํ ก็มี. แปลว่า ปรารถนาอยู่ใน
 สิ่งนั้น ๆ. พระบาลีว่า อตฺริจฺจา ก็มี,
 แปลว่า ด้วยความปรารถนาในสิ่งนั้น.

คำว่า หมุน ความว่า กงจักรนี้จะบด
 กระหม่อม หมุนบนกระหม่อมของท่านผู้
 เป็นคนที่ตกอยู่ในอำนาจความอยากได้นั้น
 เหมือนกับแป้นสำหรับปั่นหม้อที่หมุนไป.

คำว่า ก็คนที่ทำตามความอยากนั้น
 ความว่า ขึ้นชื่อว่า ตัณหาเมื่อดำเนินไป
 ย่อมขยายตัวออกเรื่อย ๆ, จะให้เต็ม
 ได้ยากเหมือนทะเล, เป็นสิ่งพาไปสู่ความ
 วิบัติ เพราะความต้องการที่ปรารถนา
 สิ่งนั้น ๆ ในอารมณ์ที่มีรูปเป็นต้น,
 คนเหล่าใด ติดตัณหาที่มีลักษณะเช่นนั้น
 คือ โลภอยู่ เป็นผู้ติด ได้แก่ ช้องอยู่
 บ่อย ๆ.

อตฺถโถ.

ตํ สุตฺวา มิตฺตวินฺทโก "อิมินา
เทวปฺตุเตน มยา กตกมฺมํ ตตฺตโต
ธมฺมํ, อโย มโยหิ ปจฺจนปฺปมาณวี
ชานิสฺสฺสตี, ปุจฺจามิ นนฺ"ติ จินฺตเตตฺวา
นวมํ คาถมาห

๙. "กิว จิรํ นุ เม ยกุช
จกุกํ สิริสฺสิ จสฺสตี
กตติ วสฺสสทสฺसानิ
ตํ เม อกุชฺชาหิ ปุจฺจติโต"ติ.

อตฺถสฺส กเถนฺโต มหาสฺตฺโต ทสมํ
คาถมาห

๑๐. "อตฺติสโร อจฺจสโร"^๑
มิตฺตวินฺทุ สฺสฺสเนหิ เม
จกุกนฺเต สิริสฺสมิวาทุหํ
น ตฺว"^๒ สีวํ ปโมกุชฺสี"ติ.

คนชนิดนั้น. พระบาลีเป็น นาติวตฺเตติ
ก็มี. อธิบายว่า จะไม่กดหัว.

มิตตวินทุก็ได้ฟังคำนั้น แล้วคิด
ว่า "เทพบุตรองค์นี้รู้กรรมที่เราทำแน่,
เทพบุตรองค์นี้คงรู้กำหนดที่เราจะรับกรรม,
เราจะถามท่านดู" จึงกล่าวคาถาที่ ๙ ว่า

๙. "ท่านเทวดา กงจักรจะตั้งอยู่บน
ศิระษะข้าพเจ้า นานสักเท่าไรนะ ถึง
ก็พันปี ท่านถูกข้าพเจ้าถามแล้ว
โปรดบอกความข้อนั้น แก่ข้าพเจ้า
ด้วย".

ขณะนั้น พระมหาสัตว์เมื่อจะบอก
แก่เขา จึงกล่าวคาถาที่ ๑๐ ว่า

๑๐. "มิตตวินทุจะเอ๋ย จงฟังเราไว้ ท่าน
ไปไกลมาก ไปไกลเหลือเกิน
กงจักร จะหมุนอยู่บนศิระษะท่าน
ท่านมีชีวิตอยู่ ก็จะไม่ปล่อยกงจักร
นั้น".

^๑ จ. ม. ปุจฺจสโร.

^๒ จ. ม. น ตํ.

ตตฺถ อติสโรติ อติสรีติปิ อติสโร,
อติสริสฺสตีติปิ อติสโร. อจฺจสโรติ
ตสฺเสว เววจฺนํ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า อติสโร
มีวิเคราะห์ (เป็น ๒ นัย) คือว่า ท่านเป็น
ผู้ไปไกลมากเป็นปกติ ฉะนั้นจึงชื่อว่า
อติสโร, อีกนัยหนึ่งว่า ท่านจะต้องไปไกล
มาก ฉะนั้นจึงชื่อว่า อติสโร. คำว่า
อจฺจสโร เป็นไวพจน์ของ อติสโร นั่นเอง.

อิทํ วุตฺตํ โหติ "อมฺโห มิตฺตวินฺทก
สุณฺเหหิ เม วจฺนํ, ตฺวํ หิ อติทารุณสฺส
กมฺมสฺส กตตฺตา อติสโร, ตสฺส ปน
น สกฺกา วสฺสคฺคณนาย วิปากํ
สญฺญาเปตฺตุนฺติ อปริมาณํ อติมหนฺตํ
วิปากทฺทกฺขํ สริสฺสสฺสิ ปฏฺิพฺทฺขิสฺสสฺสิติ จ
อติสโร. เตน เต เอตฺตกาณิ
'วสฺสสทฺสสาณิ วสฺสสทฺสทฺสสาณิ"ติ วุตฺตํ
น สกฺโกมิ.

พระมหาสัตว์อธิบายความไว้ดังนี้ "พอ
มิตตวินทกะ จงฟังคำเราไว้, อนึ่ง
ท่านเองเป็นผู้ไปไกลมาก เพราะได้กระทำ
กรรมอันร้ายแรงยิ่งไว้, จึงไม่อาจที่จะ
กำหนดวิบากของกรรมนั้น ด้วยการนับ
เป็นปีได้ ฉะนั้น ท่านจะต้องไป คือ รับ
วิบากทุกข์อันใหญ่ยิ่งหาประมาณมิได้
ฉะนั้นท่านจึงชื่อว่า อติสโร (จะต้องไป
รับทุกข์นานเหลือเกิน). ฉะนั้น เราจึงไม่
อาจบอกท่านได้ว่า 'ประมาณก็พันปี
ก็แสนปี'".

สิรฺสมิมาวิทฺถนฺติ ยํ ปน เต อิทํ
จกฺกํ สิรฺสมิ อวิทฺถํ กุมฺภการจกฺกมิว
ภมฺติ. น ตฺวํ สิวํ ปโมกฺขสฺสิติ ตํ ตฺวํ
ยาว เต กมฺมวิปากํ^๑ น ชียติ, ตาว
ชีวมาโน น โมกฺขสฺสิ. กมฺมวิปากเ ปน

คำว่า กงจักรหมุนบนศีระชะ ความว่า
กงจักรนี้ใดจะหมุน คือหมุนเหมือน
แป้นกลมสำหรับปั้นหม้อของช่างหม้ออยู่
บนศีระชะของท่าน. คำว่า ท่านเมื่อ
ยังมีชีวิตอยู่ จักไม่ปล่อยกงจักรนั้น

พระธรรมปิฎก ป.พ.ด.๑๕-๑๔

^๑ อ. ม. กมฺมวิปากโก.

ซีเณ อิทํ จกฺกํ ปหาย ยถากมฺมํ
คมิสฺสุสสีติ.

ที่วิบากของกรรมของท่านยังไม่สิ้นเพียงใด ท่านก็ยังมีชีวิตอยู่ไม่พ้นไปได้เพียงนั้น, แต่เมื่อวิบากของกรรมสิ้นไปแล้ว กงจักรนั้นก็จะต้องทิ้งไปตามยถากรรม.

อิทํ วตุวา เทวปฺตุโต อุตฺตโน^๑
เทววิมานเมว คโต อิตโรปี มหาทฺกขฺ
ปฺปฏิปชฺชติ.

เทพบุตรครั้งกล่าวคำนี้แล้ว ก็กลับยังเทพวิมานของตนตามเดิม ส่วนมิตตวินทุกะก็ต้องรับทุกข์อย่างมหันต์.

สตุถา อิมิ ฐมฺมเทสนํ อahrtiva
ชาตกํ สโมธานะสิ "ตทา มิตฺตวินทฺโก
อຍံ ทုพฺพจกฺกิขุ อโหสิ, เทวราชา ปน
อหเมวา"ติ.

ครั้งพระศาสดาทรงนำพระธรรมเทศนานี้มาแล้ว ทรงประชุมชาดกว่า "มิตตวินทุกะในครั้งนั้น คือภิกษุว่ายากสอนยากนี้, ส่วนเทวราชาคือเวรตถาคตแล".

จตุทวารชาตกถนุณฺณา ปจฺมา.

พรรณนาจตุทวารชาดก ที่ ๑ จบ.

^๑ ฉ. เทวภูษานเมว.

๒. กณฺหฺพาทก (๔๕๐)

๑๑. "กโณฺห วตายํ ปุริโส
กณฺหํ ภูณฺชติ โภชนํ
กณฺเห ภูมิปปเทสสุมี
น มยฺหํ มนโส ปิโย.
๑๒. น กโณฺห ตปสา โหติ
อนฺโตสโร หิ พุราหฺมณ
ยสุมี ปาปานิ กมฺมานิ
ส เว กโณฺห สุขุมฺปติ.
๑๓. เอตสุมี เต สฺลปิเต
ปฏิรูเป สุภาสิต
วริ พุราหฺมณ เต ทมฺมิ
ยงฺกิญฺจิ มนสิจฺจสิ.
๑๔. วรณฺจ เม อโท สกฺก
สพฺพภูตानมิสฺสร
สุนิโกธํ สุนิทฺทิสํ
นิลุโลภํ วุตฺติมตฺตโน
นิเสนหฺมภิกฺขวามิ
เอเต เม จตุโร วเร.

๒. กัณฺหฺพาทก (๔๕๐)

๑๑. "บุรุษนี้ช่างด่าจริงหนอ บริโภค
โภชนะก็ด่า อยู่ในภุมิประเทศก็ด่า
ไม่เป็นที่ชอบใจของเราเลย.
๑๒. คนไม่ชื่อว่าเป็นคนด่า เพราะตบะ
เพราะคนที่มีแก่นสารภายใน จึง
ชื่อว่า พราหมณ์ ผู้ใดมีบาปกรรม
ผู้นั้นแหละ ชื่อว่า เป็นคนด่านะ
ท้าวสุชัมบดี.
๑๓. ข้าแต่พราหมณ์ คำนี้ท่านกล่าวดี
แล้ว สมควรเป็นสุภาษิต ข้าพเจ้า
จะให้พรแก่ท่านอย่างหนึ่ง ตาม
แต่ใจท่านปรารถนา.
๑๔. ท้าวสักกเทวราชผู้เป็นใหญ่กว่าภูต
ทั้งปวง ถ้าจะโปรดประทานพรแก่
อาตมา อาตมาปรารถนาให้ความ
ประพฤติของตน อย่าให้มี
ความโกรธ อย่าให้มีโทสะ อย่าให้มี
ความโลภ อย่าให้มีคติเนหา
ขอพระองค์ ทรงโปรดประทานพร
ทั้ง ๔ ประการนี้แก่อาตมาเถิด.

๑๕. กีนุ โข โภเช วา โทเส วา
โลภ เสฺนเหว พุราหุมน
อาทีนํว สมฺปสฺสสสิ
ตํเม อุกฺขาหิ ปุจฺฉิตฺโต.
๑๕. ข้าแต่พราหมณ์ ท่านเห็นโทษอะไร
ในความโกรธ ในโทสะ ในโลภะ
ในสึเนหา ท่านถูกข้าพเจ้าถาม
จึงบอกข้อความนั้นแก่ข้าพเจ้า.
๑๖. อปฺโป หุตฺวา พหุ โหติ
วฑฺฒเต ไส อชนฺฺติไซ
อาสงฺฺคิ พหุปายาไส
ตสฺมา โกรํ น โรจเย.
๑๖. ความโกรธ เกิดจากความไม่อดทน
ตอนแรกมีเพียงเล็กน้อย ภายหลัง
มีมากเจริญขึ้นโดยลำดับ ความ-
โกรธมีความเกี่ยวข้อง มีความ
คับแค้นมาก เพราะฉะนั้น อาตมา
จึงไม่ชอบใจความโกรธ.
๑๗. ทฺฏฺฐสฺส ผรฺุสา วาจา
ปรามาไส อนนฺฺตรา
ตโต ปาณิ ตโต ทณฺฺโท
สตุถสฺส ปรมมา คติ
โทโส โภธสมฺภูจฺาโน
ตสฺมา โทสํ น โรจเย.
๑๗. วาจาของผู้ประกอบด้วยโทสะ เป็น
วาจาหยาบ ถัดจากนั้นก็เกิดการ
ผลักไล่กัน ต่อจากนั้นก็ใช้มือ
ชกต่อยกัน ต่อไปก็หิบบไม่เข้าหุบตี
กัน จนถึงจับศัสตราเข้าฟันแทงกัน
เป็นที่สุด โทสะเกิดแต่ความโกรธ
เป็นสมุฏฐาน เพราะฉะนั้น อาตมา
จึงไม่ชอบใจโทสะ.
๑๘. อาโลปฺสาหสาการา
นิกฺติ วณฺฺจนานิ จ
ทิสฺสนฺฺติ โลกธมฺเมสุ
ตสฺมา โลกํ น โรจเย.
๑๘. ความโลภเป็นอาการ แห่งการปล้น
และการข่มขู่ การขู่โกง และการ
ล่อลวง บาปธรรมทั้งหลายนี้
ปรากฏในเพราะโลภธรรม เพราะ

๑๙. เสนุหงคนฤติตา คนุถา
 เสนุติ มโนมยา ปุณ
 เต ภูสิ อุตตาเปนุติ
 ตสุมา เสนุหิ น โรจเย"ติ.

๒๐. เอตสุมี เต สุลปิเต
 ปฏฐิรเป สุภาสิต
 วริ พุราหุมน เต ทมุมิ
 ยงกิลุจิ มนสิจฺจสิ.

๒๑. วรณฺเจ เม อโท สกุก
 สพฺพภูตานิสมุสร
 อรณฺเบ เม วิหฺรโต
 นิจฺจํ เอกวิหฺริโน
 อาพาธา น อูปฺชเชยฺยํ
 อนฺตรายกรา ภูสา.

ฉะนั้น อาตมาจึงไม่ชอบใจ
 ความโลภ.

๑๙. กิเลสเครื่องร้อยรัด มีความสineหา
 ผูกมัดเข้าอีก เป็นของสำเร็จด้วยใจ
 นอนเนื่องอยู่ในอารมณ์เป็นอันมาก
 กิเลสเครื่องร้อยรัดเหล่านั้น ย่อม
 ทำให้บุคคลเดือดร้อนยิ่งนัก เพราะ
 ฉะนั้น อาตมาจึงไม่ชอบใจความ
 สineหา.

๒๐. ข้าแต่พรหมณ์ คำนี้ท่านกล่าว
 ดีแล้ว สมควรเป็นสุภาสิต ข้าพเจ้า
 จะให้พรแก่ท่านอย่างหนึ่ง ตามแต่
 ใจท่านปรารถนา.

๒๑. ดูกรท้าวสักกะ ผู้เป็นใหญ่กว่าภูต
 ทั้งปวง ถ้าจะไปรดประทานพรแก่
 อาตมา ขออย่าให้ความเจ็บป่วย
 อันเป็นของร้ายแรง ซึ่งจะทำ
 อันตรายได้ เกิดขึ้นแก่อาตมาผู้อยู่
 ในป่า อยู่ลำพังผู้เดียวเนื่องนิศย์
 เลย.

๒๒. เอตสุมี เต สุลปีเต
 ปฏีรูเป สุภาสิตเต
 วรํ พุราหุมน เต ทมมิ
 ยงฺกิญฺจิจิ มนสิจฺจสิ.

๒๓. วรณฺเจ เม อโท สกุก
 สพุพฺภูตานิสุสร
 น มโน วา สรีริ วา
 มจฺกฺเต สกุก กสฺสจฺจ
 กทาจิ อฺปฺหณฺณเถ
 เอตํ สกุก วรํ เทหิ"ติ.

กณฺหาชาดกํ ทฺติยํ.

๒๒. ข้าแต่พราหมณ์ คำนี้ท่านกล่าว
 ดีแล้ว สมควรเป็นสุภาสิต ข้าพเจ้า
 จะให้พรแก่ท่านอย่างหนึ่ง ตาม
 แต่ใจท่านปรารถนา.

๒๓. ดูกรท้าวสักกะ ผู้เป็นใหญ่กว่าภูต
 ทั้งปวง ถ้าจะโปรดประทานพรแก่
 อาตมา ขออย่าให้ใจหรือร่างกาย
 กระทบกระทั้งท้าวสักกะ องค์ใด ๆ
 เพราะอาตมาเป็นเหตุ ไม่ว่าจะในกาล
 ไหน ๆ ข้าแต่ท้าวสักกะพระองค์
 โปรดประทานพรนี้เถิด".

กัณหาชาดก ที่ ๒.

๒. กณฺหฺพาทกถณฺณนา
(๔๕๐)

กณฺโห วตายํ ปุริโสติ อิทํ
สตถุตา กปิลวตฺถุ อุนิสฺสสาย นิโครธา-
รามะ วิหฺรนฺโต สิตปาตฺกมฺมํ อารพฺภา
กเถสิ.

ตทา กิร สตถุตา สายณฺหสมเย
นิโครธารามะ ภิกฺขุสํฆปริวฺโต ชงฺขมิหฺวาริ
อนฺจกมฺนฺโต อณฺนตฺรสมิ ปทฺเส
สิตปาตฺกมฺมํ อกาสิ. อานนฺทตฺเถโร
“โก นฺ โข เหตุ, โก ปจฺจโย ภควฺโต
สิตปาตฺกมฺมาย, น อเหตุ ตถาคตา
สิตํ ปาตฺกโรนฺติ, ปุจฺฉิสฺสสามิ ตาวา”ติ
อณฺชสิ ปคฺคยฺห สิตการณิ ปุจฺฉิ.
อถสฺส สตถุตา “ภูตฺปุพฺพิ อานนฺท
กโณห นาม อิสฺสิ อโหสิ, โส อิมสฺสมิ
ภูมิปปทฺเส วิหาสิ ฉายี ฉานรฺโต,
ตสฺส สิลเตเชน สกฺกสฺส ภวนิ กมฺปิ”ติ
สิตการณิ วตฺวา ตสฺส วตฺถุโน
อปากฺกตฺตา เถเรน ยาจิโต อตีตํ
อาหริ

๒. พรรณนากัณหาตก
(๔๕๐)

พระศาสดา เมื่อทรงเข้าไปอาศัย
พระนครกบิลพัสดุ์ ประทับอยู่ ณ
นิโครธาราม ทรงปรารภการแยมั้มให้
ปรากฏ ตรัสพระธรรมเทศานี้ว่า บุรุษ
คนนี้ช่างดำจริงหนอ ดังนี้ เป็นต้น.

เล่ากันมาว่า สมัยนั้นพระศาสดา
ทรงมีภิกษุสงฆ์แวดล้อม เสด็จจงกรมไป
ตามลำดับในนิโครธาราม ในเวลาเย็น
ได้ทรงทำการแยมั้มพระโอบุชฺฐีให้ปรากฏ ณ
สถานที่แห่งหนึ่ง. พระอานนทเถระคิดว่า
“อะไรเป็นเหตุ, อะไรเป็นปัจจัยให้ทำการ
แยมั้มพระโอบุชฺฐีให้ปรากฏของพระผู้มีพระ-
ภาคหนอ, พระตถาคตไม่ทรงทำการแยมั้ม
พระโอบุชฺฐีโดยปราศจากเหตุ, เราจัก
ทูลถามดูก่อน” ประคองอัญชลี ทูลถาม
ถึงเหตุแห่งการแยมั้มพระโอบุชฺฐี. ครั้งนั้น
พระศาสดาตรัสเหตุแห่งการแยมั้มพระโอบุชฺฐี
แก่พระอานนทเถระว่า “ดูกรอานนท
เรื่องเคยมีมาแล้ว ได้มีฤาษีชื่อว่า กัณหะ,
ฤาษีนั้นสำเร็จฌาน ยินดีในฌาน อยู่ใน
ภูมิประเทศนี้, ด้วยเดชแห่งศีลของฤาษี

นั้น ภาพของท้าวสักกเทวราชถึงการ
สิ้นสะเทือนหวั่นไหว” เพราะเรื่องนั้นยังไม่
เปิดเผย อันพระเถระทูลอาราธนาแล้ว
จึงทรงนำอดีตนิทานมาตรัสว่า

อดีตเต พาราณสีย์ พุระหมุตตเต
ราชู การเนเต พาราณสีย์ เอเกน
อสีตีโกฏวิภาเวน อปุตตะเกน พุระหมณเณ
สีลล์ สมายิตวา ปุตเต ปตติเต
โพธิสตโต ตสฺส พุระหมณียา กุจฺฉิมิ
นิพฺพุตติ. กภาพณฺณตฺตา ปนสฺส
นามคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺค
นามํ กรีสุ. โส โสฬสวสุสกาเล
มณิปฺปฺปมา วีย โสภคคฺคฺคฺคฺคฺคฺค
ปิตรา สีปฺปคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺค
ตกฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺค
ปจฺจาคจฺฉิ. อถ นํ ปิตา อนุรฺร
ทาเรน สํโยเชสิ. โส อปรภาเค
มาตาปีตุนํ อจฺจเย สพฺพํ อีสฺสร
ปฺปฺปชฺชติ.

ในอดีตกาล เมื่อพระเจ้าพรหมทัต
เสวยราชย์ ณ พระนครพาราณสี เมื่อ
พราหมณ์คนหนึ่ง มีทรัพย์สมบัติถึง ๔๐
โกฏิ ไม่มีบุตรจึงสมาทานศีล ปรรณนา
บุตร พระโพธิสัตว์บังเกิดในท้องของ
นางพราหมณีของเธอ. อนึ่ง เพราะ
พระโพธิสัตว์กุมารนั้นมีผิวดำ ในวันตั้งชื่อ
ท่านมารดาบิดาจึงตั้งชื่อว่า “กัณ्हกุมาร”.
ในกาลที่มีอายุได้ ๑๖ ปี กัณ्हกุมารนั้น
มีความงามเลอเลิศดุจดังรูปหล่อด้วยแก้ว
บิดาส่งไปเรียนศิลปศาสตร์ ครั้นเรียน
ศิลปศาสตร์ทั้งปวง ในกรุงตักกสิลา
จบแล้ว ก็เดินทางกลับเมือง. ครั้งนั้น
บิดาผูกพันกัณ्हกุมาร ด้วยภรรยา
คู่ควรกัน. ต่อมาเมื่อมารดาบิดาล่วงลับ
ไปแล้ว กัณ्हกุมารนั้นจึงจัดการความ
เป็นใหญ่ทั้งหมด.

อถกทิวาลํ รตนโกฏฐาคารานิ วิโลเกตวา
วรปลลฺงกมชฺชคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺคฺค

อยู่มาวันหนึ่ง กัณ्हกุมารตรวจดูเรือนคลัง
รัตนะ นั่งท่ามกลางบัลลังก์ประเสริฐ

อาหาราเปตวา “เอตตักั ธนั อสุเกนาปิ
 อปุปาทิตั, เอตตักั ธนั อสุเกนา”ติ
 ปุพฺพพณาสีหิ สุวณฺณปญฺญ ลิกฺขิตานิ
 อกฺขรานิ ทิสฺสุวา จินฺนเตสิ “เยหิ อิมั
 ธนั อปุปาทิตั, เต น ปญฺญาเยนฺติ,
 ธนเมว ปญฺญาเยติ, เอโกปิ อิมั ธนั
 คเหตุวา คโต นาม นาโหสิ,^๑ น ไช
 ปน สกฺกา ธนฺนาณฺทิกั พนฺธิตฺวา
 ปรโลกั เนตฺติ ปญฺจเวรานั สาธารณ-
 ภาเวน หิ อสารถฺสฺส ธนฺสฺส ทานั
 สาโร, พนฺธุโรคฺสาธาณฺภาเวน อสารถฺสฺส
 กายสฺส สีลวณฺเตสฺส อภิวาทนาทิกมฺมั
 สาโร, อนิจฺจาภิภูตสฺส^๒ อสารถฺสฺส
 ชีวิตสฺส อนิจฺจาภิวเสน วิปฺสฺสนาโยโค
 สาโร, ตสฺมา อสارهหิ โภเคหิ
 สารถฺคฺคณฺตตฺถั ทานั ทสฺสามิ”ติ.

ให้นำแผ่นทองคำมาดู เห็นตัวอักษรที่
 พวกญาติก่อน ๆ เขียนไว้ในแผ่นทองคำ
 ว่า “ญาติที่ชื่อนั้นทำทรัพย์มีประมาณถึง
 เพียงนี้ให้เกิดขึ้น, ญาติคนโน้นทำทรัพย์มี
 ประมาณถึงเพียงนี้ให้เกิดขึ้น” คิดว่า
 “ญาติเหล่าใดทำทรัพย์นี้ให้เกิดขึ้นแล้ว,
 ญาติเหล่านั้นหาปรากฏไม่ (ไม่มีชีวิตอยู่),
 ปรากฏอยู่แต่ทรัพย์เท่านั้น, ญาติแม้สัก
 คนหนึ่ง ชื่อว่า ถือเอาทรัพย์ไปด้วย
 ก็มิได้มี, อนึ่ง ใคร ๆ ไม่สามารถผูกห่อ
 ทรัพย์นำไปยังปรโลกได้เลย แท้จริง การ
 ให้ทรัพย์ซึ่งไร้สาระ โดยเป็นของทั่วไปแก่
 คนมีเวร ๕ จำพวก จัดเป็นสิ่งที่ไร้สาระ,
 กรรมมีการกราบไหว้เป็นต้นในผู้มีศีล จัด
 เป็นสิ่งมีสาระประโยชน์ของกายที่ไร้สาระ
 เพราะเป็นของทั่วไปแก่โรคเป็นอันมาก,
 ความเพียรในวิปัสสนาด้วยอำนาจแห่ง
 ไตรลักษณ์ มีความไม่เที่ยงเป็นต้น
 จัดเป็นสิ่งมีสาระประโยชน์แก่ชีวิต ซึ่ง
 ไร้สาระ ซึ่งถูกความไม่เที่ยงเป็นต้น
 ครอบงำไว้, เพราะฉะนั้น เราจักให้ทาน

^๑ ฉ. ม. น. ทิสฺสุติ.

^๒ ฉ. ม. อนิจฺจาภิภูตภาเวน.

โส อาสนา วุฏฐาย ญญโธ
 สนฺตึกั คณฺตุวา ราชานั อานุจฺฉิตฺวา
 มหาทานั ปวตฺตเสสิ. ยาว สตฺตมา
 ทิวสา ธนั อปริกฺขิยมานั ทิสฺวา "กั
 เม ธเนน, ยาว มั ชรา นาภิภวติ,
 ดาวเทว ปพฺพชิตฺวา อภิณฺญา จ
 สมาปตฺติโย จ นิพฺพตฺเตตฺวา
 พรหมโลกปรายโน ภวิสฺสามิ"ติ จินฺตฺตฺวา
 เคเห สพฺพทวารานิ วิวราเปตฺวา "ทินฺนั
 เม, หรณฺตุ"ติ อสฺสึจึ วีย ชิคฺคฺจณฺโธ
 วตฺตุกาเม ปหาย ตสฺส มหาชนสฺส
 โรทฺนตสฺส ปรีเทวนตฺสเสว นครา
 นิคมิตฺวา หิมวณฺตปฺปเทสั ปวิสิตฺวา
 อีสิปฺพพฺพชฺชั ปพฺพชิตฺวา อตฺตโน
 วสนฺตฺถาย รมณียั ภูมิกาคั โอลเเกตฺวา
 อิมั จานั ปตฺวา "อิธ วสิสฺสามิ"ติ
 เอกั อินฺทวารุณฺธิรุกฺขั โคจรคามั กตฺวา
 อธิญฺจาย ตสฺเสว รุกฺขสฺส มูเล วิหาสิ,
 คามนฺตเสนาสนัน ปหาย อารญฺญโก
 อโหสิ, ปณฺณสาลั อกตฺวา รุกฺขมูลิก
 อโหสิ, อพฺโปกาสิก โนสชฺชิก, สเจ
 นิปฺชฺชิตฺกาโม, นิปฺชฺชติ, ภูมียเวย

เพื่อต้องการถือเอาสิ่งมีสารประโยชน์จาก
 โภคทรัพย์อันไร้สารประโยชน์".

กัณ्हุมารนั้น ลุกจากที่นั้งไปไปยัง
 ราชสำนัก กราบพูลลาพระราชบิดาเพ็ญ-
 ทานครั้งใหญ่. จนถึงวันที่ ๗ ก็ยังเห็น
 ทรัพย์ไม่หมดสิ้นไป คิดว่า "ทรัพย์จะมี
 ประโยชน์อะไรแก่เรา, ตราบใด ความแก่
 ยังไม่ครอบงำอายีเรา, ตราบนั้น เราจัก
 บวชทันที บำเพ็ญอภิญญา และสมาบัติ
 ให้เกิดขึ้น จักเกิดในพรหมโลกภายนอก"
 ให้เปิดประตูเรือนทั้งหมด กล่าวว่า "เรา
 ให้แล้ว, ประชาชนทั้งหลายจงนำไป"
 รังเกียจดุจของไม่สะอาด ละวัดตุกาม
 ทั้งหลาย เมื่อมหาชนกำลังร้องให้คร่ำ-
 ครวญอยู่ ออกจากพระนครเข้าไปยัง
 หิมวันตประเทศ บวชเป็นฤๅษี เลือกหา
 ภูมิกาคที่รื่นรมย์ใจเพื่อเป็นที่ของตน จนลุ
 ถึงสถานที่นี้ ตกลงใจว่า "เราจักอยู่ใน
 ที่นี้ละ" อธิษฐานกระทำความตั้งร้านให้
 เป็นโคจรคาม (หมู่บ้านที่เกี่ยวไปหา
 อาหาร) อยู่ที่โคนต้นไม้ที่นั่นนั่นเอง, ละ
 เสนาสนะชายบ้าน ถือการอยู่ป่าเป็นวัตร,
 ไม่ยอมสร้างบรรณศาลา ถือการอยู่โคน
 ต้นไม้เป็นวัตร, ถือการอยู่กลางแจ้ง ถือ

นิปชฺชติ, ทนฺตมุสฺสลิโก หุตฺวา
อนคฺคิปกฺกเมว ชาทติ, ฤสปริกฺขิตฺตํ
กิณฺจึ น ชาทติ, เอกทิวเส เอกวารเมว
ชาทติเยว เอกาสนิโก อโหสิ, ฉมายํ
ปจฺจวีอาปเตชวายุสโม หุตฺวา เอเต
เอตฺตเก ฐตฺงคฺคฺเณ สมหาทย วตฺตติ.

การนั่งเป็นวัตร, ถ้าปรารถนาจะนอน,
กินนอน, และนอนบนพื้นดินเท่านั้น, ถือ
การใช้พื้นแทนสากตำข้าว กินแต่ของที่
ไม่สุกด้วยไฟเท่านั้น, ไม่ยอมกินอะไรที่
หุ้มด้วยแกลบ, วันหนึ่งกินอาหารเพียง
ครั้งเดียวเท่านั้น ถือการบริโภคอาหาร
มือเดียว, เสมอเหมือนกับดิน น้ำ ไฟ
ลม สมาทานประพตฺติฐตฺงคฺคฺเณเหล่านั้น
ถึงเพียงนี้ บนพื้นดิน.

อิมสฺมี กิร ชาตเก โพรสิสฺตฺโต
ปรมปฺปิจฺฉิ อโหสิ. โส นจิรสฺเสว
อภิณฺฎา จ ส มาปตฺติโย จ
นิพฺพตฺเตตฺวา ฌานกิพฺปี กิพฺนุโต ตตฺถเว
วสฺติ. ผลาผลตฺถปิ อณฺฎตฺถ น
คฺจฺฉติ, รุกฺขสฺส ผลิตกาเล ผลํ ชาทติ,
ปฺปฺพิตกาเล ปฺปฺปํ ชาทติ, สปตฺตกาเล
ปตฺตานิ ชาทติ นิปฺตตฺตกาเล ปปฺปฏิกํ
ชาทติ. เอวํ ปรมสฺนุตฺถุจฺฉิ หุตฺวา
อิมสฺมี จาเน จิรํ วสิ.

เล่ากันว่า ในชาดกเรื่องนี้ พระโพธิสัตว์
มักน้อยอย่างยิ่งवाद. ไม่นานเลยพระ
โพธิสัตว์ก็บำเพ็ญอภิณฺฎาและสมาบัติให้
เกิดขึ้น เล่นฌานกิพฺปาอยู่ ณ ที่นั้นนั่นเอง.
ไม่ไปหาผลไม้ใหญ่่น้อยในที่อื่น, ในเวลา
ที่ต้นไม้ออกผลก็กินผล, ในเวลาที่ต้นไม้ออก
ผลดอกก็กินดอก, ในเวลาต้นไม้ออกใบ
ก็กินใบ ในเวลาต้นผลัดใบก็กินเปลือกไม้.
พระโพธิสัตว์เป็นผู้สันโดษอย่างยิ่งอยู่ ณ
ที่นี้สิ้นกาลนาน ด้วยประการฉะนี้.

โส เอกทิวสํ ปุพฺพณฺุสมเย
ตสฺส รุกฺขสฺส ปกฺกานิ ผลานิ คณฺุหิ,
คณฺุหนฺุโต ปน โลกฺปฺปจาเรน อญฺุจาย
อณฺุณสฺมี ปเทเส น คณฺุหติ,

อยู่มาวันหนึ่ง เวลาเย็นพระโพธิสัตว์
นั้น เก็บผลไม้สุกของต้นไม้นั้น, ก็เมื่อจะ
เก็บไม่ลุกขึ้นเก็บในสถานที่อื่น ด้วย
มารยาทที่ไม่เรียบร้อย, นั่งอยู่ตามเดิม

ยถานิสฺสนฺโนว หตฺถิ ปสาเรตฺวา
 หตฺถปาสฺสวเน จิตานิ ผลานิ สํหริติ,
 เตสุปี มนาปามนาปี อวิจินฺตฺวา
 สมฺปตฺตสมฺปตฺตเมว คณฺหติ, เอวํ
 ปรมสฺนตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 ปณฺฑิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 ปณฺฑิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 ตํ กิร สกฺกสฺส อายุกฺขเยน วา
 อญฺหํ โหติ, ปุณฺณกฺขเยน วา,
 อญฺญสฺสํ วา มหानุภาเว สตฺเต ตํ
 จานํ ปตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 มหิตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 อญฺหํ อโหสิ.

สกฺโก "โก นุ โข มํ จานา
 จาเวตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 ปเทเส วสนฺตํ กณฺหํ อสิ รุกฺขผลานิ
 อฺจฺจินฺนตํ ทิสฺวา จินฺนเตสิ "อโย อสิ
 ไชเรตฺตฺตฺตฺตฺตฺตฺต
 สีนฺนาทํ นทาเปตฺตฺตฺต
 วเรน สนฺตฺตฺตฺตฺต
 กตฺตฺตฺตฺตฺต
 อานุภาเวเน สีนํ โอตฺตฺตฺต
 รุกฺขมฺมุเล ตสฺส ปญฺจิปสฺสเส จตฺตฺต

นั่นเอง ยืนมือออกไปหยิบรวบรวมเอาผลไม้
 ที่อยู่ในชวงแขน, แม้ในผลไม้เหล่านั้นก็ไม่
 คัดเลือกผลที่ถูกต้องและไม่ถูกต้อง เก็บเอา
 ผลไม้ที่มีอยู่ใกล้ ๆ, ด้วยเดชแห่งศีลของ
 ท่าน ผู้มีความสันโดษอย่างยิ่งอย่างนี้
 พระที่นั่งอันเป็นศิลาที่มีประหนึ่งสีผ้ากัมพล
 เหลืองของท้าวสักกเทวราช แสดงอาการ
 ร้อน. อีกประการหนึ่ง ทราบว่า บัณฑิต
 กัมพลศิลาอาสน์นั้น จะเป็นของร้อน
 เพราะการสิ้นอายุของท้าวสักกเทวราช,
 หรือเพราะสิ้นบุญ, หรือเมื่อสัตว์อื่นผู้มี
 อานุภาพมากปรารภณาสถานที่นั้น, หรือ
 เป็นของร้อน ด้วยเดชแห่งศีลของสมณ
 พราหมณ์ ผู้ตั้งอยู่ในธรรมผู้มีฤทธิ์มาก.

ท้าวสักกเทวราชใคร่ครวญดูว่า "ใครหนอ
 ต้องการจะให้เราเคลื่อนย้ายไปจากสถานที่"
 ทอดพระเนตรเห็นฤๅษีนามว่ากัณณะ อยู่ใน
 ในประเทศนี้ กำลังเก็บผลไม้อยู่ ดำริว่า
 "ฤๅษีตนนี้มีตบะกล้าแข็ง ปรารถนาอินทรีย์
 ได้อย่างยอดเยี่ยม, เราจักให้บันลือ
 สีนนาทนต์ด้วยธรรมกถา ฟังเหตุที่ดีแล้ว
 ให้พอใจด้วยพร จักบันดาลให้ต้นไม้มีผล
 เป็นประจำแก่ฤๅษีนี้ แล้วกลับมา". ท้าว
 สักกะนั้นเหาะลงมาอย่างรวดเร็ว ด้วย

“อตุตโน อวณฺเณ กถิตะ กุชฺฌิสฺสติ,
นุ โข โน”ติ วิมฺสนฺโต ปจฺมํ คาถมาห

อานุภาพที่ยิ่งใหญ่ ประทับยืนข้างหลัง
ของฤๅษีที่โคนต้นไม้ ทรงดำริว่า “เมื่อ
เราติเตียนตัวท่าน กัณหาฤๅษีจักโกรธ,
หรือไม่โกรธหนอ” เมื่อจะทรงทดลองดูจึง
ตรัสคาถาที่ ๑ ว่า

๑๑. “กโณห วตายํ บุริโส
กณฺหํ ภูถฺขติ โภชนํ
กณฺเห ภูมิปฺปเทสสฺมี
น มยฺหํ มนฺโส ปิโย”ติ.

๑๑. “บุรุษนี้ข้างดำจริงหนอ บริโภค
โภชนะที่ดำ อยู่ในภูมิประเทศก็ดำ
ไม่เป็นที่ชอบใจของเราเลย”.

ตตุถ กณฺโหติ กาวฬณฺโณ.
โภชนนฺติ รุกฺขผลโภชนํ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ดำ
ได้แก่ มีผิวดำ. คำว่า โภชนะ ได้แก่
มีผลไม้เป็นโภชนะ.

กโณห อสิ สกฺกสฺส วจฺนํ สุตฺวา
“โก นุ โข มยา สทุธิ กเถตี”ติ
ทิพฺพจกฺขุณา อุปธาเรนฺโต “สกฺโก”ติ
ถตฺวา อนินฺตติตฺวา อโนโลเกตฺวาว
ทุติยํ คาถมาห

กัณหาฤๅษีฟังคำของท้าวสักกเทวราช
แล้ว ใคร่ครวญพิจารณาอยู่ด้วยทิพยจักขุ
ว่า “ใครหนอแลพูดกับเรา” รู้ว่า “เป็น
ท้าวสักกะ” ไม่หันกลับไป ไม่มองดูเลย
กล่าวคาถาที่ ๒ ว่า

๑๒. “น กโณห ตปสา^๑ โหติ
อนฺโตสวาโร หิ พุราหฺมณฺโณ

๑๒. “คนไม่ชื่อว่าเป็นคนดำ เพราะตบะ
เพราะคนที่มีแก่นสารภายใน จึง

^๑ อ. ม. ตจสา.

ยสุมี ปาปานิ กมฺมานิ
ส เว กโณห สุขุมฺปตี”ติ.

ตตฺถ ตปฺสาติ ตเปน กโณห
นาม น โหตีติ อตุโธ. อนฺุตฺสโรติ
อพฺภนฺตฺเร สีสฺสมาธิปญฺญาวิมุตฺติวิมุตฺติ-
ญาณทฺสฺสนสฺสارهิ สมฺนฺนาคโต. เอวฺรุโป
หิ พหิตปาปตฺตา พฺราหฺมโณ นาม
โหติ.

ส เวติ ยสุมี ปน ปาปานิ กมฺมานิ
อตุถิ, โส ยตฺถ กตฺถจฺจ กุเล ชาโตปิ
เยน เกนจฺจ สรีรฺวณฺเณน สมฺนฺนาคโตปิ
กาฬโกเขว.

เอวฺวญฺจ ปน วตฺวา อิมํ
สฺตฺตานํ กณฺหภาวกรานิ ปาปกมฺมานิ
เอกฺวิธาภิเษเทหิ วิตฺถาเรตฺวา สพฺพานิปี
ตานิ ครหิตฺวา สีสฺลาทโย คฺุณ
ปัสฺสิตฺวา อากาเส จนฺทํ อฏฺฐาเปนฺโต
วีย สกุกฺกุส ฐมฺมํ เทเสสิ. สกุกุ
ตฺสฺส ฐมฺมกถํ สุตฺวา ปมฺุทิต

ชื่อว่า พราหมณ์ ผู้ใดมีบาปกรรม
ผู้นั้นแหละ ชื่อว่าเป็นคนดำนะ
ท้าวสุชัมบดี”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เพราะ
ตบะ ความว่า คนไม่ชื่อว่าดำ เพราะ
ตบะ. คำว่า คนที่มีแก่นสารภายใน
ความว่า ผู้ประกอบด้วยแก่นสาร คือ
ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณ-
ทัสสนะภายใน. เพราะว่าบุคคลเห็น
ปานนี้ ชื่อว่า เป็นพราหมณ์ เพราะมี
บาปลอยแล้ว.

คำว่า นั้นแล ความว่า ส่วนผู้ใด มี
บาปกรรม, ผู้นั้นเกิดในตระกูลใดตระกูล-
หนึ่งก็ตาม แม้จะประกอบด้วยผิวพรรณ
ร่างกายอย่างใดอย่างหนึ่งก็ตาม ก็เป็น
คนดำอยู่นั่นเอง.

ก็แล กัณหาฤษีนั้นครั้นกล่าวอย่างนี้
แล้ว จึงยังบาปกรรมซึ่งทำสัตว์เหล่านั้น
ให้เป็นคนดำให้พิสดารโดยประเภท มี
อย่างเดียวเป็นต้น ตีเตียนบาปกรรม
เหล่านั้นแม้ทั้งหมด สรรเสริญคุณมีศีล
เป็นต้น แสดงธรรมแต่ท้าวสักกะดุจดั่งให้
ดวงจันทร์ปรากฏในอากาศฉะนั้น. ท้าว

ไสมนสุสชาโต มหาสตุตี วเรน
นิมนเตนุโต ตติยํ คาถมาห

สักกเทวราชพึงธรรมกถาของกัณหาฤๅษีนั้น
แล้ว ทรงบันเทิง เกิดความยินดี
เพื่อเชิญให้พระมหาสัตว์รับพร ตรัสคาถา
ที่ ๓ ว่า

๑๓. "เอตสุมิ เต สุลปีเต
ปฏิรูเป สุภาสิตเต
วรี พุราหุมน เต ทมมิ
ยงฺกิลฺยจึ มนสิจฺจลลิตฺติ."

๑๓. "ข้าแต่พราหมณ์ คำนี้ท่านกล่าวดี
แล้ว สมควรเป็นสุภาสิต ข้าพเจ้า
จะให้พรแก่ท่านอย่างหนึ่ง ตาม
แต่ใจท่านปรารถนา".

ตตฺถ เอตสุมินฺติ ยํ อิทํ ตยา
สพฺพญฺญพฺพุเรน วิย สุลปีตํ, ตสุมิ
สุลปีเต ตุมหากํ อนุจฺจวิกิตฺตา ปฏิรูเป
สุภาสิตเต ยงฺกิลฺยจึ มนสา อิจฺจลลิตฺติ,
สพฺพํ เต ยํ วรี อิจฺจิตํ ปตฺถิตํ, ตํ
ทมฺมีติ อตฺถเ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า **เอตสุมิ**
ความว่า คำนี้ใดท่านกล่าวดีแล้ว ดุจดั่ง
พระสัพพัญญูพุทธเจ้า, คำที่ท่านกล่าว
ดีแล้วนั้น สมควรเป็นคำสุภาสิตได้
เพราะถ้อยคำเหมาะสมแก่ท่าน ท่านมีใจ
ปรารถนาสิ่งใดสิ่งหนึ่ง, คือว่าท่าน
ปรารถนาต้องการพรใดทั้งหมด, ข้าพเจ้า
จะถวายพรนั้น.

ตี สุตฺวา มหาสตุโต จินฺตลลิตฺติ
"อโย กิณฺนุ โข อตฺตโน อวณฺเณ
กถิตเต กุชฺฌลลิตฺติ, โนติ มํ วิมฺสนฺโต
มยฺหิ จิววณฺณญฺจ โภชนญฺจ
วสนฺญฺจานญฺจ ครหิตฺวา อิทานิ มยฺหิ
อกุชฺฌนฺนาวํ ฅตฺวา ปสฺนุนจิตฺโต วรี
เทติ, มํ โข ปเนส 'สกุสิสฺสริยพฺรหฺมิสฺ-

พระมหาสัตว์พึงพระดำรัสนั้นแล้ว
คิดคำนึงว่า "ท้าวสักกเทวราชทดลองเรา
ว่า 'เมื่อเรากล่าวดีเทียบตัวท่านกัณหาฤๅษี
นี้จักโกรธ, หรือไม่โกรธ' ทรงดีเทียบ
ผิวพรรณ โภชนะ และที่อยู่อาศัยของเรา
บัดนี้ทรงรู้ว่าเราไม่โกรธ มีพระทัยเลื่อมใส
ทรงให้พร, ก็ท้าวสักกเทวราชนี้ทรงเข้า

สรียานมตถาย พุรหมจรัยิ จรตี'ติ
 มณฺเฑยฺย, ตตรสฺส นิกฺกขฺฆาวตฺถิ
 มยฺหิ ปเรสุ โกโธ วา โทโส วา มา
 อฺปฺปชฺชตฺ, ปรมฺปตฺติยิ โลโก วา
 ปเรสุ สินฺเห วา มา อฺปฺปชฺชตฺ,
 มชฺฌตฺโตว ภเวยฺยนฺ'ติ อิม มยา
 จตฺตาโร วเร คเหตุํ วมฺภูตี'ติ. โส
 ตสฺส นิกฺกขฺฆาวตถาย จตฺตาโร วเร
 คณฺหฺนฺโต จตฺตถิ คาทมาห

พระทัยเราว่า 'กัณหาฤๅษี ประพฤติ
 พรหมจรรย์เพื่อต้องการความเป็นใหญ่แห่ง
 ท้าวสักกเทวราช และความเป็นใหญ่
 แห่งพรหม', ขอความโกรธหรือโทสะใน
 บุคคลเหล่านี้ จงอย่าเกิดขึ้นแก่อาตมา
 เพื่อให้ท้าวสักกเทวราชหมดความสงสัยใน
 ชัณนี้, ความโลภในสมบัติของบุคคลอื่น
 หรือความรักในบุคคลอื่น จงอย่าเกิดขึ้น,
 เราควรวางเฉยอย่างเดียว, การที่เรา
 รับพร ๔ ประการเหล่านี้ ควรด้วยประการ
 ฉะนี้". กัณหาฤๅษีนั้น เพื่อคลายความ
 เคลือบแคลงสงสัยของท้าวสักกเทวราชนั้น
 เมื่อจะรับพรทั้ง ๔ จึงกล่าวคาถาที่ ๔ ว่า

๑๔. "วรณฺเจ^๑ เม อโท สกฺก
 สพฺพภูตานิสมฺมสุ
 สุนิกฺโกธํ สุนิทฺโทสํ
 นิลฺโลภํ วุตฺติมตฺตโน
 นิเสนฺนมภิกฺขุขามิ
 เอเต เม จตฺวาโร วเร"ติ.

๑๔. "ท้าวสักกเทวราชผู้เป็นใหญ่กว่าภูต
 ทั้งปวง ถ้าจะโปรดประทานพรแก่
 อาตมา อาตมาปรารถนาให้ความ
 ประพฤติของตน อย่าให้มี
 ความโกรธ อย่าให้มีโทสะ อย่าให้มี
 ความโลภ อย่าให้มีวิสัยเนหา
 ขอพระองค์ โปรดประทานพรทั้ง
 ๔ ประการนี้แก่อาตมาเถิด".

^๑ อ. ม. วรณฺเจ.

ตตถ วรรณจ เม อโท สกกาติ สเจ
ตวิ มยุหิ วริ อทาสี.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า วรรณจ เม
อโท สกก ความว่า ถ้าพระองค์จะทรง
โปรดประทานพรแก่อาตมาไซ้.

สุนิกโกธนฺติ อกฺขณนวเสน สุฏฺฐ
นิกโกธํ. สุนิทฺโทสนฺติ อทฺสุสนนวเสน
สุฏฺฐ นินฺโทสํ.

คำว่า ไมโกรธ ความว่า ปราศจาก
ความโกรธอย่างแท้จริง ด้วยอำนาจความ
ไมโกรธ. คำว่า ไม่มีโทษะ ความว่า
ปราศจากโทษะอย่างแท้จริง ด้วยอำนาจ
ความไม่ประทุษร้าย.

นินฺโลภนฺติ ปรสมฺปตฺตีสฺสุ นินฺโลภํ.
วุตฺติมตฺตโนติ เอวรूपิ อตฺตโน ปวตฺตี.

คำว่า ไมโลภ ความว่า ปราศจาก
ความโลภในสมบัติของบุคคลอื่น. คำว่า
ความประพัตติของตน ความว่า ความ
ประพัตติของตนเห็นปานฉะนี้.

นินฺเสนฺหนฺติ ปุตฺตธฺตีสฺสุ วา
สวินฺญาณเกสฺสุ ธนธฺนุญฺญาทีสฺสุ วา
อวินฺญาณเกสฺสุ อตฺตโน สนฺตเกสฺสุ
นินฺเสนฺหิ อปคตฺตโลภํ.

คำว่า ไม่มีสินเหา ความว่า ปราศจาก
ความสินเหา คือ ปราศจากความโลภ
ในสิ่งที่มีชีวิตมีบุตรและธิดา หรือในสิ่งที่
ไม่มีชีวิต มีทรัพย์และข้าวเปลือก เป็นต้น
แม้จะเป็นของตนเองก็ตาม.

อภิกงฺขามิตี เอวรूपิ อิเมหิ จตฺตุนฺหุเคหิ
สมนฺนาคตฺติ อตฺตโน วุตฺตี อภิกงฺขามิ.

คำว่า ย่อมปรารถนา ความว่า อาตมา
ปรารถนาให้ความประพัตติของตน เห็น
ปานนี้ ประกอบด้วยองค์ ๔ เหล่านี้.

เอเต เม จตฺโร วเรติ เอเต
นิกโกธาทีเก จตฺโร วเร มยุหิ เทหิตี

คำว่า ขอได้ประทานพรทั้ง ๔ เหล่านี้
แก่อาตมา ความว่า ถิ่นหญาเขียว

วทติ.

ก็ ปเนส น ชานาติ "ยถา น
สกุกา สกุกสุส สนฺติเก วรี คเหตุวา
วเรน โกธาทโย หริตฺนุ"ติ. โน น
ชานาติ, 'สกุเก โข ปน วรี ททฺนฺเต
น คณฺหามี"ติ วจัน น ยุตฺตฺนฺติ
ตฺสฺส ๑ นิฏฺกฺงฺฆาวตฺถาย คณฺหีติ.

ตโต สกุโก จินฺตฺสึ "กณฺหปณฺฑิตโต
วรี คณฺหฺนฺโต อติวีย อนนฺวชฺเช วเร
คณฺหิ, เอเตสฺ วเรสฺ คุณฺโทสฺ เอตเมว
ปฺจุฉิสฺสामी"ติ.

อถ นํ ปฺจุฉฺนฺโต ปณฺจมํ คาทมาห

๑๕. "ก็ นุ โข โภเช วา โทเส วา
โลภะ เสนฺเหว พุราหมณ
อาทินฺวํ สมฺปฺสฺสสิ
ตํ เม อภฺขาทิ ปฺจุฉิตฺโต"ติ.

พระพรว่า ขอพระองค์โปรดประทานพร
ทั้ง ๔ ประการเหล่านี้ มีความไม่โกรธ
เป็นต้นแก่อาตมาเถิด.

ถามว่า ก็กัณหาณีนี้ไม่รู้หรือว่า
"เรารับพรในสำนักของท้าวสักกเทวราชแล้ว
ก็ไม่สามารถจะนำความโกรธเป็นต้น ไป
ด้วยพรได้". ตอบว่า กัณหาณีไม่ทราบ
ก็หาไม่ได้, คำพูดที่ว่า 'ก็เมื่อท้าวสักก-
เทวราชแล จะประทานพรให้ เราจะ
ไม่รับ" ไม่สมควร และเพื่อต้องการให้
ท้าวสักกะนั้นสิ้นความแคลงใจ กัณหาณี
จึงรับด้วยประการฉะนี้.

ต่อมาท้าวสักกะทรงดำริว่า "กัณหา-
บัณฑิต เมื่อจะรับพร ก็รับเอาพรที่ไม่มี
โทษอย่างดีเยี่ยม, เราจักถามกัณหาณีนี้
ถึงคุณและโทษในพรเหล่านี้".

ที่นั่นท้าวสักกะเมื่อจะตรัสถามกัณหาณี
นั้น จึงตรัสคาถาที่ ๕ ว่า

๑๕. "ข้าแต่พราหมณ์ ท่านเห็นโทษอะไร
ในความโกรธ ในโทสะ ในโลภะ
ในสิเนหา ท่านถูกข้าพเจ้าถาม
จงบอกข้อความนั้นแก่ข้าพเจ้า".

๑๘. อาโลปสาหสาการา

นิกติ วญฺจนานิ ๑

ทิสฺสนฺติ โลกธมฺเมสุ

ตสฺมา โลกํ น โวจเย.

๑๙. เสฺนหฺสงฺคนฺธิตา คณฺฐา

เสฺนฺติ มโนมยา ปุณฺ

เต ภูสํ อุปฺตาเปนฺติ

ตสฺมา เสฺนหํ น โวจเย"ติ.

ตตฺถ อชนฺฺติไซฺติ โส อนธิวาสก-
ชาติกสฺส อชนฺฺติโต ชาโต โโกโธ ปจฺมํ
ปริตฺโต หุตฺวา ปจฺฉา พนฺ หิติ
อปรฺาปรํ วฑฺฒติ. ตสฺส วฑฺฒนาภาโว
ชนฺฺติวาทิชาตเกน เจว จุลฺลธมฺมปาล-
ชาตเกน ๑ วณฺฺณตพฺโพ. อปิ ๑
ติสฺสามจฺจสฺส เจตฺถ ภริยํ อาที กตฺวา
สพฺพิ ชนํ สปริชํ มาเรตฺวา ปจฺฉา
อตฺตโน มาริตวตฺถุํ กเถตฺพพิ.

๑๘. ความโลภเป็นอาการ แห่งการปล้น

และการข่มขู่ การขู่โกง และการ

ล่อลวง บาปกรรมทั้งหลายนี้มี

ปรากฏในเพราะโลภธรรม เพราะ

ฉะนั้น อาตมาจึงไม่ชอบใจ

ความโลภ.

๑๙. กิเลสเครื่องร้อยรัด มีความเสียดหา

ผูกมัดเข้าอีก เป็นของสำเร็จด้วยใจ

นอนเนื่องอยู่ในอารมณ์เป็นอันมาก

กิเลสเครื่องร้อยรัดเหล่านั้น ย่อม

ทำให้บุคคลเดือดร้อนยิ่งนัก เพราะ

ฉะนั้น อาตมาจึงไม่ชอบใจความ

เสียดหา".

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ความ
โกรธเกิดจากความไม่อดทน ความว่า
ความโกรธนั้น เกิดจากความไม่อดทนแก่
บุคคลไม่อดกลั้น ตอนแรกมีเพียงเล็กน้อย
ภายหลังมีมากขึ้น เจริญขึ้นโดยลำดับ.
ภาวะที่ความโกรธนั้นเจริญขึ้น บัณฑิตพึง
เล่าเรื่องขันตีวาทิชาดก และจุลลธรรม-
पालชาดก. ก็อีกอย่างหนึ่งในชาดก
เรื่องนี้ พึงเล่าเรื่องที่ติสสอำมาตย์ฆ่าคน

เป็นอันมาก รวมทั้งบริวารชน เริ่มต้นแต่ ภรรยา ทำยที่สุดก็ฆ่าตัวตาย.

อาสาสูติ อาสาสูครโณ. ยสุส อุப்புชชติ, ตั อาสตุตติ ลลคิตติ กโรติ, ตณฺจ วตฺถุํ วิสุสฺซุเชตฺวา คนฺตุํ น เทติ, นินฺตเตตฺวา อุกุโสนาทีนึ กาวเรติ.

คำว่า มีความเกี่ยวข้อง ได้แก่ การทำ ความข้องเกี่ยว. ความว่า ความโกรธ เกิดขึ้นแก่บุคคลใด, ก็ทำบุคคลนั้นให้ พัวพัน ข้องเกี่ยว, และไม่ยอมให้เลิกละ เรื่องนั้นไปได้, ให้หันกลับมาให้ทำการด่า เป็นต้น.

พหุปายาไสติ พหุณา กายิกเจตสิก- ทุกฺขสงฺฆาเตน อุปายาเสน กิลมฺเณน สมฺนุนาคโต. โภธํ นิสฺสายํ หิ โภธวเสน อริยาทีสุ กตวีตีกุมา ธิฏฺฐธมฺเม เจว สมฺปวาเย จ วนฺพฺพณฺนวิปฺปฏิสาราทีนึ เจว ปญฺจวิธ- พฺพณฺนภมฺมกธฺมาทีนึ จ พฺพุนิ ทุกฺขานึ อนฺุภวณฺุตีติ โภโธ พหุปายาไส นาม.

คำว่า มีความคับแค้นมาก ความว่า ความโกรธประกอบด้วยความคับแค้น กล่าวคือความทุกข์ทางกายและความทุกข์ ทางใจ ได้แก่ ความลำบากเป็นอันมาก. เพราะว่าคนทั้งหลาย อาศัยความโกรธ ทำความล่วงเกินในพระอริยบุคคลเป็นต้น ด้วยอำนาจความโกรธ ย่อมเสวยทุกข์ เป็นอันมากมีการฆ่า การจ้องจ้ำ และ ความเดือดร้อนใจเป็นต้น และมีการ ลงโทษด้วยเครื่องจ้องจ้ำ ๕ ประการ เป็นต้น เพราะเหตุนั้น ความโกรธจึง ชื่อว่ามีความคับแค้นมาก.

ตสฺมาติ ยสฺมา เอส เอวํ อเนกาทีนโว, ตสฺมา โภธํ น โรเจมิ.

คำว่า เพราะฉะนั้น ความว่า เพราะ เหตุที่ความโกรธนี้มีโทษมิใช่น้อยอย่างนี้, ฉะนั้น อาตมวจึงไม่ชอบใจความโกรธ.

ทกุจสุตติ กุฑมณลกษณณ โภเรน
 กุฑมิตฺวา อปรมาเค ทุสสนลกษณณ
 โทเสน ทกุจสุต ปจฺมึ ตาว "อเร
 ทาส เปสฺสา"ติ ผุสฺสวาจา นิจฺฉาเรติ.
 วาจา ย อนนฺตฺรา อากุฑมณวิกุฑมณ-
 วเสน หตฺตปรามาโส. ตโต อนนฺตฺรา
 อุกุกมวเสน ปาณิ ปวตฺตติ.
 ตโต ทนฺทปฺปหาโร. ทนฺทปฺปหาเร
 อติกุฑมิตฺวา ปน เอกโตธารอุภาโตธารุสฺส
 สตฺตสฺส ปรมมา คติ สพฺพปริยฺนฺตา
 สตฺตนิปฺผตฺติ โหติ. ยทา हि สตฺเถน
 ปรมฺปิ ชีวิตา โวโรเปตฺวา ปจฺฉา
 เตเนว สตฺเถน อตฺตานิ ชีวิตา
 โวโรเปติ, ตทา โทโส มตฺถกํ ปตฺโต
 โหติ.

โทโส โภธสมฺภูจฺาโนติ ยถา อนมฺพิลล์
 ตกุกํ วา กณฺชิกํ วา ปริณามวเสน
 ปริวตฺตติตฺวา อมฺพิลล์ โหติ, ตํ
 เอกชาติกมฺปิ สมานํ "อมฺพิลล์
 อนมฺพิลนุ"ติ นานา วุจฺจติ. ตถา
 ปุพฺพกาเล โภโธ ปริณามेतฺวา

คำว่า ผู้ประกอบด้วยโทษะ ความว่า
 บุคคลผู้โกรธแล้วด้วยความโกรธ มีความ
 ชัดเคืองเป็นลักษณะ ต่อมาภายหลัง
 อันโทษะ อันมีความผิดเป็นลักษณะ
 ประทุษร้ายแล้ว ตอนแรกวาจาหยาบก็
 เปล่งออกมาก่อนว่า "เฮ้ย ไล่ทาส ไล่คน
 รับใช้". ในลำดับแห่งวาจา การตะตอง
 ด้วยมือ ด้วยอำนาจการจูดมาและ
 ผลักไป. ต่อจากการถูกตองด้วยมือนั้น
 การชกตอยเป็นไปด้วยการลงมือ. ต่อ
 จากนั้นก็ทุบตีด้วยท่อนไม้. ครั้นล่วงเลย
 การทุบตีด้วยท่อนไม้แล้ว การใช้ศัสตรา
 มีคมข้างเดียวและมีคมสองข้าง ก็ดำเนิน
 ไปจนถึงที่สุดท่ายที่สุดทั้งหมด ก็สำเร็จ
 เสร็จสิ้นลงด้วยศัสตรา. จริงอยู่ เวลาใด
 บุคคลใช้ศัสตราสังหารชีวิต แม้คนอื่นได้
 ภายหลังก็ใช้ศัสตราเล่มนั้นนั่นเองสังหาร
 ชีวิตตนเอง. เวลานั้นโทษะเป็นอันถึงที่สุด.

คำว่า โทสะเกิดแต่ความโกรธ ความว่า
 เปรี้ยว หรือน้ำส้มมีรสไม่เปรี้ยว เปลี่ยน-
 แปลงไปด้วยอำนาจการแปรรูป จึงเป็น
 ของมีรสเปรี้ยว, เปรี้ยวหรือน้ำส้มนั้นแม้
 จะมีต้นกำเนิดอย่างเดียวกัน ท่านก็เรียก
 ต่าง ๆ กันว่า "เปรี้ยว ไม่เปรี้ยว" ฉนั้นใด.

อปรภาค ไทโส ไทติ, โส อกุลล-
มุลตุเตน เอกชาติโกปี สมานิ "โกโร
ไทโส"ติ นานา วุจติ. ยถา จ
อนมุพิลโต อมุพิลล์, เอวํ โสปี โกรโต
สมฺภูจาทิตี โกรธสมฺภูจानิ.

ตสฺมาติ ยสฺมา เอวํ อเนกาทีนโว
ไทโส, ตสฺมา ไทสมฺปิ น โรเจมิ.

อาโลปสาหสาการาติ ทิวาทิวเสน คามํ
ปหริตฺวา วิลุมฺปนานิ จ อาวุธํ สรีเร
สเปตฺวา "อิทํ นาม เม เทหี"ติ
สหสาการา จ.

นิกติ วณฺจนานิ จาติ ปฏิรูปกํ
ทสฺเสตฺวา ปรสฺส หรณํ นิกติ นาม.
สา อสฺวณฺณเมว "สฺวณฺณนุ"ติ
ภูฏกหาปณฺณจ "กหาปณ"ติ ทตฺวา
ปฺรสนฺตกคฺคฺชเณ ทฏฺสพฺพา. ปฏิภาณ-

โทสะก็ฉันนั้น ในกาลก่อนเป็นความโกรธ
ครั้งแล้วแปรเปลี่ยนไปกลายเป็นโทสะใน
เวลาต่อมา, โทสะนั้นแม้จะมีต้นกำเนิด
อย่างเดียวกัน เพราะเป็นรากเหง้าของ
อกุศล ท่านก็เรียกต่างกันว่า "โกรธ
โทสะ". อนึ่ง เปรียงมีรสเปรี้ยวเกิดขึ้น
จากเปรียงไม่เปรี้ยวฉันใด, แม้โทสะนั้นก็
ฉันนั้น เกิดขึ้นมาจากความโกรธ เพราะ
เหตุนั้นจึงชื่อว่า เกิดจากความโกรธ (มี
ความโกรธเป็นสมุฏฐาน).

คำว่า เพราะฉะนั้น ความว่า เพราะ
โทสะมีโทษมิใช่น้อยอย่างนี้, ฉะนั้น
อาตมาจึงไม่ชอบใจแม้โทสะ.

คำว่า ความโลภเป็นอาการแห่ง
การปล้นและการข่มขู่ ความว่า การ
โจมตีหมู่บ้าน แล้วปล้นกลางวันแสก ๆ
และการใช้อาวุธจี้ร่างกายแล้วทำการข่มขู่
ว่า "จงให้สิ่งนี้แก่เรา".

คำว่า การฉ้อโกงและการล่อลวง
ความว่า การแสดงของปลอมแล้วเปลี่ยน
เอาของคนอื่น ชื่อว่าการฉ้อโกง. การ
ฉ้อโกงนั้น พึงเห็นในการให้สิ่งที่มีโทษ
ทองคำเลยเถิดว่า "เป็นทองคำแท้" และให้

วเสน ปน อุบายกุศลตาย ประสนตกค-
คหณั วณฺจนั นาม. ตสฺเสวํ ปวตฺติ
ทฎฺฐพฺพา เอโก กิร อุชฺฐชาติโก
คามิกปุริโส อรณฺญโต สสํ อาเนตฺวา
นทีตีเร จเปตฺวา นหายิตฺุ โอตฺริ.
อเถโก ฐตฺโต ตํ สสํ สีเส กตฺวา
นหายิตฺุ โอตฺติณฺเณ. อิตโร อุตฺตริตฺวา
สสํ อปฺสฺสนฺโต อิตฺ อิจิตฺ จ
โอลฺเกสิ. ตเมณํ ฐตฺโต "กั โภ
โอลฺเกสิ"ติ วตฺวา "อิมสฺมี เม จานเ
สสโก จปีโต, ตํ น ปสฺสามี"ติ วตฺเต
"อนฺุพาล ตฺวํ น ชานาสี, สสกา
นาม นทีตีเร จปีตา ปลายนฺติ ปสฺส
อหํ อตฺตโน สสํ สีเส จเปตฺวาว
นหายามิ"ติ. โส อปฺปฏิภาณตาย "เอวํ
ภวิสฺสตี"ติ ปกุกามิ. เอกกหาปณเณ
มิกโปตํ คเหตุวา ปุณ ตํ ทตฺวา
ทฺวิกหาปณคฺฆนกสฺส มิคสฺส คหิต-
วตฺตุมเปตฺถ กเถตฺพุพฺ.

กหาปณะปลอมว่า "เป็นกหาปณะแท้"
แล้วโกงเอาของคนอื่นไป. ส่วนการโกง
เอาของคนอื่น ชื่อว่า การล่อลวง เพราะ
เป็นผู้ฉลาดในอุบายด้วยไหวพริบ. ฟัง
เห็นความเป็นไปแห่งการล่อลวงนั้นอย่างนี้
ว่า ทราบว่า ชาวบ้านคนหนึ่งเป็นคน
ชื่อตรง นำกระต่ายมาจากป่าตัวหนึ่ง
วางไว้ที่ริมฝั่งแม่น้ำแล้วลงไปอาบน้ำ.
ต่อมานักล่อลวงคนหนึ่งเอากะต่ายนั้น
วางไว้บนตീระชะ แล้วลงไปอาบน้ำ. ชาย
คนนั้นขึ้นมาไม่เห็นกระต่าย มองหา
ทางโน้นทางนี้. นักล่อลวงพูดกับชาย
คนชื่อนั้นว่า "พอมหาจำเริญ ท่าน
มองหาอะไร" เมื่อเขาตอบว่า "ข้าพเจ้า
วางกระต่ายไว้ตัวหนึ่งตรงนี้, ข้าพเจ้าหา
กระต่ายตัวนั้นไม่พบ" พูดว่า "แน่ะ
คนโง่เขลา เอ็งไม่รู้หรือ, ธรรมดากระต่าย
ที่วางไว้ริมฝั่งแม่น้ำมักจะหนีไป ท่านดูซิ
เราวางกระต่ายไว้บนตീระชะของตนนั่นเอง
พลางอาบน้ำไปด้วย". ชายคนนั้น เพราะ
ตนเองไม่มีไหวพริบ พูดว่า "คงจะเป็น
อย่างนี้" แล้วจากไป. ในการล่อลวงนี้ควร
เล่าเรื่องที่โกงลูกเนื้อด้วยเงินหนึ่งกหาปณะ

ให้ลูกเนื้อนั้นกลับไปอีกแล้วโกงเอาเนื้อมี
ราคาสองหาปณะ.

ทิสฺสติ โลกธมฺเมสฺสติ สกฺก อิม
โลกาทโย ปาปธมฺมา โลกสฺภาเวสุ
โลกาภิกฺขุเตสุ สตฺเตสุ ทิสฺสนฺติ, น นี
อตุทฺธา เอวฺรูปานี กมฺมานี กโรนฺติ.
เอวํ โลโก อนนฺกาทีนโว, ตสมฺมา
โลกมฺปิ น โรเจมิ.

คำว่า มีปรากฏในเพราะโลกธรรม
ความว่า ข้าแต่ท้าวสักกเทวราช บาป-
ธรรมทั้งหลายมีความโลภเป็นต้นเหล่านี้
มีปรากฏในสัตว์ ผู้มีความโลภ ผู้ถูก
ความโลภครอบงำ, เพราะผู้ไม่โลภยอม
ไม่ทำกรรมเห็นปานฉะนี้. ความโลภมี
โทษมิใช่น้อยด้วยประการฉะนี้, เพราะ
ฉะนั้น อาตมาจึงไม่ชอบใจแม้ความโลภ.

เสนฺทสงฺคนฺนิตฺตา คนฺนตฺติ
อารมฺมณฺเณสุ อลฺลียนลฺกฺขณฺน เสนฺท
สงฺคนฺนิตฺตา ปุณฺปุณฺนี อุบุปาทนฺวเสน
ขมฺภูตฺตา สุตฺเตน ปุปุผานี วีย คนฺนตฺตานี
นานปฺปการฺเสสุ อารมฺมณฺเณสุ ปวตฺตมฺมานา
อภิขฺฎมากายคนฺนตฺตา.

คำว่า กิเลสเครื่องร้อยรัดมีความ
สิ้นหาผูกมัด ความว่า กิเลสเครื่อง
ร้อยรัดกายคืออภิขณา ซึ่งถูกความ
สิ้นหา อันมีการติดแน่นในอารมณ์เป็น
ลักษณะร้อยรัดไว้ สืบต่อได้ด้วยการ
เกิดขึ้นบ่อยๆ เป็นไปในอารมณ์มีประการ
ต่าง ๆ เปรียบเหมือนดอกไม้ถูกร้อยไว้
ด้วยด้ายฉะนั้น.

เสนฺติ มโนมยา ปุณฺติ เต ปุณฺสุ
อารมฺมณฺเณสุ อุบุปฺนุณา สุวณฺณนาทีหิ
นิพฺพุตฺตานี สุวณฺณนาทิมยานี
อาภรณาทินิ วีย มเนน นิพฺพุตฺตตฺตา
มโนมยา อภิขฺฎมากายคนฺนตฺตา เตสุ

คำว่า สำเร็จด้วยใจอันเนื่องอยู่ใน
อารมณ์เป็นอันมาก ความว่า กิเลส
เครื่องร้อยรัดกาย คืออภิขณาเหล่านั้น
เกิดขึ้นแล้วในอารมณ์เป็นอันมาก ชื่อว่า
สำเร็จด้วยใจ เพราะเกิดด้วยใจ เปรียบ-

๒๕๖๖๑๖๑ ๑๖ ๑๗๑๑ ๑๗๑๑ ๑๗๑๑-๑๗๑๑

อารมฺมณฺสุ เสนฺติ อนฺนฺเสนฺติ.

เต ภูสํ อุปฺตาเปณฺตีติ เต ภูสํ
อนฺนฺสฺสยิตา พฺลวณฺตา สญฺชานฺนฺตา^๑
ภูสํ อุปฺตาเปณฺติ อติกิลเมณฺติ เตสํ
ปน ภูสํ อุปฺตาเปเน "สฺลฺลวฺวิทฺโธ
รूपฺตี"ติ คาถาย วตฺถุ, "ปิยชาติกา
ไซ คหฺปติ โสภปริเทวทฺทุกฺขโทมนสฺ-
สุปายาสา ปิยปฺปฏฺติกา, ปิยโต ชายเต
โสโก, เปมโต ชายเต โสโก"ติ อาทีนฺ
สุตฺตานิ ๑ อahrtitพฺพานิ. อปีจ
สุมฺงคฺลโพธิสฺตฺตสฺส ทารเก ทตฺวา
พลวโสเกน ทหฺยํ ผลิ. เวสฺสนฺตร-
โพธิสฺตฺตสฺส มหฺนฺตํ โทมนสฺสํ อุทฺปาที.
เอวํ บฺริตปารมีนํ มหาสฺตฺตานิ เปมํ
อุปฺตาปนํ กโรติเยว, อยํ เสนฺนเห
อาทีนฺโว ยสฺมา โหติ, ตสฺมา เสนฺนํปี
น โรเจมี"ติ.

เหมือนเครื่องประดับมีอาภรณ์เป็นต้น
เกิดแล้วจากทองเป็นต้น ชื่อว่าสำเร็จด้วย
ทองเป็นต้น นอนเนื่อง คืออนอนนิ่งอยู่
ในอารมณ์เหล่านั้น.

คำว่า กิเลสเครื่องร้อยรัดเหล่านั้น
ทำให้บุคคลเดือดร้อนยิ่งนัก ความว่า
กิเลสเครื่องร้อยรัดนั้นนอนเนื่องมีกำลัง
แรงกล้า เมื่อเกิดขึ้นย่อมทำให้บุคคล
เดือดร้อน คือทำให้ลำบาก ส่วนในการที่
กิเลสทำให้คนเดือดร้อนยิ่งนักนั้น มีเรื่อง
ในคาถาว่า "บุคคลย่อมเดือดร้อน ดุจดัง
ถูกลูกศรเสียบแทง", และควรนำพระสูตร
มาแล้วเป็นต้นว่า "คูกรคฺคหฺปตี ความโศก
การคร่ำครวญ ความทุกข์ ความเสียใจ
ความคับแค้นใจเกิดจากสิ่งที่รัก เนื่องมา
จากสิ่งเป็นที่รัก, ความโศกย่อมเกิดจาก
สิ่งเป็นที่รัก, ความโศกย่อมเกิดจาก
ความรัก". อีกอย่างหนึ่ง ดวงหทัยของ
สุมังคฺลโพธิสัตว์แตกสลายด้วยความโศก
มีกำลังแรงกล้า เพราะยกเด็กน้อยให้.
ความเสียใจอย่างใหญ่หลวงเกิดขึ้น แก่
พระเวสสันดรโพธิสัตว์. ความรักของพระ

^๑ ฉ. ม. พลวตปปี ชเนนฺตา.

มหาสัตว์ผู้มีบารมีเต็มเปี่ยมอย่างนี้ ยังทำ
ความดีดร้อนให้ได้เหมือนกัน, เพราะ
ในครามสินเนหามีโทษเช่นนี้, ฉะนั้น
อาตมาจึงไม่ชอบใจแม้ความสินเนหา".

สกุโก ปณฺหาวิสขุชนํ สุตฺวา
"กณฺหปณฺหิติตฺตยา อิมํ ปณฺหา
พฺพุทฺธลีลา ยวฺย สาธุกํ กถิตา, อติยวฺย
ตฺถุจฺเจสฺสมิ เตน อปรมฺปิ วรํ คณฺหาหิ"ติ
วตฺวา ทสมํ คาถมาห

ท้าวสักกเทวราชทรงสดับการเฉลย
ปัญหาแล้ว ตรัสว่า "ข้าแต่กัณหาบัณฑิต
ท่านกล่าวเฉลยปัญหาเหล่านี้ดี ดุจดั่ง
พุทธลีลา, ข้าพเจ้าดีใจยิ่งนัก เหตุฉนั้น
ขอท่านโปรดรับพรแม้ข้ออื่นเถิด" ตรัส
คาถาที่ ๑๐ ว่า

๒๐. "เอตฺตสมฺมํ เต สฺลปิตฺเต
ปฏฺฐิรเป สฺภาสิตฺเต
วรํ พุราหฺมณ เต ทมฺมิ
ยงฺกิณฺุจฺจ มนฺสิจฺจสฺสี"ติ.

๒๐. "ข้าแต่พราหมณ์ คำนี้ท่านกล่าว
ดีแล้ว สมควรเป็นสุภาษิต ข้าพเจ้า
จะให้พรแก่ท่านอย่างหนึ่ง ตามแต่
ใจท่านปรารถนา".

ตโต โฟธิสฺสฺตโต อนนฺตฺรํ คาถมาห

พระโพธิสัตว์ กล่าวคาถาต่อจาก
คาถานั้นว่า

๒๑. "วรณฺุเจ เม อโท สกฺก
สพฺพุทฺธตานมฺสิสฺสร
อรณฺุณเว เม วิหฺรโต
นิจฺจํ เอกวิหฺริโน
อาพาธา มา อฺุปฺปชฺเชยฺยํ
อนฺุตรายกรา ภูสา"ติ.

๒๑. "ดูกรท้าวสักกะ ผู้เป็นใหญ่กว่าภูต
ทั้งปวง ถ้าจะโปรดประทานพรแก่
อาตมา ขออย่าให้ความเจ็บป่วย
อันเป็นของร้ายแรง ซึ่งจะทำ
อันตรายได้ เกิดขึ้นแก่อาตมาผู้
อยู่ในป่า อยู่ลำพังผู้เดียวเนื่องนิตย
เลย".

ตตถ อนุตตรายกรา ภูสาติ
อิมสฺส เม ตโปกมฺมสฺส อนุตตรายกรา.

ตี สุตฺวา สกุโก "กณฺหปณฺทิตโต
วรี คณฺหฺนฺโต น อามิสฺสนฺนิสฺสิตี วรี
คณฺหฺติ, ตโปกมฺมนิสฺสิตเมว คณฺหฺตี"ติ
จินฺเตตฺวา ภิชฺชโยสฺเมตฺตตาย ปสนฺโน
อปรีปี วรี ททมาโน อิตรี คาทมาห

๒๒. "เอตฺสฺมี เต สฺลปีเต
ปฏิรูเป สฺภาสึเต
วรี พฺราหฺมณ เต ทมฺมิ
ยงฺกิลฺลิจิ มนฺสิจฺจฺสึ"ติ.

โพธิสฺตฺโตปี วรี คหณฺปาเทเสณ
ตสฺส ฐมฺมํ เทเสณฺโต โอสานคาทมาห

๒๓. "วรวฺเจ เม อโท สกฺก
สพฺพภูตานมิสฺสร
น มโน วา สรีรี วา
มงฺกฺเต สกฺก กสฺสฺสิ
กทาจิ อุปฺหฺนฺเวต

คำว่า ซึ่งจะทำอันตรายอย่าง
ร้ายแรง ความว่า ซึ่งจะทำอันตราย
ตบะกรรมนี้ของอาตมาได้.

ท้าวสักกเทวราชทรงสดับคำนั้นแล้ว
ทรงดำริว่า "กัณ्हปณฺทิตเมื่อจะรับพร
ก็ไม่รับพรซึ่งอิงอาศัยอามิส (เครื่องหล่อ),
รับเฉพาะพรที่อิงอาศัยตบะกรรม" ทรง
เลื่อมใสโดยประมาณยิ่ง เมื่อจะทรง
ประทานพรแก่ผู้อื่น ตรัสพระคาถานี้ว่า

๒๒. "ข้าแต่พราหมณ์ คำนี้ท่านกล่าว
ดีแล้ว สมควรเป็นสุภาสิต ข้าพเจ้า
จะให้พรแก่ท่านอย่างหนึ่ง ตาม
แต่ใจท่านปรารถนา".

ฝ่ายพระโพธิสัตว์เมื่อจะแสดงธรรม
ถวายท้าวสักกเทวราชนั้น ด้วยการอ้างอิง
ถึงการรับพร กล่าวคาถาสุดท้ายว่า

๒๓. "ดูกรท้าวสักกะ ผู้เป็นใหญ่กว่าภูต
ทั้งปวง ถ้าจะโปรดประทานพรแก่
อาตมา ขออย่าให้ใจหรือร่างกาย
กระทบกระทั่งท้าวสักกะ องค์กรใด ๆ
เพราะอาตมาเป็นเหตุ ไม่ว่าในกาล

เอตํ สกุก วรํ เทหิ^๑ติ.

ไหน ๆ ข้าแต่ท้าวสักกะพระองค์
โปรดประทานพรนี้เถิด”.

ตตถ มโน วาติ มโนทวารํ वा.
สริริ वाति กายทวารํ वा.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ใจหรือ
ได้แก่ มโนทวาร. คำว่า ร่างกาย ได้แก่
กายทวาร.

วจิตวารมฺปิ เอเตสํ คหณน
คหิตเมวาติ เวทิตพฺพํ.

ฝ่ายวจิตวารควรทราบ ว่า ท่านถือเอาด้วย
การถือเอาศัพท์เหล่านี้ทีเดียว.

มฺงฺกเตติ มม การณา. อุปฺหญฺญเณถาติ
อุปฺขมาเตยฺย ปริสุทฺธิ อสฺส.

คำว่า เพราะอาตมาเป็นเหตุ ได้แก่
เพราะเหตุแห่งข้าพระองค์. คำว่า
กระทบกระทั่ง ความว่า ฟังเข้าไป
เบียดเบียน คือว่า ฟังบริสุทธิ์.

อิทํ วุตฺตํ โหติ สกุก เทวราช มม
การณา มํ นิสุสาย มม อนตฺถกามตาย
กสฺสจฺจि สกุกสฺส กิสมิณฺจฺจิ กาเล อิทํ
ติวิธมฺปิ กมฺมทวารํ น อุปฺหญฺญเณถ,
ปาณาติปาตาทีหิ ทสฺหิ อกฺุสลกมฺมปเถหิ
วิมุตฺตํ ปริสุทฺธเมว ภเวยฺยาติ.

มีคำอธิบายว่า ข้าแต่ท้าวสักกเทวราช
ทางเกิดของกรรมแม้ทั้ง ๓ อย่างนี้ ไม่เพียง
เข้าไปกระทบกระทั่งท้าวสักกะองค์ไหน ๆ
ไม่ว่าในกาลไหน ๆ เพราะเหตุแห่ง
ข้าพระองค์ เพราะอาศัยข้าพระองค์
เพราะข้าพระองค์ต้องการให้พินาศ ฟัง
บริสุทธิ์ อันหลุดพ้นจากอกุศลกรรมมถ ๑๐
มีปาณาติบาตเป็นต้น.

อิติ มหาสตุโต จสุปิ จาเนสุ
วรํ คณฺหฺนโต เนกขมฺมนิสฺสิตเมว

พระมหาสัตว์เมื่อรับพรในฐานะแม่
ทั้ง ๖ ก็รับเฉพาะพรที่อิงอาศัยการ

อรรถกถาชาดก บ.พ.๑๕-๑๖

^๑ ฉ. ม. วร.

คณฺหิ, ชานาติ เจส "สิริ นาม
 พุยาธิธมฺมํ, น ตํ สกฺกา สกฺเกน
 อพุยาธิธมฺมํ กาทฺตฺนํ"ติ. สตฺตฺตานญฺจ
 ตีสุ ทฺวาเรสุ ปริสุทฺตตฺตภาโว น สกฺกา
 สกฺเกน อตฺตตายตฺโตว, เอวํ สนฺนเตปิ
 ตสฺส ธมฺมเทสนตฺถิ อิมे วเร คณฺหิ.
 สกฺโกปิ ตํ รุกฺขํ มจฺจุรํ ผลํ กตฺวา
 มหาสตฺตํ วนฺพิตฺวา สิรฺสี อญฺชลิ
 ปติฏฺฐเปตฺวา "อโรคา อิวฺหา วสฺธา"ติ
 วตฺวา สกฺกฺจฺจานเมว คโต. โพิธสฺตฺโตปิ
 อปริหีนชฺชฺมาโน พุรฺหมฺโลกุปโค อโหสิ.

สตฺตา อิมํ ธมฺมเทสนํ อหริตฺวา
 "อานนฺท ปุพฺเพ มยา นิฏฺฐจ-
 ญฺมิปฺปเทโส"ติ วตฺวา ชาตกํ สโมธาเนสิ.
 "ตทา สกฺโก อนฺนุทฺโธ อโหสิ,
 กณฺหปณฺชติโต ปน อหเมวา"ติ.

กณฺหชาตกาวณฺณนา ทฺติยา.

ออกบวชเท่านั้น, อนึ่งพระโพธิสัตว์นั้นรู้ว่า
 "ชื่อว่าร่างกาย มีความเจ็บป่วยเป็น
 ธรรมดา, ทำวสีกกเทวราชก็ไม่สามารถ
 ทำร่างกายนั้นมิให้เจ็บป่วยได้". และ
 ความที่สัตว์ทั้งหลายเป็นผู้บริสุทธ์ในทวาร
 ทั้ง ๓ ทำวสีกกะก็ไม่ทรงสามารถให้เป็น
 สิ่งที่เนื่องเฉพาะตนเท่านั้น, แม้เมื่อเป็น
 เช่นนั้น พระโพธิสัตว์รับพรเหล่านี้ เพื่อ
 แสดงธรรมถวายทำวสีกกเทวราชพระองค์
 นั้น. ฝ่ายทำวสีกกะทรงบันดาลให้ต้นไม้
 นั้นมีผลหวานอร่อยทีเดียว ทรงนมัสการ
 พระมหาสัตว์แล้ว ทรงยกอัญชลีขึ้นวางไว้
 เหนือพระเศียรตรัสว่า "ขอพระคุณเจ้าจง
 ปรากฏโรค อยู่ในที่นี้เกิด" แล้วเสด็จ
 กลับไปยังวิมานสถานของพระองค์ตามเดิม.
 ฝ่ายพระโพธิสัตว์มีฌานไม่เสื่อมคลายได้
 เข้าถึงพรหมโลก.

พระศาสดา ครั้นทรงนำพระธรรม
 เทศนานี้มาตรัสว่า "อานนท ภูมิประเทศ
 พื้นดินเราเคยอยู่มาแล้วในกาลก่อน" ทรง
 ประมวลชาดกว่า "ทำวสีกกะในครั้งนั้น
 ได้กลับชาติมาเป็นอนฺนุทฺธะ, ส่วนกัณฺห-
 บัณชิต ได้แก่เราตถาคตแล".

พรวณฺณากัณฺหชาดก ที่ ๒ จบ.

๓. จตุโปสถชาตก^๑ (๔๔๑)

๒๔. "โย โภปนเญเย น กโรติ โภปี
 น กุชฺฌมติ สปุริโส กทาจิ
 กุทุโรปี โส นาวิกโรติ โภปี
 ตံ เว นรํ สมณมาหุ โลกเ.
๒๕. โอินทโร โย สหเต ชิฆจฺฉํ
 ทนฺโต ตปสฺสี มิตปานโภชโน
 อาหารเหตุ น กโรติ ปาปี
 ตံ เว นรํ สมณมาหุ โลกเ.
๒๖. ชิฑฺฑํ รติ วิปฺปชิตฺวาน สพุพํ
 น จาลิกํ ภาสตี กิญฺจิ โลกเ
 วิภูสณฺฐานา วิรโต เมถุนสุมา
 ตံ เว นรํ สมณมาหุ โลกเ.
๒๗. ปริคฺคหํ โลกธมฺมญฺจ สพุพํ
 โย เว ปริญฺญาเย ปริจฺเจตตี
 ทนฺตํ จิตฺตํ อมมํ นิราสํ
 ตံ เว นรํ สมณมาหุ โลกเ.

๓. จตุโปสถชาตก (๔๔๑)

๒๔. "ผู้ไม่โกรธ ในกรณีที่ควรโกรธเป็น
 สัตบุรุษ ไม่โกรธในกาลไร ๆ หรือ
 แม้จะโกรธ ก็ไม่แสดงความโกรธนั้น
 ให้เห็น นี่แหละที่ทางโลกเขาเรียกว่า
 สมณะ.
๒๕. ผู้อดทนต่อความหิวจนท้องกิว เป็น
 ผู้ฝึกตนได้แล้ว มีตบะจำกัด
 การกินและการดื่มได้ ไม่ทำบาป
 เพราะอาหารเป็นต้นเหตุ นี่แหละที่
 ทางโลกเขาเรียกว่า สมณะ.
๒๖. ผู้ละทิ้งการเล่น และความเพลิดเพลิน
 เพลินทุกอย่าง ไม่พุดจา
 เหลาะแหละอะไร ๆ ในโลก ผู้งดเว้น
 จากฐานะ คือการประดับ และเว้น
 จากเมถุน นี่แหละที่ทางโลก
 เขาเรียกว่า สมณะ.
๒๗. ผู้ละทิ้งทรัพย์สมบัติ อันบุคคล
 หวงแหน และความอยากได้ใน
 ทรัพย์ทั้งหมด ด้วยการกำหนดรู้
 เป็นคนที่ฝึกตนได้แล้ว มีจิตใจ

^๑ จ. จตุโปสถกชาตก.

- มันคง ไม่ยึดถือสิ่งใด ไม่หวังสิ่งใด
นี่แหละ ที่ทางโลกเขาเรียกว่า
สมณะ.
๒๘. ปุ่จฉาม กตตารมโนมปณฺณํ
กถาสฺ ใน วิคฺคโห อตฺถิ ชาโต
ฉินฺนุทฺทฺช กงฺขํ วิจิกิจฺฉิตานิ
ตทฺทฺช กงฺขํ วิตเรมฺ สุพฺเพ.
๒๘. พวกเราจะขอถามท่านผู้มีปัญญา
ยอดเยี่ยม ผู้รู้เหตุอันควรทำ พวก
เราเกิดมีการถกเถียงกัน เกี่ยวกับ
ถ้อยคำ ขอให้ท่านช่วยตัดความ
สงสัยเคลือบแคลงใจเสียในวันนี้
พวกเราทั้งหมด จะข้ามพ้นจาก
ความสงสัย ก็เพราะท่านในวันนี้.
๒๙. เย ปณฺฑิตา อตฺถทสา ภวนฺติ
ภาสนฺติ เต โยนิโส ตตฺถ กาล
กถนฺนุ กถานํ อภาสิตานํ
อตฺถํ นนฺยยฺยํ กุสลา ชนินฺหา.
๒๙. ผู้ตัดสินความที่ฉลาด จะพูดออกมา
ให้ถูกต้องได้ ก็ต่อเมื่อได้บอกให้รู้
ถึงข้อถกเถียงกันนั้นแล้ว (ฉะนั้น)
ขอให้พระราชารู้ฉลาดทั้งหลาย
โปรดชี้แจงเนื้อหาของเรื่องราว ที่ยัง
ไม่ได้บอกว่ามีอยู่อย่างไรบ้าง.
๓๐. กถิ หเว ภาสติ นาคราชา
ครุฬิ ปน เวนเตยฺโย กิมาห
คนฺนทพฺพราชา ปน กิ วเทสิ
กถิ ปน. กุณฺนํ ราชเสฏฺโฐ.
๓๐. พญานาคพูดอย่างไรบ้าง พญาครุฑ
เชื้อสายของเวนไตย พูดอย่างไร
พระราชแห่งคนธรรพ์ (ท้าวมสัถกะ)
พูดอย่างไร ส่วนพระราชผู้
ประเสริฐแห่งชาวภูตรัสสอย่างไร.
๓๑. ชนฺตี หเว ภาสติ นาคราชา
อปฺปาหาริ ครุฬิ เวนเตยฺโย
๓๑. พญานาค กล่าวถึงขันดินนั่นเอง
พญาครุฑ เชื้อสายของเวนไตย

คนุรพพราชา รัตติวิปหานัน
อภิญจนัน กุณัน ราชเสฏโฐ.

กล่าวถึงการได้อาหารน้อยลง (ไม่
ยอมทำบาปเพราะอาหาร) พระ
ราชาแห่งคนธรรพ์ (ท้าวสักกะ)
กล่าวถึงการละทิ้งความเพลิด-
เพลิน พระราชาผู้ประเสริฐแห่ง
ชาวгурู ตรัสถึงความไม่หวังใย.

๓๒. สพฺพทานิ เอตานิ สุภาสิตานิ
น เหตุถ พุพฺพภาสิตมตฺถิ กิณฺจ
ยสมฺมิญฺจ เอตานิ ปตฺติฏฺจิตานิ
อรวานพฺภา สฺสโมหิตานิ
จตุพฺภิ ธมฺเมหิ สมงฺคิฏฺถํ
ตํ เว นรํ สมณมาหุ โลกเ.

๓๒. คำเหล่านี้ เป็นคำสุภาสิตทั้งหมด
เพราะไม่มีคำที่เป็นพุพพาสิตใด ๆ
อยู่ในเรื่องนี้ คำเหล่านี้ประชุม
พร้อมอยู่ในบุคคลใด เหมือนกำ
แห่งดุมเกวียน ชนทั้งหลายเรียก
บุคคลนั้น ผู้เพียบพร้อมด้วยธรรม
๔ อย่าง ในทางโลกว่า สมณะ.

๓๓. ตฺวํ หิ เสฏฺโฐ ตวมนฺตฺตโรสิ
ตฺวํ ธมฺมคฺช ธมฺมวิทฺถุ สฺสเมโธ
ปญฺญาเย ปญฺหํ สมวิคฺคเหตฺวา
อจฺเจชฺชติ ธีโร วิจิกิจฺจิตานิ
อจฺเจชฺชติ กงฺขํ วิจิกิจฺจิตานิ
จฺนุโท ยถา นาคทนต์ ชเรน.

๓๓. ท่านนั้นแหละเป็นยอด ท่านเป็น
เยี่ยม ท่านเป็นผู้ถึงธรรม เป็นผู้รู้
ธรรม มีปัญญาดี ขอให้ท่าน
นักปราชญ์แก้ปัญหา ด้วยปัญญา
ตัดความเคลือบแคลง ตัดความ
สงสัย ขอให้ตัดเหมือนช่างกลึงตัด
งาช้าง ด้วยเครื่องมือที่คม.

๓๔. นีลุปฺปลาภํ วิมลํ อนคฺชํ
วตฺถํ อิทํ ฐมสมานวณฺณํ

๓๔. ท่านนักปราชญ์ ข้าพเจ้าพอใจใน
การแก้ปัญหา จึงขอมอบผ้าสีสดใส่

ปญฺหสฺส เวยฺยากรณน ตฺฎฺฐโจะ
ททามิ เต ธมฺมปฺุชชาย ธีร.

เหมือนนิลุบลสีเหมือนควนไฟ อัน
ไร้มลทิน นับค่ามิได้แก่ท่าน เพื่อ
เป็นเครื่องบูชาธรรม.

๓๕. สุวณฺณมมาลํ สตปตฺตผลฺลิตํ
สเกสฺรํ รตนสฺสสฺสมณฺุฑิตํ
ปญฺหสฺส เวยฺยากรณน ตฺฎฺฐโจะ
ททามิ เต ธมฺมปฺุชชาย ธีร.

๓๕. ท่านนักปราชญ์ ข้าพเจ้าพอใจใน
การแก้ปัญหา จึงขอมอบดอกไม้
ทอง มีกลีบบานแล้วนับร้อยกลีบ
มีเกสรประกอบด้วยแก้วนับพัน แก่
ท่าน เพื่อเป็นเครื่องบูชาธรรม.

๓๖. มณฺี อนคฺุฆํ รุจิริํ ปภสฺสฺรํ
กณฺุจาวสตฺตํ มณฺิภูสิตฺตมฺเม
ปญฺหสฺส เวยฺยากรณน ตฺฎฺฐโจะ
ททามิ เต ธมฺมปฺุชชาย ธีร.

๓๖. ท่านนักปราชญ์ ข้าพเจ้าพอใจใน
การแก้ปัญหา จึงขอมอบแก้วมณี
(เพชร) น้ำดีมีประกายแผ่ออกซึ่ง
เป็นแก้วมณี เครื่องประดับที่
สวมคอข้าพเจ้า อันนับค่ามิได้
งดงามแก่ท่าน เพื่อเป็นเครื่องบูชา
ธรรม.

๓๗. ควิํ สหสฺสํ อุสภญฺจ นาคํ
อาชณฺุณยตฺเต จ รเถ ทส อิเม
ปญฺหสฺส เวยฺยากรณน ตฺฎฺฐโจะ
ททามิ เต คามวราณี โสฬส.

๓๗. ข้าพเจ้า มีความพอใจในการแก้
ปัญหา(ของท่าน) จึงขอมอบโคนม
โคผู้และช้าง อย่างละพัน กับ
รถเทียมด้วยม้าอาชาไนย มีจำนวน
๑๐ คันเหล่านี้ และบ้านส่วยอีก
๑๖ หมู่บ้านให้ท่าน.

๓๘. สารีปุตโต ตทา นาโค
 สุปนฺโน ปน โกลิตโต
 คณฺหพฺพราชา อนฺรุทฺโธ
 ราชา อานนฺหปณฺฑิตโต
 วิฑูโร โพรสิตฺโตว
 เอวํ ธาเรถ ชาตกนฺ"ติ.

จตุโปสถชาตกํ ตติยํ.

๓๘. พญานาค ในครั้งนั้นคือพระ
 สารีบุตร พญาครุฑคือพระโกลิตะ
 (ไมคัลลัน) พระราชาแห่งคน-
 ธรรพ์ (ท้าวสักกะ) คือพระอนรุท
 พระราชา คือพระอานนท์ผู้ฉลาด
 วิรุบบันฑิต คือพระโพรสิตว์นั่นเอง
 ขอให้ท่านทั้งหลาย จงจำชาดกเอา
 ไว้ดังกล่าวนี้นี้".

จตุโปสถชาดก ที่ ๓.

๓. จตุโปสถชาติกถา (๔๔๑)

โย โกปเนยเยติ อิทํ จตุโปสถิก-
ชาติกํ ปุณณกชาติเก อภิวิวิสุสติ.

๓. พรรณนาจตุโปสถชาติก (๔๔๑)

จตุโปสถิกชาติกนี้มีคำเริ่มต้นว่า โย
โกปเนยเย จะมีแจ้งในปุณณกชาติก
(วิฐุรชาติก มหานิบาต).

เรื่องที่นำมาจากปุณณกชาติก (วิฐุรชาติก มหานิบาต)

เอกทิวสมฺหิ ภิกฺขุ รมฺมสภายํ กถํ
สมฺภูจฺจาเปสุํ "อาวุโส อโห วต สตฺถา
มหาปฺนฺโณ ปุณฺนปฺนฺโณ (๑) ชวนปฺนฺโณ
หาสปฺนฺโณ ติกฺขปฺนฺโณ นิพฺเพธิก-
ปฺนฺโณ ปฺรปฺปวาทมฺมทฺทโน, อตฺตโน
ปฺนฺณานุกาเวน ขตฺตยปฺนฺนฺติตาทีหิ
อภิสงฺขเต สุขุมปฺนฺนฺห ภินฺหิตฺวา เต
ทเมตฺวา นิพฺพิเสวเน กตฺวา สรณฺเส
เจว สีเลสุ จ ปตฺติจฺจาเปตฺวา
อมตคามิมคฺคํ ปฏิปาเทสี"ติ.

ความพิสดารว่า ในวันหนึ่ง ภิกษุ
ทั้งหลาย สนทนากันขึ้นในโรงธรรมว่า
"ท่านผู้มีอายุทั้งหลาย นำอัครจริย
จริงหนอ พระศาสดา(ของพวกเรา)มี
พระปัญญามาก มีพระปัญญากว้างขวาง
มีพระปัญญาว่าองไว มีพระปัญญาเข้าใจ
เวไนยสัตว์ให้สำเร็จ มีพระปัญญา
เฉียบแหลม มีพระปัญญาประูโปร่ง มี
พระปัญญาย้ายคำของผู้กล่าวให้ร้าย,
ทรงทำลายปัญหาอันละเอียดที่กษัตริย์
และบัณฑิตแต่งขึ้นได้ด้วยอำนาจแห่ง
พระปัญญาของพระองค์ ทรงทรมานชน
เหล่านั้น ทำให้สิ้นพยศ ให้ดำรงอยู่
ในสภาวะ และศีลทั้งหลาย ให้ดำเนินไปสู่
มรรคา อันตรงไปสู่อมตมหานิพพาน".

๑. คมฺภีรปฺนฺโณ.

สตถา อาคนตุวา “กาย นุตถ ภิภุชเว
เอตริหิ กถาย สนฺนิสิณฺนา”ติ ปุจฺฉิตฺวา
“ภนฺเต อิมาย นามา”ติ วุตฺเต
“อนจฺฉริยํ ภิภุชเว, ยํ ตถาคโต
ปรมาภิสมุโพธิํ ปตฺโต ปรปฺวาหํ
ภินฺทิตฺวา ขตฺติยาทโย วิเนยฺย,
ปุริมภวสุมี หิ อนุตฺตรํ โพธิญาณํ
ปริเยสนฺโตปิ ตถาคโต ปญฺจวา
ปรปฺวาทมทฺทโนเยว, ตถาหิ อหํ
วิรุปรณฺทิตกาลे สฺมุจฺฉิโยชนฺุเพเพ
กาฬคิริปพฺพตฺมฺุทฺธิ ปุณฺณกํ นาม
ยภฺขเสนาปตี ฅาณพลเน ทเมตฺวา
นิพฺพิเสวนํ กตฺวา ปญฺจสีเสสุ
ปติภฺจฺสาเปนฺโต อตฺตโน ชีวิตทานํ
ทาเปสิณฺ”ติ วตฺวา ตฺถนฺุหิ อโหสิ เตหิ
ยาจิตฺ อตีตํ อาหริ

พระศาสดา (ทรงทราบด้วยทิพโสตา) เสด็จ
มาตรัสถามว่า “ภิกษุทั้งหลาย พวกเรอ
นั่งสนทนากันด้วยเรื่องอะไร ในบัดนี้เล่า”
เมื่อภิกษุกราบทูลว่า “เรื่องซึ่งนี้พระเจ้า-
ข้า” ตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย การที่เรา
ตถาคตได้บรรลุพระปรมาภิเสกสัมโพธิญาณ
แล้วทำลายถ้อยคำกล่าวให้ร้ายของคนอื่น
แนะนำชนทั้งหลาย มีกษัตริย์เป็นต้นนั้น
ไม่น่าอัศจรรย์, เพราะเราตถาคตเมื่อ
แสวงหาพระอนุตตรสัมโพธิญาณในภวก่อน
ก็เป็นผู้มีปัญญาอย่าี่ถ้อยคำกล่าวร้ายของ
ชนอื่นเหมือนกัน, จริงอย่างนั้น ในกาล
แห่งเราเป็นวิรุบบัณฑิต เราก็ได้ทรมาน
เสนาบดียักษ์ชื่อปุณณกะ บนยอดเขาชื่อ
กาฬคิริ ซึ่งสูง ๖๐ โยชน์ ด้วยกำลังญาณ
(ของตน) ทำให้หมดพยศ ให้ตั้งอยู่ใน
ศีล ๕ ได้ให้ชีวิตของตนเป็นทาน” ได้เป็น
ผู้ชนะภาพหนึ่งอยู่ อันภิกษุเหล่านั้นทูลขอ
(ให้เล่าเรื่อง) จึงทรงนำอดีตนิทานมาว่า

อตีเต กุรุรวุเจ อินฺทปตฺตนนคร
ธนฺุชยโกโรพฺยู นาม ราชา รชฺชํ
กาเรสิ. วิรุปรณฺทิต นาม อมจฺุใจ
ตสฺส อตฺถธมฺมานุสาสโก อโหสิ. โส
มธฺุรกโต มหาธมฺมกถิกโก สกลชนฺุทฺธิป-

ในอดีตกาล พระราชาทรงพระนาม
ว่า ธนัญชัยโกรพยราช ทรงครองราช-
สมบัติในนครอินทปัต แคว้นกุรุ. อำมาตย์
ชื่อวิรุบบัณฑิต ได้เป็นผู้ถวายอภรรต และ
ธรรมแก่พระองค์. วิรุบบัณฑิตเป็นผู้มี

ราชาโน หตฺถิกนฺตวีณาสเรน ปลุทฺธา
 หตฺถิโน วีย อตฺตโน มรฺตฺตมฺมเทสนาย
 ปลโฆเตว เตสํ สกรฺวฺจานิ คนฺตุ
 อทฺทมาโน พุทฺธลึลลย มหาชนสฺส
 ธมฺมํ เทเสนฺโต มฺหฺนฺเตน ยเสน ตสฺมี
 นคร ปฏิวสฺติ.

พาราณสียปี ไช คิหิสหายกา จตฺตารโ
 พฺราหมณฺมหาสาลา มหฺลลกกาล
 กามเส อาทินวํ หิสฺสุวา เคหํ ปหาย
 หิมวณฺตํ ปวิสฺตฺวา อิลิปฺพุพฺพุชฺ
 ปฺพุพฺพุชฺตฺวา อภิณฺญา ๑ สฺมาปฺตฺติโย
 ๑ นิพฺพุตฺเตตฺตฺวา วนมฺมูลผลาหารา
 ตตฺถเว จิรํ วสฺติวฺวา โลณมฺพิลเสวนตฺถาย
 จาริกญฺจรมานา อญฺครฺวฺจ กาลจฺมฺปาก-
 นครํ ปตฺตฺวา ราชฺยุยาเน วสฺติวฺวา
 ปฺนทิวเส นครํ ภิกฺขุทาย ปวิสฺสฺ. ตตฺถ
 สหายกา จตฺตารโ กุญฺมฺพิกา เตสํ
 อิริยาปถे ปสฺสิตฺตฺวา วนฺทิตฺตฺวา
 ภิกฺขุภาชนํ คเหตฺตฺวา เอเกกํ อตฺตโน
 อตฺตโน นิเวสนํ อาเนตฺตฺวา ปณฺเตน

ถ้อยคำไพเราะ เป็นธรรมกถีกผู้ยิ่งใหญ่
 กล่อมพระราชานในชมพูทวีปทั้งสิ้น ให้
 ยินดีด้วยธรรมเทศนาอันไพเราะของตน
 ไม่ให้พระราชานเหล่านั้น เสียดจกลับไปสู่
 แว่นแคว้นของพระองค์ได้ ประดุจดั่งฝูง
 กุญชร ถูกนายหัตถาจารย์โลมล่อด้วย
 เสียงแห่งพิณซ้อหัตถิกันต์ ให้ยินดีรักใคร่
 ฉะนั้น แสดงธรรมแก่มหาชน (ก็แสดง)
 ด้วยพุทธลีลา อาศัยอยู่ในอินทปัตถนครนั้น
 ด้วยยศอันใหญ่.

พราหมณ์มหาศาล ๔ คน เป็นเพื่อน
 คฤหัสถ์กันในเมืองพาราณสี เห็นโทษใน
 กามทั้งหลายในเวลาที่ดินแก่ จึงละเรือน
 เข้าไปสู่หิมวันตประเทศ บวชเป็นฤๅษี
 บำเพ็ญอภิญญาและสมาบัติให้เกิดแล้ว
 อาศัยหิวมันและผลไม้ในป่าเป็นอาหาร
 อยู่ในหิมวันตประเทศนั้นสิ้นกาลนาน ได้
 เทียวจาริกไป ถึงกาลจำปาถนคร แคว้น
 อังคะ เพื่อต้องการเสพอาหารมีรสเค็ม
 และรสเปรี้ยว พวกนักพักอยู่ในอุทยานของ
 พระราชา ในวันรุ่งขึ้น เข้าไปสู่พระนคร
 เพื่ออภิเษการ. กุญมพ์ ๔ คน เป็นสหาย
 กัน ในกรุงกาลจัมปาถะนั้น เลื่อมใสใน
 อิริยาบถของฤๅษีเหล่านั้น พวกนักไหว้

อาหาเรน ปริวิสิตวา ปฏินุณํ คเหตุวา
อุยฺยยานे วสาเปสฺสุ.

จตุตาโร ตาปสา จตฺตุนํ กุฏุมฺพิกานํ
เคเหสุ ภูณฺชิตฺวา ทิวาวิหารตฺถาย
เอโก ตาวตีสฺสวณํ คจฺจติ, เอโก
นาควณํ คจฺจติ, เอโก สุปฺนฺณวณํ
คจฺจติ, เอโก โกรพฺยสฺส ฃณฺโณ
มิกาชนิ นาม อุยฺยยานํ คจฺจติ. เตสุ
โย เทวโลกํ คนฺตฺวา ทิวาวิหารํ กโรติ,
โส สกฺกสฺส ยสฺส โอลิเกตฺวา อตฺตโน
อุปฺภูจฺจากสฺส ตเมว วณฺเณติ. โย
นาควณํ คนฺตฺวา ทิวาวิหารํ กโรติ
โส นาคราชสฺส สมฺปตฺตี โอลิเกตฺวา
อตฺตโน อุปฺภูจฺจากสฺส ตเมว วณฺเณติ.
โย สุปฺนฺณวณํ คนฺตฺวา ทิวาวิหารํ
กโรติ, โส สุปฺนฺณราชสฺส วิภูติ
โอลิเกตฺวา อตฺตโน อุปฺภูจฺจากสฺส ตเมว
วณฺเณติ. โย โกรพฺยสฺส อุยฺยยานํ
คนฺตฺวา ทิวาวิหารํ กโรติ, โส
ธนฺนชยสฺส สิริโสภคฺคํ โอลิเกตฺวา
อตฺตโน อุปฺภูจฺจากสฺส ตเมว วณฺเณติ.

รับเอาภิกษาภาชนะ นำมาสู่เรือนของ
ตน ๆ คนละรูป อังคาส ด้วยอาหารอัน
ประณีต เสร็จแล้วรับปฏิญญา ให้อยู่ใน
อุทยาน.

ดาบสทั้ง ๔ ชั้นในเรือนของภุม്മพี ๔ สหาย
เสร็จแล้ว เพื่อต้องการพักผ่อนในกลางวัน
รูปหนึ่ง จึงไปสูภพดาวดึงส์, รูปหนึ่งไปสู
ภพพญานาค, รูปหนึ่งไปสูภพพญาครุฑ,
รูปหนึ่งไปสูพระราชอุทยานชื่อมิกาชินะ
ของพระเจ้าโกรัพยราช. บรรดาดาบสทั้ง
๔ รูปนั้น รูปที่ไปสูเทวโลก พักผ่อนตอน
กลางวัน, ได้เห็นอิสริยยศของท้าวสักก-
เทวราช (เมื่อกลับมาถึง) จึงพรรณนา
อิสริยยศแห่งท้าวสักกเทวราชนั้นแก่ภุม്മพี
ผู้เป็นอุปัฏฐากของตน. รูปที่ไปสูภพ
พญานาค พักผ่อนตอนกลางวัน ได้เห็น
สมบัติของพญานาค (เมื่อกลับมาถึง) จึง
พรรณนาสมบัติของพญานาคนั้นแก่ภุม്മพี
ผู้เป็นอุปัฏฐากของตน. รูปที่ไปสูภพ
พญาครุฑ พักผ่อนกลางวัน ได้เห็นเครื่อง
ประดับของพญาครุฑ (เมื่อกลับมาถึง)
จึงพรรณนา เครื่องประดับของพญาครุฑ
นั้นแก่ภุม്മพีผู้เป็นอุปัฏฐากของตน. รูปที่
ไปสูพระราชอุทยานของพระเจ้าโกรัพยะ

เต จตุตตารโ กุฏุมพิกา ตัม ตเวท
 จานัม ปตฺถเนตฺตา ทานาทีนึ ปุณฺณานิ
 กตฺวา อายุหฺปรีโยसानเ เอโก สกุโก
 หุตฺวา นิพฺพตฺติ, เอโก สปุตฺตทาโร
 นาคภวเน นาคราชา หุตฺวา นิพฺพตฺติ,
 เอโก สิมฺพลีรุกฺขวิมานเ สุปฺถนฺนราชา
 หุตฺวา นิพฺพตฺติ, เอโก ธนฺนชยรณฺโถ
 อคฺคฺมเหสฺสียา กุจฺฉิสฺสมี นิพฺพตฺติ. เตปิ
 จตุตตารโ ตาปฺสา อปรีหีนชฺฎมานา กาลัม
 กตฺวา พุรฺหมโลกเ นิพฺพตฺตีสฺส. เตสฺส
 โกรพฺยกุมมาโร วุฑฺฒิมฺนุวาย ปิตุ
 อจฺเจยน รัชฺเช ปติฏฺฐหิตฺวา ธมฺเมน
 สเมน รัชฺชํ กาลเรสิ. โส ปน
 ชุตฺตจิตฺตโก อโหสิ. โส วิธฺรปฺถนฺติสฺส
 โอวาทเ จตฺวา ทานัม เทติ สีสัม รัชฺชติ
 อุโปสถัม อุปวสิ.

พักผ่อนตอนกลางวัน, ได้เห็นพระสรีระ
 อੰนงามเลิศของพระเจ้าธัญชัย (เมื่อกลับ
 มาถึง) จึงพรรณนาความงามนั้นแก่
 กุฏุมพี ผู้เป็นอุปัฏฐากของตน.

กุฏุมพีทั้ง ๔ เหล่านั้น ปรรอณา
 ตำแหน่งนั้น ๆ อยู่ ได้ทำบุญทั้งหลาย
 มีทานเป็นต้น ในเวลาสิ้นอายุ คนหนึ่ง
 ได้เกิดเป็นท้าวสักกเทวราช, คนหนึ่งกับ
 บุตรภรรยาเกิดเป็นพญานาคในนาคพิภพ,
 คนหนึ่งเกิดเป็นพญาครุฑในสิมพลีรุกข-
 พิมาน. คนหนึ่งได้เกิดในพระครรภ์แห่ง
 อัครมเหสีของพระเจ้าธัญชัย. ฝ่ายดาบส
 ทั้ง ๔ แม้เหล่านั้นมีผานไม่เสื่อมถอย
 ทำกาละแล้ว ได้ไปเกิดในพรหมโลก.
 บรรดากุฏุมพีเหล่านั้น กุฏุมพีผู้เป็น
 โกรัพยราชกุมาร ทรงอาศัยความเจริญวัย
 ได้ครองราชสมบัติโดยการสวรรคตของ
 พระราชบิดา ทรงครองราชย์โดยธรรม
 สม่าเสมอ. แต่พระเจ้าโกรัพยราชนั้น
 ทรงพอพระเหตุภัยในการทรงสกา. พระองค์
 ทรงตั้งอยู่ในโอวาทของวิธฺรบัณฑิต ทรง
 บำเพ็ญทานรักษาเบญจศีลและอุโบสถศีล.

ไส เอกทิวส์ สมิติหนูโปสโต
 “วิเวกมณูพฤษหิสสามี”ติ อุตยานัน คณุตวา
 มนุญญจนาเน นิสิติตวา สมณธมมัม
 อกาสิ. สกุโกปี สมิติหนูโปสโต
 “เทวโลกะ ปลิโพโร โหตี”ติ มนุสสุโลกะ
 ตเมว อุตยานัน คณุตวา มนุญญจนาเน
 นิสิติตวา สมณธมมัม อกาสิ. วรुณ-
 นาคราชาปี สมิติหนูโปสโต “นาคภวเน
 ปลิโพโร โหตี”ติ ตตเถว คณุตวา
 เอกสุมี มนุญญจนาเน นิสิติตวา
 สมณธมมัม อกาสิ. สุปนุณราชาปี
 สมิติหนูโปสโต “สุปนุณภวเน ปลิโพโร
 โหตี”ติ ตตเถว คณุตวา เอกสุมี
 มนุญญจนาเน นิสิติตวา สมณธมมัม
 อกาสิ.

วันหนึ่ง พระองค์ทรงสมาทานอุโบสถแล้ว
 ทรงดำริว่า “เราจักเพิ่มพูนสมาธิวิเวก”
 ได้เสด็จดำเนินไปสู่พระราชอุทยาน แล้ว
 ประทับนั่งในมณูญญสถาน ทรงเจริญ
 สมณธรรมอยู่. ฝ่ายท้าวสักกเทวราชทรง
 สมาทานอุโบสถแล้ว ทรงดำริว่า “ใน
 เทวโลกมีกังวล (มาก)” จึงเสด็จไปยัง
 พระราชอุทยานนั้นในมนุษย์โลกได้ประทับ
 นั่งเจริญสมณธรรมอยู่ ณ สถานที่
 รื่นรมย์ใจ. ส่วนวรุณนาคราชสมาทาน
 อุโบสถแล้ว คิดว่า “ในนาคภพมีกังวล
 (มาก)” จึงไปในพระราชอุทยานนั้นนั้นแล
 นั่งเจริญสมณธรรมอยู่ ณ สถานที่น่า
 รื่นรมย์ใจแห่งหนึ่ง. แม้พญาครุฑสมาทาน
 อุโบสถแล้ว ก็คิดว่า “ในภพครุฑมีกังวล
 (มาก)” จึงไปในพระราชอุทยานนั้น ได้
 นั่งเจริญสมณธรรม ณ สถานที่รื่นรมย์ใจ
 แห่งหนึ่ง.

เตปี จตุตทาโร ชนา สายณุสมเย
 สกสกฏจนา นิกขมิตวา มงฺคล-
 โปกขรณีนีตีเร สมากคณุตวา อญญมญญัน
 โอลเกตุวา ปุพฺพสิเนหเวเสน สมคคา
 สมไมทมานา หุตวา อญญมญญัน
 เมตตจิตฺตํ ปจฺจุปฏฺฐเปตุวา มจฺจ-

ฝ่ายพระราชาทัง ๔ พระองค์แม่เหล่านั้น
 ในเวลาเย็น เสด็จออกจากสถานที่อยู่แห่ง
 ตน ๆ ไปประชุมกันที่ริมฝั่งแห่งสระ
 โบกขรณีนันเป็นมงคล แลดูกันและกัน
 แล้ว ก็เป็นผู้มีความพร้อมเพรียงชื่นชม
 ยินดี เพราะอำนาจแห่งความรักใคร่ซึ่ง

ปฏิสนฺธการิ กตฺวา,^๑ สกฺโกปิ
มจฺจลลิสฺสาลเล นิสฺสีทิ. อิตฺเร อตฺตโน
อตฺตโน ยุตฺตํ โอคาสํ ฅตฺวา นิสฺสีทิสฺสุ.
อถ เน สกฺโก อาห “มยฺปิ จตฺตาริ
ราชาโนว สฺมาทินฺนุโปสฺธา อเมหฺสุ
ปน กสฺส สิลฺลํ มหฺนตฺนุ”ติ. อถ นํ
วรุณนาคราชา อาห “ตฺมฺหากํปิ ตินฺนุณํ
ชนานํ สิลฺโต มยฺหเมว สิลฺลํ มหฺนตฺนุ”ติ.
“กิเมตฺถ การณฺนุ”ติ.

“อัยํ ตาว สฺปนฺนุณราชา อมฺหากํ
ชาตานิ มฺปิ อชาตานิ มฺปิ ปจฺจามิตฺโต,
อหิ เอวรूपิ อมฺหากํ ชีวิตกฺขยกริ
ปจฺจามิตฺตํ ทิสฺวาปิ ตสฺส โกปิ น
กโรมิ, อิมินา การณฺเนน มม สิลฺลํ
มหฺนตฺนุ”ติ วตฺวา อิทํ ทสกนิปาเต
จตฺตโปสฺถชาตเก ปจฺจํ คาถมาห

เคยมีต่อกันและกันในชาติปางก่อน เข้าไป
ตั้งจิตเมตตาไว้เฉพาะกันและกัน แล้ว
ทำการต้อนรับ ปราศรัยกันด้วยถ้อยคำ
อันไพเราะ, แม้ท้าวสักกเทวราชก็ประทับ
นั่งเหนือพื้นมงคลสิลา. พระราชาทั้ง ๓
นอกนี้ ทรงรู้โอกาสอันควรแก่พระองค์ ๆ
ประทับนั่งแล้ว. ลำดับนั้น ท้าวสักก-
เทวราชจึงตรัสกับพระราชาทั้ง ๓ นั้นว่า
“พวกเราทั้ง ๔ ล้วนเป็นพระราชามา
สมาทานอุโบสถทั้งนั้น แต่ว่าบรรดาเรา
ทั้ง ๔ ศีลของใครใหญ่ (กว่า)”. ลำดับนั้น
วรุณนาคราชจึงทูลกับท้าวสักกะนั้นว่า
“ศีลของข้าพเจ้าเท่านั้นใหญ่กว่าศีลของ
พวกท่านทั้ง ๓ คน”. ท้าวสักกเทวราช
ตรัสถามว่า “มีเหตุอะไรในเรื่องนี้”.

วรุณนาคราชกล่าวว่า (เหตุว่า)
“พญาครุฑนี้เป็นข้าศึกแก่พวกข้าพเจ้าทั้งที่
เกิดแล้วและที่ยังไม่เกิด, แม้ข้าพเจ้าเห็น
พญาครุฑผู้เป็นข้าศึก ซึ่งจะท้าวข้าพเจ้าให้
สิ้นชีวิตได้เช่นนี้ ก็ไม่ทำความโกรธแก่
พญาครุฑนั้นเลย, เพราะเหตุนี้ ศีลของ
ข้าพเจ้าจึงใหญ่ (กว่าศีลของพวกท่านทั้ง ๓

^๑ กรีสุ. เตสุ สกฺโกติ ยุตฺตตริ.

นั้น)” ได้กล่าวคาถาที่ ๑ ในจุดประสงค์
ในทศกนิบาตว่า

๒๔. “โย โภปเนยเย น กโรติ โภปี
น กุชฺฌติ สปุริโส กทาจิ
กฺทโรปี โส นาวิกโรติ โภปี
ตี เว นรํ สมณมาหุ โลก”ติ.

๒๔. “ผู้ไม่โกรธ ในกรณีที่ควรโกรธเป็น
สัตบุรุษ ไม่โกรธในกาลใดๆ หรือ
แม้จะโกรธ ก็ไม่แสดงความโกรธนั้น
ให้เห็น นี่แหละที่ทางโลกเขาเรียกว่า
สมณะ”.

ตตฺถ โยติ ขตฺติยาทีสุ โย โกจิ.
โภปเนยเยติ กุชฺฌิตพฺพยุตฺตเก ปุคฺคเเล
ขนฺตีวาที วีย โภปี น กโรติ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า บุคคลใด
ความว่า บรรดาคนทั้งหลาย มีกษัตริย์
เป็นต้นคนใดคนหนึ่ง. คำว่า ในกรณี
ควรโกรธ ความว่า บุคคลไม่ทำ
ความโกรธ ในบุคคลผู้สมควรจะโกรธ
เหมือนชนตีวาทีดาบส ไม่ทำความโกรธ
ต่อพระเจ้ากมลพุ ฉะนั้น.

กทาจิติ โย จ กิสฺมิณฺจิกิ กาลเ น
กุชฺฌติ.

คำว่า ในกาลใด ๆ ความว่า ก็บุคคล
ใดไม่โกรธในกาลไหน ๆ.

กฺทโรปีติ สเจ ปน โส สปุริโส
กุชฺฌติ, อถ กฺทโรปี ตี โภปี
นาวิกโรติ จุฬโฬธิตาปโส วีย.

คำว่า แม้จะโกรธ ความว่า ก็ถ้าว่า
สัตบุรุษนั้นจะโกรธไซ้, เมื่อเป็นเช่นนั้น
ถึงเขาจะโกรธ ก็หาทำความโกรธนั้นให้
ปรากฏไม่ เหมือนจุฬโฬธิตาบส ฉะนั้น.

ตี เว นรฺนฺติ มหาราช ตี สปุริสฺ
สมิตปาปตาย โลก ปรณฺทิตา

คำว่า นี่แหละ ความว่า ข้าแต่
มหาราชเจ้า บัณฑิตทั้งหลายย่อมเรียก

“สมณนุ”ติ กเถนุติ, อิเม ปน คุณา
มยิ สนุติ ตสฺมา มเมว สीलึ
มหนตฺนุติ.

ตี สุตฺวา สุปฺนฺนราชา “อัย
นาโค มม อคฺคภฺกฺโข, ยสฺมา ปนาหิ
เอวรูปิ อคฺคภฺกฺขิ ทิสฺวาปิ ขุหิ
อริวาเสตฺวา อาหารเหตุ ปาปี น
กโรมิ, ตสฺมา มม สीलึ มหนตฺนุ”ติ
วตฺวา คาถมาห

๒๕. “โอโนทโร โย สหเต ชิมฺจฺฉิ
ทฺนุโต ตปฺสฺสี มิตฺปานโกชโน
อาหารเหตุ น กโรติ ปาปี
ตี เว นริ สมณมาหุ โลก”ติ.

ตตฺถ ทฺนุโตติ อินฺทฺริยทมนเนน
สมนฺนาคโต. ตปฺสฺสีติ ตปฺนิสฺสิตโก.

สัตว์บุรุษนั้นว่า “ผู้สงบ” ในโลก เพราะ
ความเป็นผู้มีบาปอันสงบแล้ว, ก็คุณ
ทั้งหลายเหล่านี้มีอยู่ในข้าพเจ้า เพราะ
ฉะนั้น ศีลของข้าพเจ้าเท่านั้นใหญ่กว่า
(พวกท่านทั้ง ๓).

พญาครุฑสดับคำของวรุณาครา
วุนั้น จึงกล่าวว่า “นาคนี้เป็นอาหารเลิศ
ของข้าพเจ้า, ก็เพราะเหตุใด แม้ข้าพเจ้า
เห็นอาหารเลิศ เห็นปานนี้ จึงอดกลั้น
ความหิวไว้ไม่ทำความชั่ว เพราะเหตุแห่ง
อาหาร, เพราะเหตุนั้น ศีลของข้าพเจ้า
จึงใหญ่กว่า (ของพวกท่าน)” ดังนี้ ได้
กล่าวคาถาว่า

๒๕. “ผู้อดทนต่อความหิวจนท้องก็ว เป็น
ผู้ฝึกตนได้แล้ว มีตบะจำกัด
การกินและการดื่มได้ ไม่ทำบาป
เพราะอาหารเป็นต้นเหตุ นี้แหละที่
ทางโลกเขาเรียกว่า สมณะ”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เป็นผู้
ฝึกฝนตน ได้แก่ ผู้มาตามพร้อม ด้วย
การทรมานอินทรีย์. คำว่า มีตบะจำกัด
ได้แก่ อาศัยความเพียร เป็นเครื่อง
เผาผลาญกิเลส.

อาหารเหตุ น กโรติ ปาปุนติ
 ชิมจุฉาย ปีพีโตปี โย ลามกกมมฺ น
 กโรติ. ธมฺมเสนาปติสารีปุตฺตเตโร วีย,
 อหิ ปน อชฺช อาหารเหตุ ปาปํ น
 กโรมิ, ตสฺมา มม สิลํ มหฺนฺตฺนฺติ.

คำว่า ไม่ทำบาปเพราะเหตุแห่งอาหาร
 ได้แก่ บุคคลใดแม้ถูกความหิวบีบคั้นแล้ว
 ก็ไม่ทำกรรมอันชั่วช้า. เหมือนพระธรรม-
 เสนาบดีสารีบุตร ฉะนั้น. แต่ข้าพเจ้าใน
 วันนี้ ย่อมไม่ทำความชั่วเพราะเหตุแห่ง
 อาหาร, เพราะฉะนั้น ศีลของข้าพเจ้า
 จึงใหญ่ (กว่าของพวกท่าน).

ตโต สกุโก เทวราชา “อหิ
 นานปฺปการํ สุขปทฺฐานํ เทวโลก
 สมฺปตฺตี ปหาย สิลํ รกฺขนฺตฺถาย
 มนุสฺสโลกํ อาคโต, ตสฺมา ตฺมฺหากํ
 สิลโต มม สิลํ มหฺนฺตฺนฺ”ติ วตฺวา
 อิมํ คาถมาห

ลำดับนั้น ท้าวสักกเทวราชตรัสว่า
 “ข้าพเจ้าละสมบัติในเทวโลก ซึ่งเป็น
 สถานที่ให้ประสพสุขมีประการต่าง ๆ มา
 ยังมนุษยโลก เพื่อประโยชน์แก่การรักษา
 ศีล, เพราะฉะนั้น ศีลของข้าพเจ้าจึงใหญ่
 (กว่าศีลของพวกท่าน)” ได้ตรัสพระคาถา
 นี้ว่า

๒๖. “ชิชฺชํ รัตติ วิปฺปชฺชิตฺตฺวาน สพฺพํ
 น จาลิกํ ภาสติ กิณฺจิ โลก
 วิภูสณฺณชานา วิริโต เมถุนสฺมา
 ตํ เว นรํ สมณฺมาหุ โลก”ติ.

๒๖. “ผู้ละทิ้งการเล่น และความ
 เพลิดเพลินทุกอย่าง ไม่พุดจา
 เหลาะแหละอะไร ๆ ในโลก ผู้งดเว้น
 จากฐานะ คือการประดับ และ
 เว้นจากเมถุน นี่แหละที่ทางโลก
 เขาเรียกว่า สมณะ”.

ตตฺถ ชิชฺชุนฺติ กายิกวาจลิกชิชฺชํ.
 รัตตินฺติ ทิพฺพกามคุณฺรตี.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า การเล่น
 ได้แก่ การเล่นทางกายและทางวาจา.

- กัญชิตติ อปฺปมตฺตกัปปิ. วิภฺสณฺณูจฺจนาตติ คำว่า ความเพลิดเพลิน ได้แก่ ความ ยินดีในกามคุณ อันเป็นทิพย์.
- มัสฺสวิภฺสสา จ ฉวิวิภฺสสา จ เทว วิภฺสสา. คำว่า อะไร ๆ ได้แก่ แม้มีประมาณน้อย. คำว่า จากการตกแต่ง ความว่า การ ตกแต่ง มี ๒ อย่าง คือการตกแต่งเนื้อ ๑ การตกแต่งผิวหนัง ๑.
- ตตฺถ อชฺชโณหรณฺนิยาหาโร มัสฺสวิภฺสสา ในบรรดาการตกแต่ง ๒ อย่างนั้น อาหาร ที่กลืนกินเข้าไป ชื่อว่า การตกแต่งเนื้อ, การที่ประดับทัดทรงดอกไม้ และของหอม เป็นต้น ชื่อว่า แต่งผิวหนัง, คนย่อมน ยินดีด้วยอกุศลจิตใด, อกุศลจิตนั้น ชื่อว่า เป็นสถานที่การตกแต่งนั้น. เว้นแล้วจาก การตกแต่งนั้น.
- ตตฺถ อชฺชโณหรณฺนิยาหาโร มัสฺสวิภฺสสา นาม, มาลาคนฺธชาตินิ ฉวิวิภฺสสา นาม, เยเน อกุสลจิตฺเตเน สาทียติ, ตนฺตสฺส จานํ. ตโต ปฏิวิโรโต. คำว่า จากเมถุน ความว่า ก็บุคคลใด เว้นแล้วจากการเสพของคนคู่กัน.
- เมถุนสมฺมาติ เมถุนเสวโต จ โย คำว่า นี่แหละที่ทางโลกเขาเรียกว่า สมณะ ความว่า ก็วันนี้ข้าพเจ้าจะนาง เทพอัปสร มาทำสมณธรรมอยู่ในที่นี้, เพราะเหตุนี้ ศีลของข้าพเจ้าจึงใหญ่ (กว่าพวกท่าน).
- เมถุนสมฺมาติ เมถุนเสวโต จ โย คำว่า จากเมถุน ความว่า ก็บุคคลใด เว้นแล้วจากการเสพของคนคู่กัน.
- ตํ เว นรํ สมณมานุ โลเกติ อหํ คำว่า นี่แหละที่ทางโลกเขาเรียกว่า สมณะ ความว่า ก็วันนี้ข้าพเจ้าจะนาง เทพอัปสร มาทำสมณธรรมอยู่ในที่นี้, เพราะเหตุนี้ ศีลของข้าพเจ้าจึงใหญ่ (กว่าพวกท่าน).
- ตํ เว นรํ สมณมานุ โลเกติ อหํ ปน อชฺช เทวจฺจรา ปหาย อธิคานฺตฺวา สมณธฺมมํ กโรมิ, ตสฺมา มม สีสํ มหฺนฺตฺนฺติ. แม้ทำวสัฏกเทวราชก็สรรเสริญศีล ของพระองค์เท่านั้น ด้วยประการฉะนี้.
- เอวํ สกุโกปปี อตฺตโน สีสเมว วณฺเณติ.

ตี สุตฺวา ธนญชยราชา "อหิ
อชฺช มหนฺตํ ปริคฺคหิ โสฬสสทฺสสาหิ
นาฏกิตฺถิหิ ปรีปฺณณํ อนฺเตปฺริ
ปรีจฺจชิตฺวา อฺยฺยาเน สมณธมฺมํ กโรมิ,
ตสฺมา มม สึลํ มหนฺตน"ติ วตฺวา
อิมิ คากมาห

พระเจ้าอัญชัยทรงสดับคํานั้นแล้ว
ตรัสว่า "วันนี้ ข้าพเจ้าสละราชสมบัติ
อันใหญ่และพระราชวัง ซึ่งบริบูรณ์ด้วย
นางพ่อนมื่นหกพันมาบำเพ็ญสมณธรรม
อยู่ในอุทยาน, เพราะเหตุนั้น ศิลของ
ข้าพเจ้าจึงใหญ่ (กว่าศิลปะของพระราช
ทั้ง ๓ นั้น)" ได้ตรัสพระคาถานี้ว่า

๒๗. "ปรีคฺคหิ โลกธมฺมญฺจ สพฺพิ
โย เว ปรีญฺญาเย ปรีจฺจเซตี
ทนฺตํ จิตฺตํ อมฺมํ นิราสํ
ตี เว นริ สมณมาหุ โลกเก"ติ.

๒๗. "ผู้ละทิ้งทรัพย์สมบัติ อันบุคคล
หวงแหน และความอยากได้ใน
ทรัพย์ทั้งหมด ด้วยการกำหนดรู้
เป็นคนไข้กตได้แล้ว มีจิตใจ
มั่นคง ไม่ยึดถือสิ่งใด ไม่หวังสิ่งใด
นี้แหละ ที่ทางโลกเขาเรียกว่า
สมณะ".

ตตฺถ ปรีคฺคหนฺติ นานปฺปการิ
วตฺตูกามิ. โลกธมฺมญฺติ ตสฺมี
อฺปฺปชฺชนตฺตณฺหิ.

บรรดาคําเหล่านั้น คำว่า ทรัพย์
สมบัติอันบุคคลหวงแหน ได้แก่
วัตถุกาม มีประการต่าง ๆ. คำว่า
โลกธรรม (คือตัณหา) ได้แก่ ตัณหา
อันเกิดในวัตถุกาม นั้น.

ปรีญฺญาเยตี ภาตปรีญฺญา ตีรณ-
ปรีญฺญา ปหานปรีญฺญาตี อิมาหิ ตีหิ
ปรีญฺญาหิ ปรีชานิตฺวา ตตฺถ ขนฺธาทีนํ
สภาวชานนํ ภาตปรีญฺญา นาม,

คำว่า กำหนดรู้ ความว่า กำหนดรู้แล้ว
ด้วยปริญญา ๓ เหล่านี้ คือญาตปริญญา
๑ ตีรณปริญญา ๑ ปหานปริญญา ๑
ในปริญญา ๓ เหล่านี้ การรู้สภาวะแห่ง

ขจรเกษม ๒๕๓๕ ป.พ.๑๕-๑๗

ขนฺธสุ อคฺฉนฺ อูปฺสาเรตฺวา ตีรณฺ
ตีรณปริญญา นาม, เตสุ โทสํ ทิสฺวา
ฉนฺทราคฺสุสาปฺกขุตฺมณฺ ปฺหวนปริญญา
นาม, เย อิมานิ ตีหิ ปริญญาหิ
ปริชานิตฺวา วตฺถุกามกิเลสกาเม
ปริจฺจขณฺติ, ขทฺเทตฺวา คจฺจนฺติ.

ชั้นนี้เป็นต้น ชื่อญาติปริญญา, การ
พิจารณาใคร่ครวญโทษ มิใช่คุณในชั้น
ทั้งหลาย ชื่อตีรณปริญญา, การเห็นโทษ
ในชั้นทั้งหลายเหล่านั้น แล้วจุดคร่า
ฉันทราคะออกเสีย ชื่อปหานปริญญา,
ชนเหล่าใดกำหนดรู้ ด้วยปริญญา ๓
เหล่านี้แล้ว สละวตฺถุกามและกิเลสกาเม
ได้, คือละทิ้งไป.

ทนฺตฺนฺติ นิพฺพิเสวณฺ จิตฺตฺนฺติ
มิจฺฉาวิตฺกุกาภาเวณ จิตฺตฺสภาวํ.

คำว่า ผู้ฝึกตนแล้ว ได้แก่ มีเสพผิดออก
แล้ว. คำว่า **มีจิตใจตั้งมั่น** ได้แก่
มีสภาพตั้งมั่นแล้ว เพราะความไม่มี
มิจฉาวิตก.

อมมฺนฺติ มฺมายนตฺนฺหยา วิรหิตํ.
นिरาสนฺติ ปุตฺตฺททาราทีหิ นีราสจิตฺตํ.

คำว่า **ไม่ยึดถือสิ่งใด** ได้แก่ เว้นแล้ว
จากตัณหาเป็นเหตุยึดถือของเรา.
คำว่า **ไม่หวังสิ่งใด** ได้แก่ มีความคิดใน
ความหวังไปปราศแล้ว จากปียชน
ทั้งหลาย มีบุตรและภรรยา เป็นต้น.

ตํ เว นรฺนฺติ ตํ เอวรูปํ ปุคฺคํ
“สมณฺนฺ”ติ วทฺนฺติ.

คำว่า **นี่แหละ** ความว่า บัณฑิต
ทั้งหลายเรียกภรรยานั้น คือ บุคคลเห็น
ปานนั้นว่า “ผู้สงบ”.

อิติ เต สพฺเพปิ อตฺตโน อตฺตโน
สีลเมว “มฺहनฺตฺนฺ”ติ วณฺเณตฺวา

แม้พระราชาทรงหมดเหล่านั้นต่างก็
สรรเสริญศีลของตน ๆ ว่า “ใหญ่” (กว่า)

ธนุชย์ ปุจฉิสุ “มหาราช อตถิ ปน
โกจิ ตุมหากิ สนุติเก ปณฺทิตโต, โย
โน อิมิ กงฺขิ วิโนเทยฺยา”ติ. “อาม
มหาราช มม อตฺถธมฺมานุสาสโก
อสมฺมโร วิฐุรปณฺทิตโต นาม อตถิ, โส
โน กงฺขิ วิโนเทสฺสติ, ตสฺส สนฺติกิ
คฺจฺจามา”ติ. เต “สาธุ”ติ สมฺปฏฺิจฺฉิสุ.

อถ สพุเพ เต อุยฺยานา
นิกฺขมิตฺวา ธมฺมสภายิ คนฺตฺวา
ธมฺมาสนิ อลงฺการาเปตฺวา โพิธิตฺตํ
ปลฺลงฺกฺวรมชฺเชน นิสิตฺทาเปตฺวา
ปฏฺิสนฺถาริ กตฺวา เอกมฺนุตํ นิสินฺนา
“ปณฺทิต อมฺหากิ กงฺขา อุปฺปนฺนา,
ตํ วิโนเทหิ”ติ วตฺวา อิมิ คาถมาหํสุ

๒๘. “ปุจฉาม กตฺตารมโนมปณฺณํ
กถาสฺส โน วิคฺคโห อตถิ ชาโต
ฉินฺทชฺช กงฺขิ วิจิกิฉฺฉิตานิ
ตทชฺช กงฺขิ วิตเรมฺ สุพุเพ”ติ.

ดังนี้ (เมื่อไม่ตกลงกัน) จึงถามพระเจ้า
ธัญชัยว่า “ดูกรมหาราช ก็ใครๆ ผู้เป็น
บัณฑิตในสำนักของพระองค์, ผู้ที่จะฟัง
บรรเทาความสงสัยของพวกเราได้มีอยู่
หรือ”. พระเจ้าธัญชัยตรัสตอบว่า “มีอยู่
มหาราช ชื่อว่าวิฐุรบัณฑิต ผู้สั่งสอน
อรรถและธรรมแก่ข้าพเจ้า เป็นผู้ที่มีปัญญา
หาผู้ใดเสมอมิได้, เขาก็บรรเทาความ
สงสัยของพวกเราได้, พวกเราจึงพากัน
ไปยังสำนักของบัณฑิตนั้นเกิด”. พระราชา
๓ พระองค์นั้น ทรงรับคำว่า “ดีละ” ดังนี้.

ลำดับนั้น พระราชาทั้งหมดเหล่านั้น
ได้เสด็จออกจากพระราชอุทยาน ไปใน
โรงธรรมสภา รับสั่งให้ประดับธรรมาสน์
เชิญพระโพธิสัตว์ให้นั่ง ณ ท่ามกลาง
บัลลังก์อันประเสริฐ ทรงทำปฏิสันถาร
ประทับนั่ง ณ ที่ควรส่วนข้างหนึ่ง ตรัสว่า
“ดูกรบัณฑิต พวกเราเกิดความสงสัยขึ้น,
ขอท่านจงบรรเทาความสงสัยนั้น” ได้ตรัส
พระคาถานี้ว่า

๒๘. “พวกเราขอถามท่านผู้มีปัญญา
ยอติเยยม ผู้รู้เหตุอันควรทำ พวก
เราเกิดมีการถกเถียงกัน เกี่ยวกับ
ถ้อยคำ ขอให้ท่านช่วยตัดความ

สงสัยเคลือบแคลงใจเสียในวันนี้
พวกเราทั้งหมด จะข้ามพ้นจาก
ความสงสัย ก็เพราะท่านในวันนี้”.

ตตถ กตตารนฺติ กตตพฺพยตฺตํ
การณการณํ ชานนสมตฺถิ ตฺวํ.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ผู้รู้เหตุ
อันควรทำ ความว่า ท่านผู้สามารถ
รู้เหตุ และมีเหตุสมควรพึงกระทำ.

วิคฺคโห อตฺถิ ชาโตติ เอโก สึลฺวิคฺคโห
สึลฺวิวาโท อุปฺปนฺโน อตฺถิ.

คำว่า การโต้เถียงได้เกิดมีขึ้นแล้ว
ความว่า การโต้เถียงว่าด้วยศีลอย่างหนึ่ง
คือ การวิวาทด้วยศีลได้เกิดมีขึ้นแล้ว.

ฉินฺนพฺพชาติ อมฺหากํ ตํ กงฺขิ ตานิ
วิจิกฺขจิตฺตานิ วชิเรนฺ สิเนรุํ ปหรนฺโต
วีย สกฺโก อชฺช ฉินฺนท.

คำว่า วันนี้ท่านจงตัด ความว่า วันนี้
ท่านจงตัดความสงสัยนั้น คือ ความลังเล
เหล่านั้นของพวกข้าพเจ้าเป็นประดุจดั่ง
ท้าวสักกเทวราชทรงฟาดฟันเขาสิเนรุราช
ด้วยวชิราวุธ ฉะนั้น.

วิตเรมฺติ วิตเรยฺยาม.

คำว่า พวกข้าพเจ้าพึงข้ามพ้น ความว่า
ข้าพเจ้าทั้งหลาย พึงข้ามพ้น (ความ
สงสัย).

อถ ปณฺทิตฺโต เตสํ วจันํ สุตฺวา
”มหาราช ตมฺหากํ สึลฺลํ นิสฺสาย
อุปฺปนฺนา วิวาทกฺตา, กถิํ ทุกฺกถิตฺติ
สฺกถิตฺติ วา ชานิสฺสสามิ”ติ วตฺตฺวา อิมํ
คาถมาห

ลำดับนั้น วิชฺรบัณฺทิตได้สดับ
พระกระแสรับสั่งของพระราชาทั้ง ๔ นั้น
จึงทูลว่า “ข้าแต่มหาราชเจ้า เรื่องวิวาท
โต้เถียงกัน อาศัยศีลของพระองค์ทั้งหลาย
เกิดขึ้นแล้ว, (ขอพระองค์ทรงโปรดตรัส

เล่าให้ข้าพเจ้าฟัง) ข้าพเจ้าจึงจักทราบ
ถ้อยคำที่ตรัสอย่างไรผิด หรือตรัสอย่างไร
ถูก” จึงกล่าวคานี้ว่า

๒๙. “เย ปณฺฑิตา อตฺถทสา ภวนฺติ
ภาสฺนฺติ เต โยนิโส ตตฺถ กาลे
กถนฺนุ กถานํ อภาสิตานํ
อตฺถํ นเยยฺยํ กุสลา ชนินฺหา”ติ.

ตตฺถ อตฺถทสาติ อตฺถทสฺสน-
สมตฺถา.

ตตฺถ กาลेติ ตสฺมี วิคฺคเห อาริเจเต
ยฺตุตฺตปฺตฺตกาลे ปณฺฑิตา ตมตฺถํ
อาจิกฺขนฺตา โยนิโส ภาสฺนฺติ.

อตฺถํ นเยยฺยํ กุสลาติ กุสลา เจกาปี
สมานา อภาสิตานํ กถานํ กถํ นุ
อตฺถํ ภาณน นเยยฺยํ อฺปปริกฺขเยยฺย.

๒๙. “ผู้ตัดสินความที่ฉลาดจะพูดออก
มาให้ถูกต้องได้ ก็ต่อเมื่อได้
บอกให้รู้ถึง ข้อตกเถียงกันนั้นแล้ว
(จะนั้น) ขอให้พระราชาผู้ฉลาด
ทั้งหลาย โปรดชี้แจงเนื้อหาของ
เรื่องราวที่ยังไม่ได้บอกว่า มีอยู่
อย่างไรบ้าง”.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า ผู้ตัดสิน
ความที่ฉลาด ความว่า บัณฑิตทั้งหลาย
ผู้สามารถเห็นเนื้อความ.

คำว่า ในกาลนั้น (เมื่อการทะเลาะอัน
โจทก์และจำเลยบอกตลอดแล้ว)ความว่า
ในกาลเมื่อการทะเลาะนั้น อันโจทก์และ
จำเลยบอกไปพอควรแล้ว บัณฑิตทั้ง-
หลาย เมื่อบอกข้อความนั้น ย่อมกล่าว
โดยอุบายแยบคาย.

คำว่า พระราชาผู้ฉลาดทั้งหลาย
โปรดชี้แจงเนื้อหาของเรื่อง ความว่า
เมื่อถ้อยคำอันโจทก์และจำเลยยังไม่กล่าว

แล้ว บัณฑิตทั้งหลายแม้เป็นผู้ฉลาด
คือเป็นผู้มีความเฉียบแหลม ฟังแนะนำ
คือฟังเข้าไปกำหนดข้อความด้วยญาณ
ได้อย่างไรหนอ.

ชนินุหาติ ราชานอ อาลชปติ. ตสุมา
อิทนต์าว เม วเทถ.

วิรุรบัณฑิตร้องเรียกพระราชาทั้งหลายว่า
พระราชาทั้งหลาย. เพราะเหตุนั้น
ขอพระองค์ทรงโปรดตรัสเล่าข้อความนี้
แก่ข้าพเจ้า (ให้ทราบ) ก่อน.

มหาสตุโต อาน

วิรุรบัณฑิตมหาสตุตวิกล่าววว่า

๓๐. "กถิ หเว ภาสติ นาคราชา
ครุไฟ ปน เวนเตยโย กิมาห
คณฺหพฺพราชา ปน กิ วเทสิ
กถิ ปน กุณฺหิ ราชเสฏฺโฐติ.

๓๐. "พญานาคพูดอย่างไรบ้าง พญาครุฑ
เชื้อสายของเวนไตย พูดอย่างไร
พระราชาแห่งคนธรรพ์ (ท้าวสักกะ)
พูดอย่างไร ส่วนพระราชาผู้
ประเสริฐแห่งชาวกุรุตรัสอย่างไร".

ตตุถ คณฺหพฺพราชาติ สกุกิ
สนฺนํายาห.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า พระ
ราชาแห่งคนธรรพ์ พระมหาสตุตวิกล่าว
หมายเอาท้าวสักกเทวราช.

อถสุส เต คาถมาหิสฺสุ

ลำดับนั้น พระราชาทั้ง ๔ พระองค์
เหล่านั้น ตรัสพระคาถาแก่วิรุรบัณฑิตว่า

๓๑. "ขนฺตุตี หเว ภาสติ นาคราชา
อปฺปาหาริ ครุไฟ เวนเตยโย

๓๑. "พญานาค กล่าวถึงชั้นดินนั่นเอง
พญาครุฑ เชื้อสายของเวนไตย

คณฺหพฺพราชา รติวิปฺพานํ
อภิญฺจนํ กุรฺณํ ราชเสฏฺฐโจ"ติ.

กล่าวถึงการได้อาหารน้อยลง (ไม่
ยอมทำบาปเพราะอาหาร) พระ
ราชาแห่งคนธรรพ์ (ท้าวสักกะ)
กล่าวถึงการละทิ้งความเพลิด-
เพลิน พระราชาผู้ประเสริฐแห่ง
ชาวกุรุ ตรัสถึงความไม่หวังโย".

ตสฺสสตฺถโต "ปณฺฑิต นาคราชา
ตาว โกปเนยฺเยปิ ปุคฺคเล อุกโกปน-
สงฺฆาตํ อธิวาสนชนฺตี วณฺณเณติ, ครุโฬ
อปฺปาหารสงฺฆาตํ อาหารเหตุ ปาปสฺส
อกรณํ วณฺณเณติ, สกฺโก ปณฺจกามคฺเณ
รติวิปฺพานํ วณฺณเณติ, กุรฺราชา
นิปฺปลิโพธภาวํ วณฺณเณตี"ติ.

ความแห่งคานานี้ว่า "ดูกรบัณฑิต
พญานาคราชย่อมสรรเสริญอธิวาสนชั้นดี
กล่าวคือความไม่โกรธ ในบุคคลแม้ผู้ควร
โกรธ, พญาครุฑย่อมสรรเสริญการไม่ทำ
ความชั่ว เพราะเหตุแห่งอาหาร กล่าวคือ
บริโภคอาหารน้อย, ท้าวสักกเทวราชย่อม
สรรเสริญการละความยินดีในกามคุณ &
พระราชชาของชาวกุรุรัฐ ย่อมสรรเสริญ
ความไม่มีกังวล".

เตสํ กถํ สุตฺวา มหาสตุโต อิมํ
คาถมาห

พระมหาสัตว์ครั้นสดับพระดำรัส
ของพระราชาทัง ๔ พระองค์นั้นแล้ว
จึงกล่าว คานานี้ว่า

๓๒. "สพฺพานิ เอตานิ สุภาสิตานิ
น เหตุถ พุพฺภาสิตมตฺถิ กิณฺจ
ยสฺมิณฺจ เอตานิ ปติฏฺฐิตานิ
อธารณพฺภา สฺสโมหิตานิ

๓๒. "คำเหล่านี้ เป็นคำสุภาษิตทั้งหมด
เพราะไม่มีคำที่เป็นพุพภาษิตไร ๆ
อยู่ในเรื่องนี้ คำเหล่านี้ประชุม
พร้อมอยู่ในบุคคลใด เหมือนกำ

จตุพฺภี ฐมฺเมหิ สมงฺคิภูตํ
ตํ เว นรํ สมณฺมาหุ โลกเก"ติ.

แห่งดุมเกวียน ชนทั้งหลายเรียก
บุคคลนั้น ผู้เพียบพร้อมด้วยธรรม
๔ อย่าง ในทางโลกว่า สมณะ".

ตตถ เอตานิตี เอตานิ จตฺตาริปี
คุณชาตานิ ยสฺมี ปุคฺคเล สกฺกนาภิยํ
สุภฺสุ สโมหิตานิ อารานิ วีย
สุปฺติภูจิตานิ, จตฺตฺหิ เจเตหิ ฐมฺเมหิ
สมนฺนาคตํ ตํ ปุคฺคลํ ปณฺทิตา สมณํ
อาหุ โลก.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เหล่านี้
ความว่า คุณชาติทั้งหลาย แม้ทั้ง ๔
เหล่านี้ ตั้งอยู่ดีแล้วในบุคคลใด ประดุจ
ตั้งกำเกวียนที่รวมกันอยู่ในดุมเกวียน
ฉะนั้น, บัณฑิตทั้งหลายเรียกบุคคลนั้น
ผู้ประกอบพร้อมแล้วด้วยธรรม ๔ ประการ
เหล่านี้ว่า ผู้สงบในโลก.

เอวํ มหาสตุโต จตฺนุนปี สิลํ
เอกสมเมว อกาลิ.

พระมหาสตุวิได้ทำศีลของพระราชา
แม้ทั้ง ๔ พระองค์ ให้มีคุณสมบัติ
อันหนึ่งอันเดียวกันอย่างนี้.

ตํ สุตฺวา จตฺตาริ ชนา
นฺนจตฺตฺจฺจา ฤตี กโรนฺตฺวา อิมํ
คาถมาหํสุ

พระราชาทั้ง ๔ พระองค์ ทรง
สดับคำของวิรุบบัณฑิตนั้น เป็นผู้มีความ
รำเริงยินดี เมื่อจะทำการยกย่องชมเชย
จึงตรัสพระคาถานี้ว่า

๓๓. "ตฺวํ หิ เสฏฺโฐ ตฺวมนฺตฺตโรสิ
ตฺวํ ฐมฺมคฺค ฐมฺมวิทฺถุ สฺโมโร
ปณฺณาย ปณฺหํ สมวิกฺคเหตฺวา
อจฺเจชฺฐิ ธีโร วิจิกิจฺจิตานิ
อจฺเจชฺฐิ กงฺขํ วิจิกิจฺจิตานิ

๓๓. "ท่านนั้นแหละเป็นยอด ท่านเป็น
เยี่ยม ท่านเป็นผู้ถึงธรรม เป็นผู้รู้
ธรรม มีปัญญาดี ขอให้ท่าน
นักปราชญ์แก้ปัญหา ด้วยปัญญา
ตัดความเคลือบแคลง ตัดความ

จุนโท^๑ ยถา นาคทนต์ ขเรนา"ติ.

สงสัย ขอให้ตัดเหมือนช่างกลึงตัด
งาช้าง ด้วยเครื่องมือที่คม".

ตตถ ตวมนุตตโรสีติ ตวั
อนุตตโรสี, นตถิ ตยา อุตตริตโร
นาม.

บรรดาคำเหล่านั้น คำว่า เป็นผู้
ยอดเยี่ยม ความว่า ท่านเป็นผู้ยอดเยี่ยม
ไม่มีใครเทียมถึง, คนอื่นชื่อว่ายอดเยี่ยม
เช่นท่านย่อมไม่มี.

ธมฺมคฺคฺติ ธมฺมสุส โคปโก เจว
ธมฺมญฺญ ๑. ธมฺมวิทฺติ ปากฺกธมฺโม.
สุเมโรติ สุนฺทรปญฺโณ.

คำว่า เป็นผู้ถึงธรรม ได้แก่ ผู้คุ้มครอง
ธรรมและผู้รู้ธรรม. คำว่า ผู้รู้ธรรม
ได้แก่ ผู้มีธรรมปรากฏแล้ว. คำว่า
มีปัญญาได้แก่ มีปัญญางาม.

ปญฺญายาติ อตฺตโน ปญฺญา ย อมฺหากิ
ปญฺหิ สฺมฺมจฺจ อติคณฺหิตฺวา "อิทเมตถ
การณนฺ"ติ ยถาภูตํ ฅตฺวา.

คำว่า ด้วยปัญญา ความว่า ด้วย
ปัญญาของตน ท่านขบคิดปัญหา
ของพวกข้าพเจ้าด้วยดีแล้ว รู้ตามความ
เป็นจริงว่า "นี่เป็นเหตุในข้อนั้น" ดังนี้.

อจฺเจชฺชิตฺติ ตวั สีโร อมฺหากิ
วิทฺติจฺจิตฺตานิ จินฺนฺทิ, เหวํ จินฺนฺทฺนฺโต ๑
"จินฺนฺทฺชฺช กงฺขํ วิทฺติจฺจิตฺตานี"ติ อิมํ
อมฺหากิ อายาจณิ สมนฺปาเทนฺโต.

คำว่า จงตัด ความว่า ขอท่านผู้เป็น
นักปราชญ์ ตัดความสงสัยของพวก
ข้าพเจ้า, ก็ท่านเมื่อตัดอยู่อย่างนี้ ชื่อว่า
ยังความอัศจรรย์นี้ว่า "ท่านจงตัดความ
สงสัยสงสัยในวันนี้" ของพวกข้าพเจ้า
ให้ถึงพร้อม.

จุนโท ยถา นาคทนต์ ขเรนาติ
ยถา ทนฺตกาโร สกฺกจฺเจน หตฺถิทนฺตํ

คำว่า เหมือนช่างกลึงตัดงาช้างด้วย
เครื่องมืออันคม ฉะนั้น ความว่า

^๑ ก. จินเท.

ฉินุเทยฺย เอวํ ฉินุทีติ อตุโธ.

เอวํ เต จตุตารโหปี ตสฺส
 ปญฺหาพฺยากรณน ตฺวฺจฺมานสา อหฺลํ.
 อถ นํ สกฺโก ทิพฺพทุกฺเลน ปุเชสิ,
 ครุฬํ สุวณฺณมาลา ย ปุเชสิ, วรฺณ-
 นาคราชฯ มณินา ปุเชสิ, ฐนฺนชฺยราชฯ
 ควสฺหสฺสาทีหิ ปุเชสิ. เต เอวมาหฺสิ

๓๔. "นินฺดูปฺปลาภํ วิมลํ อนคฺขํ
 วตฺถํ อิทํ ฐมฺสฺมานวณฺณํ
 ปญฺหสฺส เวยฺยากรณน ตฺวฺจฺโจ
 ททามิ เต ฐมฺมปุชฺชาย ธีร."

๓๕. สุวณฺณมालํ สตปฺตตฺตฺตฺตฺตฺตฺ
 สเกสรํ รัตนสฺหสฺสมณฺฑิตํ
 ปญฺหสฺส เวยฺยากรณน ตฺวฺจฺโจ
 ททามิ เต ฐมฺมปุชฺชาย ธีร.

ท่านจงตัดความสงสัยของพวกข้าพเจ้า
 เสีย เหมือนช่างงาพึงตัดงาช้างด้วยความ
 เคารพ ฉะนั้น.

พระราชาทัง ๔ พระองค์นั้น เป็น
 ผู้มีพระทัยยินดีแล้ว ด้วยการพยากรณ์
 ปัญหาของพระมหาสัตว์นั้น. ลำดับนั้น
 ท้าวสักกเทวราชจึงบูชาพระมหาสัตว์ด้วย
 ผ้ากุลพัสตร์อันเป็นทิพย์, พญาครุฑบูชา
 ด้วยดอกไม้ทอง, พญาวรณนาคราชบูชา
 ด้วยแก้วมณี, พระเจ้าธัญชัยทรงบูชา
 ด้วยโคพันหนึ่งเป็นต้น. พระราชาทัง ๔
 พระองค์เหล่านั้น ได้ตรัสอย่างนี้ ท้าว
 สักกเทวราชมีเทวโองการตรัสว่า

๓๔. "ท่านนักปราชญ์ ข้าพเจ้าพอใจใน
 การแก้ปัญหา จึงขอมอบผ้าสีสดใส
 เหมือนนินดูบลสีเหมือนควนไฟ อัน
 ไร้มลทิน นับค่ามิได้แก่ท่าน เพื่อ
 เป็นเครื่องบูชาธรรม.

๓๕. ท่านนักปราชญ์ ข้าพเจ้าพอใจใน
 การแก้ปัญหา จึงขอมอบดอกไม้
 ทอง มีกลีบบานแล้วนับร้อยกลีบ
 มีเกสรประกอบด้วยแก้วนับพัน แก่
 ท่าน เพื่อเป็นเครื่องบูชาธรรม.

๓๖. มณี อนุคัม รุจิรี ปภุสสุรี
กณฺฐาวสตุตฺติ มณีภูสิตมฺเม
ปญฺหสฺส เวยฺยากรณฺน ตฺฎฺฐิจ
ททามิ เต ฐมฺมุชฺชาย ธีร.

๓๗. ควิ สหสฺสํ อฺฐภณฺจ นาคํ
อาชณฺณยตุเต จ รเถ ทส อิเม
ปญฺหสฺส เวยฺยากรณฺน ตฺฎฺฐิจ
ททามิ เต คามวราณี โสฬสา"ติ.

๓๘. สารีปฺตุโต ตทา นาโค
สุปณฺโณ ปน โกลิโต
คณฺฐพฺพราชา อนุรุทฺโธ
ราชา อานนฺทุปณฺธุโต
วิฑูโร โพิธฺสตฺโต
เอวํ ธาเรถ ชาตกนฺ"ติ.

เอวํ สกุกาทโย มหาสตุตฺติ
ปฺุเชตฺวา สกฺกุจฺจานเมว อคมํสุ.

จตุโปสถชาตกวรรณนา ตติยา.

๓๖. ท่านนักปราชญ์ ข้าพเจ้าพอใจใน
การแก้ปัญหา จึงขอมอบแก้วมณี
(เพชร) น้ำดีมีประกายแผ่ออกซึ่ง
เป็นแก้วมณี เครื่องประดับที่สวม-
คอข้าพเจ้า อันนับค่ามิได้ดงาม
แก่ท่าน เพื่อเป็นเครื่องบูชาธรรม.

๓๗. ข้าพเจ้า มีความพอใจในการแก้
ปัญหา(ของท่าน) จึงขอมอบโคนม
โคผู้และช้าง อย่างละพันกับ
รถเทียมด้วยม้าอาชาไนย มีจำนวน
๑๐ คันเหล่านี้ และบ้านส่วยอีก
๑๖ หมู่บ้านให้ท่าน".

๓๘. พญานาค ในครั้งนั้นคือพระ
สารีบุตร พญาครุฑคือพระโกลิตะ
(โมคคัลลาน) พระราชาแห่งคณ-
ธรรพ์ (ท้าวสักกะ) คือพระอนุรุทธ์
พระราชา คือพระอานนทผู้ฉลาด
วิรุรบัณฑิต คือพระโพิธสัตว์นั่นเอง
ขอให้ท่านทั้งหลาย จงจำชาดก
เอาไว้ดังกล่าวนี".

พระราชาทั้ง ๔ พระองค์มีท้าวสักก-
เทวราชเป็นต้น ครั้นบูชาพระมหาสัตว์
แล้ว ได้เสด็จกลับไปสู่ที่ประทับของ
พระองค์ตามเดิม ด้วยประการอย่างนี้.

พรรณนาจตุโปสถชาดก ที่ ๓ จบ.